

ΖΕΡΟΝΟΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΗ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 199 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2005 • ΕΛΟΥΔΑ 5765 - ΤΙΣΡΙ 5766

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
ΣΤΟΥΣ 12898 ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΥΣ
ΚΑΙ ΟΠΑΙΤΕΣ ΠΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗΚΑΝ
ΥΠΕΡΑΣΠΙΖΟΜΕΝΟΙ ΤΗΝ ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΑΚΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ ΜΑΣ
ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ 1940-41
ΟΙ ΑΠΟΔΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΝΗΛΘΑΝ ΣΕ:
513 ΝΕΚΡΟΥΣ 3743 ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΕΣ
ΛΙΟΝΙΑ Η ΜΝΗΜΗ ΤΟΥΣ

ΑΝΗΜΕΙΟ ΤΗΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΕΛΛΑΣΟΝΟΣ

ΑΝΗΜΕΙΟ ΤΗΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΒΟΟΣ

ΑΝΗΜΕΙΟ ΤΗΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΑΡΔΑΣ

ΑΝΗΜΕΙΟ ΤΗΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΑΡΔΑΣ

*Η συμβολή
των Εβραίων
στον Πόλεμο
του 1940*

Τα φληναφήματα των αντισομιτών

ΣΤΟ «ΒΗΜΑ», στις 10 Ιουλίου 2005, ευθύς μετά τις τρομοκρατικές πράξεις στο Λονδίνο, δημοσιεύτηκε το παρακάτω:

Αγαπητέ ΒΗΜΑΤΟΔΟΤΑ

Στοιχηματίζω ότι δεν θα αργήσει να εμφανισθεί και ο ευκαιριακός ηλίθιος που θα υποστηρίξει ότι οι εβραίοι του Λονδίνου είχαν δήθεν ειδοποιηθεί το πρώτη της Πέμπτη να μη μετακινούνται με λεωφορεία και μετρό...

ΠΑΝΔΩΡΑ

[Το δημοσίευμα κάνει υπαινιγμό για την «πλιθιότητα», που κι αυτή ακούστηκε μετά την τρομοκρατική ενέργεια στους Διδυμούς Πύργους, της Νέας Υόρκης, στις 11 Σεπτεμβρίου 2001, ότι δόθηκε οι Εβραίοι, που υπηρετούσαν σε εταιρείες που στεγάζονταν στους Διδυμούς Πύργους, είχαν ειδοποιηθεί να μην πάνε στις εργασίες τους εκείνη τη μέρα και γι' αυτό μεταξύ των θυμάτων δεν υπήρχαν Εβραίοι!...]. Κι όμως υπήρχαν πολλές εκατοντάδες Αμερικανών Εβραίων μεταξύ των θυμάτων.

Η ΕΙΡΩΝΕΙΑ που εκφράζει το σχόλιο της εφημερίδας «Βήμα» θα θεωρείτο χιονομοριστική αν δεν ήταν αυτόχρημα τραγική. Τραγική όχι για την αντισομιτική υστερία μερικών ατόμων περιορισμένων αντιλήψεως, όσο για το ότι μπορεί να υπάρχουν άτομα που πιστεύουν σ' αυτού του είδους τις ψευδολογίες.

ΣΕ ΜΙΑ ΕΠΟΧΗ κατά την οποία ο άνθρωπος ταξιδεύει σ' άλλους πλανήτες, όταν οι πρόοδοι -πραγματικά θαύματα- της τεχνολογίας διαδέχονται η μία την άλλη ως καρπός της υπερυψώσεως του ανθρωπίνου πνεύματος, όταν οι νέοι άνθρωποι τείνουν σ' όλους τους τομείς να δημιουργήσουν μία νέα κοινωνική πραγματικότητα, είναι λυπτρό να υπάρχουν ακόμη άτομα προερχόμενα από πολιτισμένους λαούς που να πιστεύουν στα περι Εβραίων διαχρονικά μυθεύματα.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ των αντισομιτών στηρίζεται πάντα στη «θολούρα» των όσων υποστηρίζουν. Επειδή δεν διαθέτουν συγκεκριμένα στοιχεία, σαφείς πηγές και ντο-

κουμέντα χρησιμοποιούν υπαινιγμούς, αλληγορίες, μύθους, τα μη αποδεικνυόμενα, για να ψιθυρίσουν (ποτέ δεν μιλάνε καπηγορηματικώς) τις ψευδολογίες τους. Ψιθυρός κι επανάληψη είναι η ανά τους αιώνες μεθοδολογία των αντισομιτών που την εφήρμοσαν πολύ πριν από τον απολογητή του Ναζισμού Γκαιμπέλς.

Ο κ. Τ. ΚΑΜΠΥΛΗΣ (στα «Νέα», 17.8.2005), με αφορμή, μεταξύ άλλων, τους αντιεβραϊκούς μύθους, και με τίτλο «Θεωρίες συνωμοσίας», εξηγεί πώς «βασικό συστατικό στην κατασκευή ενός αστικού μύθου είναι η θεωρία της (μιας) συνωμοσίας. Η ύπαρξη δηλαδή μιας σκοτεινής περιοχής της κοινωνίας η οποία δεν είναι ακριβώς άβατο για όλους αλλά για τους περισσότερους». Στο ίδιο πνεύμα ο κ. Γεω. Λαουτάρης (στον «Αγώνα της Κρήτης», 12.8.2005), αναφέρει: «Το μυστικό μιας θεωρίας συνωμοσίας είναι ότι μπορεί να εξηγήσεις τα πάντα. Αρκεί να εντοπιστεί ένα μυστικό κέντρο αποφάσεων και να οριστεί ένας γενικός στόχος, όπως π.χ. ότι οι καλοί είναι οι Ελλήνες και προαιώνιοι εχθροί τους, οι κακοί, είναι οι Εβραίοι οι οποίοι κινούν τα νήματα του κόσμου και θέλουν να μας εξουσιάσουν».

ΒΕΒΑΙΑ, σήμερα πια το έργο των αντισομιτών δεν είναι τόσο εύκολο. [As θυμηθούμε τους επαγγελματίες αντισομίτες συγγραφείς που στην Ελλάδα την περίοδο μετά τη Δικτατορία, έγραφαν τόμους για τους «Εβραίους, πλαστογράφους της Ελληνικής ιστορίας» είτε για τα χαλκευμένα «Πρωτόκολλα» κ.ά. παρόμοια]. Όσο όμως κι αν το πνεύμα της εποχής – πνεύμα πρόσδου, ελευθερίας, σεβασμού των θρησκειών, φυλών, εθνών- δεν είναι σήμερα αρκετά πρόσφορο για τους αντισομίτες, αυτοί όλοι και εφευρίσκουν νέους τρόπους εκφράσεως. «Καμουφλαρίσμένοι» προσποιούνται τους αντισιωνιστές, τους αντιοραπλινούς, τους κατέχοντες «αποκλειστικές πληροφορίες» και άλλα προσωπεία.

ΟΙ ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΕΣ και οι μέθοδοι τους όμως δεν είναι πια για οικτο. Για λύπτον είναι όσοι, στον 21ο αιώνα, εξακολουθούν να δίνουν σημασία στα φληναφήματα των αντισομιτών.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τα Μνημεία των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Λάρισας και Βόλου για τους Έλληνες Εβραίους που έχασαν τη ζωή τους κατά τον Ελληνοϊταλικό και Ελληνογερμανικό Πόλεμο (1940-1941).

Από τη συμμετοχή των Ελλήνων Εβραίων στον Πόλεμο του 1940

- *Mia χαρακτηριστική επιστολή του Αλβέρτου Ναχμία*

Με πημερομηνία 5 Νοεμβρίου 1940, ο γνωστότατος υφασματέμπορος Αθηνών Αλβέρτος Ναχμίας, σε επιστολή του σε συγγενικό πρόσωπο, γράφει τα παρακάτω. (Ανακοίνωση της ανηψιάς του και Νέλλης Σεφιχά - Θεσσαλονίκη):

Αγαπητέ Χάρρυ,

Ελάβαμεν την από 28 λήσαντος κάρταν σου και είμεθα ευχαριστημένοι που είσαι καλά.

Χθες μας εκάλεσαν εις τον Εμπορικόν Σύλλογον και μετά από έναν εμπνευσμένον λόγον του πρόεδρου μας κ. Παπαγάληνν, έλαβον τον λόγον και διά κειρογράφου εξεφώνησα τα εξής:

«Αγαπητοί Συνάδελφοι,

Την στιγμήν ταύτην τα Ηρωϊκά τέκνα της Ελλάδος μάχωνται των υπέρ πάντων αγώνα, αντάξιοι απόγονοι των Ηρώων των Θερμοπυλών, Σαλαμίνος και 1821.

Είναι ιερόν καθήκον πάντων ημών όπως υπερβαίνοντες τας δυνάμεις μας φανούμεν αντάξιοι των περιστάσεων και συνεισφέρομεν πανότι δυνάμεθα διά τον Ιερόν Αγώνα της φιλτάτης μας Πατρίδος.

Αγαπητοί συνάδελφοι, φεύγοντες από την αιθουσαν ταύτην πρέπει πας εξ υμών να έχει την συνείδησην πρέμοντος ότι εξετέλεσεν ως Ελλην το καθήκον του». Μετά ταύτα επιτοκραύασα υπέρ της Ελλάδος, της Α.Μ. του Βασιλέως μας και του Εθνικού μας Κυβερνήτη. Κατόπιν πα-

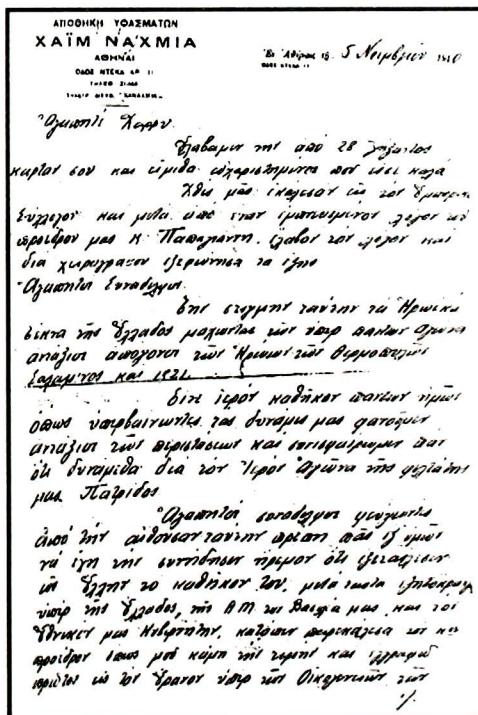
ρεκάλεσα τον κον πρόεδρον όπως μου κάμπι την τιμήν και εγγραφώ πρώτος εις τον έρανον υπέρ των οικογενειών των επιστρατευθέντων. Κατόπιν της εγκρίσεώς του ενεγράφημεν ως Χαϊμ Ναχμία και Υιοί διά δραχμάς 500.000. Το τι επικολούθησεν είναι απεριγραπτόν. «Μπράβο του Ναχμία, αυτός και τα παιδιά του είναι αληθινοί πατριώτες». Αι θερμαί εκδηλώσεις των συναδέλφων μας με συνεκίνησαν βαθέως. Κατόπιν ωριθη επιτροπή από τους κ.κ. Μίμην Βασιλόπουλον, Αλεξ. Ευθυμιάδην, Σολ. Ασέρ και εμού. Σήμερον είχαμεν την πρώτην συνεδρίασιν και αύριον με το καλό και με την βοήθειαν του Θεού θα βγούμεν διά τον έρανον. Ελπίζομεν και είμεθα βέβαιοι ότι πάρα πολλά εκατομμύρια θα μαζέψωμεν, να είναι βέβαιοι οι Ηρωικοί υπερασπιστές της Πατρίδος μας ότι κανείς από τους δικούς τους δεν θα πεινάσει, όλοι θα κάμψωμεν το καθήκον μας.

Μέσω του κ. Ιακώβ Μπαλούλ σου εστείλαμεν χρήματα, ομοίως σου εστείλλαμεν και διά της Τραπέζης Αθηνών, ελπίζωμεν να τα έχουν λάβην.

Ο γαμβρός του κ. Μπαλλή, λοχαγός Σοφοκλής Ποντισκίδης, ανεχώρησεν διά αυτού. Είναι εις το 5ον Τάγμα Σκαπανέων, 1^{ον} λόχον. Ελπίζωμεν να σε ευρίκεν και να σου έδωσεν τους χαιρετισμούς μας.

Παρακαλούμεν τον Παντοδύναμον να σε έχει καλά και αναμένωμεν πάντοτε να ακούσωμεν ευχάριστα νέα σου.

Σε φιλούμεν όλοι.
Αλβέρτος

Έλληνες Ισραηλίτες

στην ελληνική πολιτική ζωή και στο ελληνικό Κοινοβούλιο

Του ΛΟΥΚΑ ΠΑΝ. ΠΑΤΡΑ

Eργαζόμενος επί σειράν ετών για τη συγγραφή ενός βιβλίου που εμπίπτει στα πλαίσια της νεοελληνικής Ιστορίας, και στο οποίο θα παραπέμψω παρακάτω, είχα συγκεντρώσει κατά την έρευνά μου υλικό για τις διαδοχικές βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα. Ειδικώς για τις μεταγενέστερες των Βαλκανικών Πολέμων, οι πρώτες των οποίων διεξήθησαν το 1915, είχα στοιχεία σχετικά με τους Έλληνες Ισραηλίτες βουλευτές, καθώς και άλλων θρησκευμάτων, ιδίως Μουσουλμάνους. Στις εκλογές μάλιστα του 1920 είχε εκλεγεί και ένας της Μονοφυσιτικής Εκκλησίας των Αρμενίων. Οι αναφορές στα ελληνικά πολιτικά δεδομένα στην εξαίρετη μελέτη, διατυπώμένη με τη συστηματικότητα και την ευθύνη που τον διακρίνει, αλλά και τη γλαφυρότητα ύφους, του πρέοβη και λογοτέχνη κ. Κωνσταντίνου Βάσσου με τίτλο *Σύντομη Ιστορία του Αντισημιτισμού*, που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος, τα *Χρονικά*, του οποίου είμαι τακτικός αναγνώστης, όργανο αξιόλογης συμβολής στη νεοελληνική Ιστοριογραφία, (*Τόμος ΚΗ - Τεύχος 196, Μάρτιος-Απρίλιος 2005*), υπήρξε η αφορμή να δώσω μορφή στο παρόν μελέτημα.

Ο κ. Βάσσος πράγματι στη μελέτη του, στη σελίδα 12, αναφέρει, την ιδρυση της Φεντερασίδην, μιας από τις πρώτες και δυναμικές εργατικές ενώσεις στη Θεσσαλονίκη από τον Αβραάμ Μπεναρόγια και ότι στις εκλογές του 1926 εξελέγουσαν στην Ελληνική Βουλή 4 Ισραηλίτες βουλευτές από την εβραϊκή κοινότητα Θεσσαλονίκης. Στη σελίδα 14 υποστηρίζει, ότι το εβραϊκό στοιχείο της Θεσσαλονίκης το μεν 1913, κατά τη υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου, που έθετε τέρμα στον Α' Βαλκανικό Πόλεμο, ετάχθη υπέρ του Αυστριακού σχεδίου διεθνοποίησεως της Θεσσαλονίκης, ενώ κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ετάχθη κατά της βενιζελικής πολιτικής και υπέρ της ουδετερότητας της Ελλάδος «με απότερον αποτέλεσμα η εκλογική αποτυχία του Βενιζέλου, τον Νοέμβριο του 1920, να οφείλεται σε καταψήφιση από το ίδιο στοιχείο».

Νομίζω, ότι αξίζει να συμπληρώσωμε τα ιστορικά

στοιχεία τα σχετικά με τη δράση των Ελλήνων Ισραηλίτων στη νεοελληνική πολιτική κοινωνία, διευκρινίζοντας και ορισμένα θέματα που θίγονται στην παραπάνω μελέτη.

Θα ακολουθήσουμε για το σκοπό αυτό το ακόλουθο διάγραμμα:

1. Η Φεντερασίδην και η προσωπικότητα και η δράση του Αβραάμ Μπεναρόγια

2. Οι πρώτοι Έλληνες Ισραηλίτες βουλευτές στη Βουλή της 31 Μαΐου 1915 και το Ελληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, συνιδρυτές και πήγετες του οποίου υπήρξαν ο Αλφρέδος Κουριέλ και ο μετέπειτα καθηγητής, γερουσιαστής και υπουργός Αριστοτέλης Σιδέρης, βουλευτές και οι δύο Θεσσαλονίκης από 31 Μαΐου έως 6 Δεκεμβρίου 1915 και στη Βουλή των Λαζαρών από 12 Ιουλίου 1917 έως 1 Νοεμβρίου 1920.

3. Έλληνες Ισραηλίτες Βουλευτές στις διαδοχικές Βουλές, απλές και συντακτικές, από τις εκλογές της 6ης Δεκεμβρίου 1915 έως και τις εκλογές της Ε' Εθνο-συνέλευσης της 9ης Ιουνίου 1935 και τις εκλογές της 26 Ιανουαρίου 1936.

1. Η Φεντερασίδην και ο Αβραάμ Μπεναρόγιας

Tο συνδικαλιστικό εργατικό κίνημα στην Ελλάδα άργησε πολὺ να αναπτυχθεί. Κατά τον 19ο αιώνα τα συνδικάτα, κατά το πλείστον μικτά, εργαζομένων και εργοδοτών (κατάλοιπα συντεχνιακού τύπου) μετριούνταν στα δάκτυλα των χεριών. Από λόγο του Αριστοτέλη Σιδέρη της 3 Δεκεμβρίου 1918 στη Βουλή των Λαζαρών (Β' Σύνοδος της Κ' Περιόδου), προκύπτει ότι η ΓΣΕΕ, που μόλις είχε ιδρυθεί, περιελάμβανε «250 Σωματεία διεσπαρμένα εις ολόκληρον την Ελλάδα και εκπροσωπούντα 60.000 οργανωμένους εργάτας». (Βλ. Λουκά Παν. Πάτρα, Εξουσία και Διανόση στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα ή Ιστορία του πολιτικού διμορφισμού στη νεοελληνική πολιτική κοινωνία 1837-

Στελέχη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης στην περίοδο του Μεσοπολέμου. Διακρίνονται: τέταρτος από αριστερά ο Ασσέρ Μαλλάχ, γερουσιαστής, και προτελευταίος από δεξιά ο Χαϊμάκης Κοέν, βουλευτής. Όρθιοι: πρώτη σειρά - πρώτος από δεξιά ο Μεντές Μπεναρόγια. [Από το Αρχείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης].

2004, *Αθήναι, Το Οικονομικόν, Τόμος Α'*, σελίδες 457-458). Όταν στη διπλασιασμένη Ελλάδα του 1917 ο συνδικαλισμός ήταν τόσο περιορισμένος, κατανοεί ο μελετής το μέγεθος του εγχειρήματος του Αβραάμ Μπεναρόγια να πρωτοστατήσει στην ίδρυση το 1909 πληραίνοντας την ανάγκη της θεοφροσύνης στη Βαλκανία. Έτσι το 1908 έρχονται από τη Βουλγαρία για να μείνουν, να εργασθούν και να δράσουν στη Θεσσαλονίκη άνδρες σοσιαλιστικών τάσεων, από τους οποίους θα αναφέρομε τους αναρχοφιλελεύθερους Α. Τόμωφ, Π. Ντελιράντεφ, Ν. Χαρλάκωφ και Αβραάμ Μπεναρόγια. Από τους τέσσερις μόνον ο Μπεναρόγια εγκαθίσταται οριστικά στη Θεσσαλονίκη και ισχυροποιεί την ελληνική συνείδησή του, ενώ οι άλλοι βουλγαρικής συνείδησης επιστρέφουν στη Βουλγαρία στα τέλη του 1908 (βλ. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (ΚΜΜ), *Η σοσιαλιστική οργάνωση Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης, Σύγχρονη Εποχή, 1989*, σελ. 40).

Οι υπενθυμίσματα της σημερινής ιστορίας μας με την ιστορία της Θεσσαλονίκης, ιδρύοντας την Εβραϊκή Λέσχη και στη συνέχεια, το 1909, τη Σοσιαλιστική Εργατική Ομοσπονδία, που λόγω της δυναμικότητας της ευρωπαϊκής γλωσσομάθειας στην περιοχή έμεινε να χαρακτηρίζεται ως Φεντερασιόν. (ΚΜΜ, ο.π. σελ. 41). Στις εκλογές της 31 Μαΐου 1915 η εβραϊκή κοινότητα Θεσσαλονίκης και η εργατική Φεντερασιόν, στην οποίαν ανήκαν και Έλληνες, υποστήριξαν και πέτυχαν την εκλογή πέντε Ισραηλιτών βουλευτών και ενός Έλληνα, του μόλις 26 ετών τότε Αριστοτέλη Σιδερη. Και οι 5 Ισραηλίτες βουλευτές ανήκαν στην αντιβενιζελική Ηνωμένη Αντιπολίτευση, όπως και ο Σιδερης, αλλά αυτός

ωρία και πρακτική. Η επικράτηση της νεοτουρκικής επανάστασης του 1908 απετέλεσε ευνοϊκή προϋπόθεση για την ανάπτυξη σοσιαλιστικών ιδεών στα Βαλκάνια και τη διακίνηση στελεχών που τις εκπροσωπούσαν. Έτσι το 1908 έρχονται από τη Βουλγαρία για να μείνουν, να εργασθούν και να δράσουν στη Θεσσαλονίκη άνδρες σοσιαλιστικών τάσεων, από τους οποίους θα αναφέρομε τους αναρχοφιλελεύθερους Α. Τόμωφ, Π. Ντελιράντεφ, Ν. Χαρλάκωφ και Αβραάμ Μπεναρόγια. Από τους τέσσερις μόνον ο Μπεναρόγια εγκαθίσταται οριστικά στη Θεσσαλονίκη και ισχυροποιεί την ελληνική συνείδησή του, ενώ οι άλλοι βουλγαρικής συνείδησης επιστρέφουν στη Βουλγαρία στα τέλη του 1908 (βλ. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (ΚΜΜ), *Η σοσιαλιστική οργάνωση Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης, Σύγχρονη Εποχή, 1989*, σελ. 40).

Ο Μπεναρόγια συνδέθηκε αμέσως με την ισραηλιτική κοινότητα Θεσσαλονίκης, ιδρύοντας την Εβραϊκή Λέσχη και στη συνέχεια, το 1909, τη Σοσιαλιστική Εργατική Ομοσπονδία, που λόγω της δυναμικότητας της ευρωπαϊκής γλωσσομάθειας στην περιοχή έμεινε να χαρακτηρίζεται ως Φεντερασιόν. (ΚΜΜ, ο.π. σελ. 41). Στις εκλογές της 31 Μαΐου 1915 η εβραϊκή κοινότητα Θεσσαλονίκης και η εργατική Φεντερασιόν, στην οποίαν ανήκαν και Έλληνες, υποστήριξαν και πέτυχαν την εκλογή πέντε Ισραηλιτών βουλευτών και ενός Έλληνα, του μόλις 26 ετών τότε Αριστοτέλη Σιδερη. Και οι 5 Ισραηλίτες βουλευτές ανήκαν στην αντιβενιζελική Ηνωμένη Αντιπολίτευση, όπως και ο Σιδερης, αλλά αυτός

από κοινού με τον πέμπτο Ισραπλίτ βουλευτή Αλφρέδο Κουριέλ συνέστησαν στη Βουλή το *Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος*. Στο λήμμα που προαναφέραμε την *PALABR* αναγράφεται, ότι ο Μπεναρόγιας εξελέγη βουλευτής το 1915 μαζί με τον Κουριέλ. Ο συντάκτης του λήμματος, που δεν το υπογράφει, έχει κάμει όμως αβλεψία. Με τον Κουριέλ εκλέγηκε ως δεύτερος του διδύμου όχι ο Μπεναρόγιας, αλλά ο Αρ. Σίδερης. Ο Μπεναρόγιας συνέχισε όμως τη δραστηριότητα και το 1918 στο 1^ο Ελληνικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο (4/17 - 10/23 Νοεμβρίου 1918) υπήρξε συνιδρυτής, συνεργαζόμενος με την τάση των μάλλον συντηρητικών Ν. Γιαννιώ, Ν. Δημητράτο, Αρ. Σίδερης, του *ΣΕΚΕ* (Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος). Ο Μπεναρόγιας, όπως και ο Σίδερης, αντιτάχθηκαν το 1919 στην προσχώρηση του *ΣΕΚΕ* στην Γ. Διεθνή. Εξελέγη όμως μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του *ΣΕΚΕ* το 1922, αλλά διαγράφηκε, από το Εθνικό Συμβούλιο του *ΣΕΚΕ* τον Φεβρουάριο του 1924, μαζί με άλλα στελέχη «δεξιάς» τάσης, των οποίων τις απόψεις εξέφραζε το περιοδικό *Nέα Εποχή*. Συνεπής στις απόψεις του συνέχισε τον ιδεολογικό πολιτικό αγώνα του από το περιοδικό αυτό και με δημοσιεύματα σε άλλα έντυπα. Η δράση του τον έκαμε τόσο γνωστό στο Πανελλήνιο, ώστε σε *Συνεδρίαση της Βουλής της 2as Iouνιού 1925*, όταν συνεπτείτο εκλογικό νομοσχέδιο και συνεπώς ποιο εκλογικό σύστημα είναι προτιμότεο, για να αντικρουούσει η καθιέρωση της απλής αναλογικής, βουλευτής υπεστήριξε ότι με την αναλογική θα έλθει στη Βουλή και ο Μπεναρόγιας. Ο βουλευτής και μετέπειτα υπουργός και από τα κύρια στελέχη του κόμματος των φιλελευθέρων Θεόδωρος Χαβίνης υπεστήριξε την καθιέρωση της αναλογικής εκλογής, στην οποίαν υπήρχαν αντιδράσεις. Αξίζει όμως να παραθέσουμε τη στιχομυθία σχετική με το πάντοτε επίκαιρο θέμα του δίκαιου εκλογικού συστήματος:

«Θ. ΧΑΒΙΝΗΣ. Λυπούμαι πολὺ διότι ο κ. συνάδελφος δεν επρόσεξε, διότι πότι απήντησα εις την ερώτησίν του. Εφ' όσον δεν καθιερούται εν σύστημα το οποίον είναι δίκαιον προς όλα τα πολιτικά μερίδια, δεν δύναται τις να ισχυρισθή ότι καθιερούται εν σύστημα, το οποίον δύναται να ωφελήση ημάς και να αδικήση εκείνους. Άλλα το κυριώτερον επιχείρημα κατά της αναλογικής αντιπροσωπείας, κύριοι συνάδελφοι, είναι ότι θα προέλθη κυβερνητική αστάθεια, ότι δεν θα υπάρχη εν κόμμα πλειοψηφούν το οποίον να σχηματίσουν μόνιμον κυβέρνησιν...»

ΕΙΣ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΣ. Θα έλθη ο Μπεναρόγιας.

Θ. ΧΑΒΙΝΗΣ. Ε, Αν επρόκειτο να έλθη ο Μπεναρόγιας και 5 - 6 εξ αυτών, ασφαλώς πρέπει και μόνον δι' αυτόν τον λόγον να επιβληθή η αναλογική αντιπροσωπεία. Η αναλογική αντιπροσωπεία αποτελεί δικλείδα ασφαλείας δια τον κομμουνισμόν, διότι θα έλθουν και οι αντιπρόσωποι του κομμουνισμού ενταύθα, ίνα από του

βήματος εκθέσουν επισήμως τας γνώμας των. Δεν επιτρέπεται δε εις μιαν Δημοκρατίαν να θέλη να αποκλείση αριστεράς τάξεις από τον φόβον μήπως είναι ισχυρότεροι και επικρατήσουν εις την Συνέλευσιν.

Θα ήτο ανάξιον της Δ'^{των} Ελλήνων Συνέλευσεως να αποκλείση αριστεράς τάξεις του Ελληνικού λαού...».

Μολονότι η σύλληψη και η βιαιη μεταφορά των Ισραπλίτων Θεσσαλονίκης στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης των Εβραίων έγινε το 1943, οι πληροφορίες αναφέρουν ότι ο Μπεναρόγιας με την οικογένειά του και συντρόφους του εκτοπίσθηκαν σε γερμανικά στρατόπεδα το 1941. (Βλ. *Λήμα εις Palabra* και βιογραφικό του Μπεναρόγια εις: *Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος - Πανεπιστήμιο Αθηνών, Οι Έλληνες Εβραιοί, έρευνα και επιστημονική επιμέλεια Θάνος Βερέους και Φωτεινή Κωνσταντοπούλου, Καστανιώτης, 2000*). Διασώθηκε μόνος και επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη το 1945. Προσχώρησε αμέσως ως στέλεχος στο *ΣΚΕ-ΕΛΔ* των Αλ. Σβάλου και Ηλ. Τσιριμώκου, αλλά το 1953 εγκαταστάθηκε μονίμως στο ανεξάρτητο πια κράτος του Ισραήλ. Εργάσθηκε και εκεί ως συντάκτης περιοδικού και συγγραφέας ως τον θάνατό του. Δημοσίευσε μάλιστα το 1972 στο *Τελ-Αβίβ* βιβλίο *Οι απαρχές του σοσιαλιστικού κινήματος, Μνήμη Θεσσαλονίκης* που εκδόθηκε και στην ιστονοεβραϊκή. Το 1976 με την επιμέλεια του πρόσφατα αποβιώσαντος *Γερασίμου Αποστολάτου* προέδρου της Εταιρείας Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας εκδόθηκε σε βιβλίο το έργο του Αβρ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του Ελληνικού Προλεταριάτου*, που σε αρχική του μορφή είχε δημοσιευθεί σε επιφυλλίδες στην απογευματινή εφημερίδα *Taxudrōmos Θεσσαλονίκης το 1931*. Έτσι διασώθηκε μια αυθεντική πηγή της ιστορίας του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα.

2. Οι πρώτοι Έλληνες Ισραπλίτες βουλευτές στη Βουλή του 1915 και στη Βουλή των Λαζάρων του 1917-1920 - Το Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος των Αριστοτέλη Σίδερη και Αλφρέδου Κουριέλ

Oι πρώτες βουλευτικές εκλογές μετά τους βαλκανικούς πολέμους και την διεύρυνση της ελληνικής επικράτειας διεξήχθησαν σε ολόκληρη την Ελλάδα στις 31 Μαΐου 1915. Σε αυτές μετείχαν ως Έλληνες πια υπόκοοι και οι Τουρκικής, Ισραπλίτικής και Αρμενικής καταγωγής, καθώς και από άλλες θρησκευτικές μειονότητες προερχόμενοι μόνιμοι κάτοικοι της ελληνικής επικράτειας. Έτσι εξελέγουσαν από τον νομό Θεσσαλονίκης έξι (6) Τουρκικής καταγωγής βουλευτές στην Ελληνική Βουλή. Το πληθυσμιακό μέγεθος της Ισραπλίτικης κοινότητας Θεσσαλονίκης επέτρεψε να εκλεγούν, επί συνολικώς 31 βου-

λευτών του νομού Θεσσαλονίκης, πέντε (5) Ισραπλίτες στην Ελληνική Βουλή, όλοι με τον συνδυασμό της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης. Ως σε αναμνηστική στήλη αναγράφομε τα ονόματά τους κατά σειρά εκλογικής επιτυχίας:

Δαυίδ Ματαλών
Ιωσήφ (Πέπο) Μαλάκ
Μαυρίκιος Κοφ(φ)ινάς
Ακήμ Κοέν
Αλβέρτος Κουριέλ

Αρκετοί εργατικής επαγγελματικής απασχόλησης Έλληνες Ισραπλίτες της Θεσσαλονίκης και οι Έλληνες Χριστιανοί της Φευτερασιόν έδωσαν την προτίμοτή των στον Αλβέρτο Κουριέλ και τον Έλληνα σύντροφό του Αριστοτέλη Σίδερη, που επίσης εξελέγη βουλευτής εν πολλοῖς με εβραϊκές ψήφους. Ας θυμιθούμε ότι οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης ήσαν, από πλευράς επαγγελματικής και οικονομικής, διαστρωματωμένοι από τη μεγάλη επιχειρηματική και οικονομική κατηγορία και διακεκριμένους επιστήμονες των ελευθερίων επαγγελμάτων έως τους μικρομεσαίους αστούς και τους κειρώνακτες εργάτες και φορτοεκφόρτωτές του λιμανιού. Για αυτό και ο Κουριέλ με τον Σίδερη είχαν μικρότερη εκλογική υποστήριξη σε σχέση με άλλους Ισραπλίτες πολιτευτές τους οποίους στήριζε η μεγάλη συντριπτική πλειονοψιφία. Άλλα και οι δύο ήσαν δυναμικοί ιδεολόγοι της Σοσιαλδημοκρατικής τάσης και αμέσως μετά την είσοδό τους στην Βουλή ανακοίνωσαν τη σύσταση του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδος, στο οποίο μετείχαν ως βουλευτές μόνον οι δύο. Από τα *Πρακτικά της Βουλής*, από τη σύγκληση της Βουλής του Μαΐου 1915 ως την προκήρυξη νέων εκλογών για την 6η Δεκεμβρίου 1915 και από τη σύγκληση της Βουλής των Λαζάρων (29 Ιουνίου 1917) μέχρι τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 προκύπτει έντονη και αξιοσημείωτη παρουσία των δύο βουλευτών του Σοσιαλιστικού Κόμματος Σίδερη και Κουριέλ στις συζητήσεις στη Βουλή σε καριφά θέματα.

Από την έρευνα στην *Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής*, έχουμε επιλέξει τρεις Συνεδριάσεις κατά τις οποίες η ομάδα των σοσιαλιστών (Σίδερης και Κουριέλ) εμφανίζονται ως Σοσιαλιστικό Κόμμα.

Στη *Συνεδρίαση της 13 Ιουλίου 1917 της Βουλής των Λαζάρων*, κατά την οποίαν διεξήχθη συζήτηση και στη συνέχεια ψηφοφορία εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση Ελευθερίου Κ. Βενιζέλου, ο Σίδερης ομιλεί και εξ ονόματος του Κουριέλ:

«ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ο κ. Α. Σίδερης έχει τον λόγον.

Α. ΣΙΔΕΡΗΣ. Κύριοι βουλευταί, προκειμένου περι ζπήματος εμπιστοσύνης, είμαι υποχρεωμένος να δικαιολογήσω την ψήφον και εμού και του ετέρου συναδέλφου μου. Είναι γνωστή η διαφορά, πήτις διακρίνει τας ιδέας ημών από τας αντιλήψεις της Κυβερνήσεως και εν τω οικονομικώ και εν τω πολιτικώ πεδίω.

Εν τούτοις εβεβαιώσαμεν και άλλοτε ότι το προέχον σήμερα ζήτημα είναι το πολιτειακόν. Από της εποκής εκείνης, ότε συνέβη τη διάλυση της Βουλής, πημείς εδπλώσαμεν ότι, θεωρούντες τας εκλογάς αντισυνταγματικάς, δεν ελαμβάνομεν μέρος. Και όχι μόνον εθεωρήσαμεν τας εκλογάς αντισυνταγματικάς και δεν ελάβαμεν μέρος εις αυτάς, αλλά διεμαρτυρήθημεν κατ' αυτών. Ηγωνίσθημεν κατά του τέως Μοναρχισμού και έσχομεν δυστυχώς βαρέα πλήγματά του.

Χωρίς την ψήφο αυτή να σημαίνει αναγνώρισιν εν γένει της πολιτικής της Κυβερνήσεως, παρέχομεν σήμερον ψήφον εμπιστοσύνης προς ενίσχυσιν και θριαμβον του νέου καθεστώτος και συγχρόνως όπως ενισχύσωμεν τον υπέρ της Εθνικής Αμύνης αγώνα, ον μετά των δημοκρατικών Εθνών διεξάγει σήμερον η Ελλάς, διότι είμεθα πολέμοι της δουλώσεως ατόμων εις μιαν τάξιν της κοινωνίας, είμεθα μάλλον αντίθετοι προς την δουλώσιν ολοκλήρων Εθνών εις μιαν τάξιν Δυναστικήν και Στρατοκρατικήν, οία η Γερμανία, η οποία σήμερον θέλει να υπουδουλώση τον κόσμον.

Ούτω μετά των επιφυλάξεών μας και ως προς τα μέτρα δια την διεξαγωγήν του πολέμου, οικονομικά και φορολογικά και τους σκοπούς του πολέμου τουύτου, παρέχομεν εις την

κυβέρνησιν ψήφον εμπιστοσύνης και προς ενίσχυσιν του αγώνος της Αμύνης της Χώρας και προς επικράτησιν των μεγάλων δημοκρατικών αρχών υπέρ των οποίων μάχονται τα μεγάλα Έθνη της Δύσεως. (Χειροκρότηματα).

Στη *Συνεδρίαση της 26 Νοεμβρίου 1918* εξάλλου, αμέσως μετά την ανακωχή της 11ης Νοεμβρίου που σήμανε το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, διατυπώνεται στη Βουλή από τη Σοσιαλιστική Ομάδα για πρώτη φορά το αίτημα αποστράτευσης, αλλά η κυβέρνηση, προετοιμάζοντας προφανώς την Μικρασιατική Εκστρατεία, αρνείται κατηγορηματικά και να το συζητήσει καν:

«ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Οι κ.κ. Α. Σίδερης και Α. Κουριέλ επερωτώσι την κυβέρνηση να πληροφορήση την Βουλήν διατί ληξάσης της εμπολέμου καταστάσεως της χώρας μετά την υπογραφήν της ανακωχής και την

Ο Βουλευτής Χαϊμάκης Κοέν

ανάκτησιν των καταληφθέντων εδαφών, εξακολουθεί να τηρή υπό τα όπλα τον ελληνικόν λαόν και να περιορίζει την ελευθερίας αυτού δια του βαρύνοντος αυτόν Στρατιωτικού νόμου, λογοκρισίας τύπου και αλληλογραφίας, ως και των εξαιρετικών νομοθετικών μέτρων, άτινα κατά την επανίδρυσιν του σημερινού καθεστώτος επεβλήθησαν προσωρινώς.

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ (Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως). Νομίζω ότι η Βουλή δεν θα ανεχθή καν την ανάπτυξιν της επερωτήσεως των κ. βουλευτών, διότι προκειμένου περί αποστρατεύσεως, η Κυβέρνησης εάν νομίστηκε ότι επιτρέπεται η αποστράτευση θα προβλή εις ταύτην...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ο κ. Σιδέρης έχει τον λόγον.

Α. ΣΙΔΕΡΗΣ. Η δήλωσης του κ. Αντιπροέδρου της κυβερνήσεως περί αποφάσεως του Υπουργικού Συμβουλίου ινα ἀρπ την προληπτικήν λογοκρισίαν του Τύπου και της αλληλογραφίας, καίτοι βεβαίως υπό επιφυλάξεις, είναι όντως ικανοποιητική. Λογίζομαι δε ευτυχής διότι επρόκλεσα την δήλωσην ταύτην της Κυβερνήσεως και ότι από αύριον εφαρμόζεται η ἀρσις της λογοκρισίας. Άλλα, κ. βουλευταί, αι επιφυλάξεις αυταί τας οποίας εξέφρασεν ο κ. αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως είναι συναφείς προ τον τρόπον με τον οποίον εδικαιολόγησε την αρνητικήν απάντησιν εις το πρώτον ερώτημα. Είπεν ότι δια να υπάρχη επιστράτευσης θα υπάρχη λόγος, πήση η απάντησης είναι ότι υπάρχει επιστράτευσης διότι υπάρχει λόγος να υπάρχη. Αυτό δεν είναι απάντησις.

Μετά διαλογική συζήτηση, παρεμβαίνει και ο δεύτερος βουλευτής του Σοσιαλιστικού Κόμματος, του οποίου θα αναφέρομε και άλλες σημαντικές παρεμβάσεις:

«Α. ΚΟΥΡΙΕΛ. Δεν θα ομιλήσω δια την ουσίαν. Ομολογώ ότι η ουσία του ζητήματος δύναται να δώση λαβήν εις παρεξηγήσεις και δ' αυτό προτού λάβω τον λόγον επι τούτου παρακαλώ τους κ. κ. βουλευτάς να με βοηθήσουν, την παράκλησιν δε αυτήν την κάμω εις την κυβέρνησην, όπως συζητήσωμεν το ζήτημα εν μυστική συνεδριάσει, διότι επι τη βάσει της καλής πίστεως ιφρονώ ότι έχω επιχειρήματα τα οποία έχω υποχρέωσιν να σας ανακοινώσω και να τα συζητήσωμεν μαζί με τους άλλους αντιπροσώπους του λαού, έχομεν επιχειρήματα δια των οποίων θα καταλήξωμεν εις εν συμπέρασμα, εάν η επιστράτευσης πρέπει να διατηρηθή ή να εκλειψη.

ΤΙΝΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Όχι. Όχι.

Α. ΚΟΥΡΙΕΛ. Τότε είμαι υποχρεωμένος να συντίσω επι την ουσίας...».

Ο Κουριέλ αναπύσσει διεξοδικώς τα επιχειρήματά του, αλλά προκαλείται βιαια αντίδραση, την οποίαν καθησυχάζει παρεμβαίνοντας και πάλιν ο Ρέπουλης. Μετά έντονη στιχομυθία ο ομιλητής καταλήγει:

«Α. ΚΟΥΡΙΕΛ. Η επιστράτευσης έχει σχέσιν με την

πολιτικήν της χώρας στενήν, εκτός, εάν φρονήτε, ότι η επιστράτευσης διατηρείται κάριν εσωτερικών λόγων.

Δεν θέλω δε να αναφέρω και λόγους οικονομικούς και άλλους τους οποίους όλοι ημείς γνωρίζομεν, οι οποίοι επιβάλλουσι την αποστράτευσιν, φρονώ ότι η Κυβέρνησης άνευ περατέρω συζητήσεως έχει καθήκον να προβλή εις αποστράτευσιν και ιδίως εις την σύγκλησιν της τόσα υποσχόμενης Εθνικής Συνελεύσεως».

Ο σοσιαλιστικός χαρακτήρας της Ομάδας Σιδερπούριελ, που εμφανίζεται στα παραπάνω κείμενα ως αγώνας για τις ατομικές ελευθερίες και την αντιπολεμική τάση, είχε καταδειχθεί κατά τη διάρκεια της Α' Συνέδρου της Κ' Περιόδου της Βουλής (άρχισε την 3η Αυγούστου 1915) και μάλιστα στη «Συνέδριαση της 5 Οκτωβρίου 1915. Α' Συνέδριον επι των άρθρων του νομοσχεδίου...». Λαμβάνει τον λόγον πρώτος ο:

«Α. ΣΙΔΕΡΗΣ. Ο κ. Υπουργός της Εθνικής Οικονομίας (πρωθυπουργός διατελούσε τότε ο Αλέξανδρος Ζαΐμης και υπουργός εθνικής οικονομίας ο Γεώργιος Θεοτόκης) υπέβαλε νομοσχέδιον περί αναστολής της ισχύος διατάξεων τινών της εργατικής νομοθεσίας, επι τω λόγω ότι η κήρυξη της επιστράτευσης ως φυσικήν συνέπειαν έχει την ανατροπήν των συνθηκών εργασίας...». Ο Σιδέρης με σοβαρή επιχειρηματολογία αντιτίθεται στο νομοσχέδιο και επακολουθούν απάντηση του Γ. Θεοτόκη και παρεμβάσεις των βουλευτών Γ. Καντιανή, Αλ. Παπαναστασίου, Γ. Γιαννακίσα, Δ. Ράλλη και τη συζήτηση κλείνει ο:

«ΑΛΦΡΕΔΟΣ ΚΟΥΡΙΕΛ. Οπως προέβλεπον, κύριοι, το υποβληθέν νομοσχέδιον έφερεν επι τάπτως πολλά ζητήματα, δια τα οποία επιφυλάσσομαι να ομιλήσω εις την β' ανάγνωσιν. Άλλα δεν είναι δυνατόν να μη παρατηρήσω εις θέση είπεν ο κ. Υπουργός της Εθνικής Οικονομίας, ότι δεν υπάρχει εκμετάλλευσις των εργοδοτών εις βάρος των εργατών, αλλά μάλλον έχομεν πίεσιν εκ μέρους των εργατών και αυτό το είπεν ο κ. Υπουργός της Εθνικής Οικονομίας εις το Υπουργείον του οποίου υπάρχει και το ίμμα κοινωνικής προνοίας, το είπε δηλαδή εις Υπουργός προωρισμένος μάλλον να εκμπδένιση, όσον είναι δυνατόν, την εκμετάλλευσιν των εργατών. (Το Τμήμα Κοινωνικής Προνοίας είχε ως αρμοδιότητες την εργατική προστασία, δηλαδή την πολιτική εργασίας και κοινωνικών ασφαλίσεων και απετέλεση των πυρήνα από τον οποίον αναπτύχθηκε αργότερα το υψηλούργειον εργασίας, το σημερινό υπουργείο εργασίας και κοινωνικής προστασίας).

«Και φαντάζεσθε, κύριοι, κατά πόσον οι εργάται δύνανται να αναμείνουν υποστήριξιν από Υπουργόν ο οποίος θεωρεί τον εαυτόν του ως υφιστάμενον την πίεσιν των.

«Δεν γνωρίζω το πνεύμα, το οποίον υπηγόρευσε τους καταρτίσαντας την εργατικήν νομοθεσίαν, αλλά θα ομολογήσω ότι μεθ' όλον τον σεβασμόν τον οποίον

είπεν αντιπροσωπεύει μιαν ολόκληρον θεωρίαν, η οποία ανήκει εις το παρελθόν και δεν πιστεύω ότι την γνώμην αυτήν συμμερίζεται και εν μέλος του Υπουργικού Συμβουλίου το οποίον έχει καλήν φήμην δύον αφορά τα ζητήματα τα εργατικά και την φήμην αυτού περιμένομεν να την δικαιολόγηση». (Υπαινιγμός προς τον Δημήτριον Γούναρην, ο οποίος εις την τότε Κυβέρνησιν Ζαΐμην διετέλει υπουργός εσωτερικών. Ο Γούναρης, μέλος αρχικά της υπό τον Στέφανο Δραγούμην Ομάδας των Ιαπώνων, μετά την από το 1902 πρώτη εκλογή του, ανεγνωρίζετο ως ένας από τους πλέον καλλιεργημένους και προοδευτικούς στις πολιτικές ιδέες βουλευτές της εποχής).

Θα μου επιτρέπει να προσθέσω για τον Κουριέλ ένα άγνωστο συμβάν που συνδέεται με τη σύγχρονη διπλωματική Ιστορία. Όταν διαπιστεύθηκε στην Αθήνα πριν από λίγα χρόνια ως πρέσβης του Ισραήλ ο κ. Κουριέλ, στη δεξιάση που οργανώθηκε, υποβάλλοντας τις ευχές καλωσορίσματος, είπα στον κ. πρέσβη, ότι είναι ο δεύτερος Κουριέλ που έχει παρουσία στον δημόσιο βίο της Ελλάδος. Σε ερώτηση που πρέσβη, ποιος υπήρξε ο πρώτος, του υπενθύμισα τη σημαντική παρουσία του βουλευτή Θεοσαλονίκης Κουριέλ κατά τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο κ. πρέσβης, υποθέτοντας ότι ο συνομιλητής του κάνει αναφορά σε ενδεχόμενη συγγένειά του με τον αείμνηστο βουλευτή, εξήγησε ότι το επώνυμο Κουριέλ είναι συνηθισμένο στα Βαλκάνια.

Κατά τη Β' Σύνοδο της Κ' Περιόδου της Βουλής, από τα Πρακτικά της αντλούμε στοιχεία για την παρουσία στην πολιτική ζωή μιας άλλης σημαντικής για την κοινωνική της προσφορά προσωπικότητας του Μαυρίκιου (Ν Μωρίς ή Μωσσέ, με αυτό το όνομα ήτο περισσότερο γνωστός στους δικούς του) Κοφ(φ)ινά. Είχε γεννηθεί στα Ιωάννινα το 1871 και μεγάλωσε στον Βόλο. Σπουδασμένος Ιατρική στη Γαλλία, διέπρεψε ως ιατρός στον Βόλο, όπου οργάνωσε με δικές του δαπάνες Σταθμό Α' Βοηθειών και εργάσθηκε για την ίδρυση του Μαιευτηρίου και του Βρεφοκομείου. (Βιογραφικά του στοιχεία από το προαναφερθέν έργο Υπουργείου Εξωτερικών – Πανεπιστημίου Αθηνών). Μολονότι εξελέγη το 1915 βουλευτής Θεοσαλονίκης με την Ηνωμένη Αντιπολίτευση, προσκάρπωσε στον Ελ. Βενιζέλο κατά το κίνημα Θεοσαλονίκης το 1916 και έγινε μέλος της Βουλής των Λαζάρων. Ομιλία του προ της πμεροσίας διατάξεως, κατά τη *Συνεδρίαση της 7ης Αυγούστου 1917*, τρεις πημέρες μετά την μεγάλη πυρκαγιά της 4 Αυγούστου στη Θεοσαλονίκη, προκάλεσε την απάντηση του πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου και παρέμβαση του πρώην υπουργού και μετέπειτα πρωθυπουργού *Νικολάου Στράτου* και μιας άφοσε ανάγλυφη την τραγική ανάμνηση του γεγονότος:

«ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Προ της Ημεροσίας Διατάξεως τον λόγον έχει ο κ. Μ. Κοφινάς.

Μ. ΚΟΦΙΝΑΣ. Η εκραγείσα εν Θεοσαλονίκη πυρκαϊά απετέφρωσε τα δύο τρίτα της πόλεως, αι ζημιά

είναι ανυπολόγιστοι και αι καταστροφαί μέγισται, εκατόν δε χιλιάδες άτομα ευρίσκονται χωρίς στέγην. Θα παρακαλέσω τον αξιότιμον Πρόεδρον της Κυβερνήσεως όπως πληροφορήση την Βουλήν ποια μέτρα θα λάβη προ περιθαλψιν, στέγασιν και ανακούφισιν των δυστυχών αυτών υπάρξεων. Είμαι πεπεισμένος ότι η Κυβέρνησης θα προβή εις πάσαν χρηματικήν θυσίαν προ ανακούφισιν αυτών. Θα είναι ευτύχημα εάν μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου μεταβώσιν επί τόπου και ιδίοις ομάδαις αντιληφθώσι το μέγεθος της καταστροφής και έλθωσιν αρωγοί αυτών.

E. BENIZELOU (Πρωθυπουργός). Η πυρκαϊά, εκραγείσα το απόγευμα του Σαββάτου όλως τυχαίως, επιπρόπλησ πλείστα οικήματα της Θεοσαλονίκης, επεξετάθη δε, ένεκα του σφοδρώς πνέοντος ανέμου, και κατέστρεψε το μέγιστον μέρος της Θεοσαλονίκης. Η συμφορά είναι τρομερά, 80 χιλιάδες ευρίσκονται άστεγοι. Η εκεί τοπική αρχή έλαβεν όλα τα κατάλληλα μέτρα. Η Κυβέρνησης αποστέλλει εις Θεοσαλονίκην τρία των μελών αυτής, τους κ. κ. Υπουργούς της Γεωργίας, της Δικαιοσύνης και της Εθνικής Οικονομίας, του κ. Υπουργού Εσωτερικών ασθενούντος. Η Κυβέρνησης απέστειλεν ό, πι υπήρχεν εις τα αποθήκας, σκνάς κ.λπ. δια την στέγασιν, απέστειλε δε και δι' απομποίων άλευρα. Εις τους κ. κ. Υπουργούς αφέθη η λήψις παντός μέτρου και ετέθη εις την διάθεσην αυτών πίστωσις αφοίστου ποσού, διότι είμαι δε βέβαιος ότι η Βουλή θέλει ψηφίσει οιονδήποτε ποσόν...

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Μάλιστα, μάλιστα.

E. BENIZELOU... όπως προσέλθη επίκουρος εις την συμφοράν.

N. ΣΤΡΑΤΟΣ. Η συμφορά, η οποία ενέσκηψεν εις την πόλην της Θεοσαλονίκης, και δια το πλήθος των παθόντων και προπαντός δια το μέγεθος της εθνικής καταστροφής, δεν δύναται παρά να συγκινήση πάσαν Ελληνικήν ψυχήν και είμαι βέβαιος ότι η Βουλή πνωμένη δεν θέλει διστάσει προ οιαδόπιτε θυσίας προ ανόρθωσιν των ζημιών και αποκατάστασιν της Χώρας».

3. Έλληνες Ισραηλίτες βουλευτές στις αλληλοδιάδοχες Βουλές των Ελλήνων από τις εκλογές της ΚΑ' Περιόδου (6ης Δεκεμβρίου 1915) έως και τις εκλογές για την ανάδειξη της Γ' Εθνοσυνελεύσεως (9ης Ιουνίου 1935) και τις εκλογές Γ' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ - Α' Περιόδου Βασιλευομένης Δημοκρατίας (29 Ιανουαρίου 1936) - γερουσιαστές ο Μαλλάχ Ασσέρ και ο Ισαάκ Σιακή.

a) Μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, που είχαν ως

συνέπεια των διπλασίασμάς της εδαφικής επικράτειας και του πληθυσμού της Ελλάδος, πήτο φυσικό να διεξαχθούν εκλογές για την ανάδειξη της ΒΟΥΛΗΣ Κ' ΠΕΡΙΟΔΟΥ. Η γνωστή διαφωνία μεταξύ του Ελευθερίου Βενιζέλου και του κόμματος των φιλελευθέρων, αφενός, προς τον Βασιλέα Κωνσταντίνο και την Αντιπολίτευση, αφετέρου οδήγησε σε σύγκρουση, την παραίτηση του Βενιζέλου και την αντικατάστασή του στις 25 Φεβρουαρίου/10 Μαρτίου 1915 από την κυβέρνηση μειοψηφίας Δημητρίου Γούναρη. Τα γεγονότα αυτά επιτάχυναν την προκήρυξη εκλογών για την 31 Μαΐου 1915. Στις εκλογές αυτές, στις οποίες αναφερθήκαμε πάδι, οι βουλευτικές έδρες είχαν αυξηθεί από 181 σε 314. Ο Βενιζέλος κέρδισε απόλυτη πλειοψηφία 187 εδρών, ενώ οι 127 έδρες της αντιπολίτευσης καταναμέθηκαν: 90 στο κόμμα των Ελευθεροφρόνων του Δημ. Γούναρη, που το 1920 μετονομάσθηκε σε Λαϊκό, 12 του Γ. Θεοτόκη, ανά 7 στα κόμματα των Ραλλικών, των Μαυρομιχαλαίων και του Προοδευτικού του Ν. Δημητρακοπούλου, 2 περιήλθαν στους σοσιαλιστές της Θεσσαλονίκης και 2 σε ανεξαρτήτους. (Βλ. ενδεικτικά προαναφερθέν βιβλίο Λ. Πάτρα, ό.π. Τόμος Α' σελ. 433 επόμ., και την στο βιβλίο αυτό, Τόμος Β', σχετική βιβλιογραφία).

β) Ο Βενιζέλος ανέλαβε εκ νέου την κυβέρνηση στις 10 Αυγούστου 1915, αλλά επειδή η διαφωνία οιδύνθηκε, παραιτήθηκε πάλι στις 24 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους και αλλεπάλληλες κυβερνήσεις τον διαδέχθηκαν. Η κυβέρνηση Στεφάνου Σκουλούδη προκήρυξε νέες εκλογές για την ανάδειξη της ΚΑ' ΠΕΡΙΟΔΟΥ της Βουλής, τις οποίες και διεξήγανε την 6η Δεκεμβρίου 1915. Από τις εκλογές όμως αυτές, τις οποίες ο Βενιζέλος χαρακτήρισε ως αντισυνταγματικές, απέσχεν ο Βενιζέλος και τα συνεργαζόμενα με αυτόν κόμματα. Απέσχον επίσης οι δύο σοσιαλιστές βουλευτές Αλβέρτος Κουρτέλ και Αριστοτέλης Σίδερης. Από τους Ισραηλίτες υπουργούς εξελέγησαν οι ακόλουθοι:

Εκλογική περιφέρεια Θεσσαλονίκης:
Μαυρίκιος Κοφ(φ)ινάς
Τεφίκ Τσέλλιος
Ιωσήφ Μαλλάκ
Ιούδα Σολ Μεϊρ

Ο Γερουσιαστής Ισαάκ Σιακί

Ο Γερουσιαστής Ασσέρ Μαλλάκ

Λέων Γ(κ)ατένιο

Εκλογική περιφέρεια Φλωρίνης:
Λάζαρος Χακή Τυπέ.

Σημαντική πρωσικότης της κοινωνικής ζωής της Θεσσαλονίκης, που τον θυμούνταν οι παλαιοί Θεσσαλονίκιοι, υπήρξε ο Λέων Γκατένιο. Με πανεπιστημιακή μόρφωση, άσκησε το λειτούργημα του εκπαιδευτικού.

Κατά τα δύσκολα έτη 1938-1941 διετέλεσε Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης.

Όπως έχομε όμως εκθέσει, με Διάταγμα της κυβέρνησης Βενιζέλου από 29 Μαΐου 1917, μετά την μετεγκατάστασή της από τη Θεσσαλονίκη στην Αθήνα, η Βουλή της ΚΑ' Περιόδου καταλύθηκε και αντικαταστάθηκε από τη Βουλή της Κ' Περιόδου, στην οποίαν δόθηκε το παρόντυμο της Βουλής των Λαζάρων. Έτσι επανίλθαν στη Βουλή αυτή και οι Ισραηλίτες βουλευτές που προαναφέραμε.

γ) Εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 για την ανάδειξη της Γ' Εθνοσυνέλευσης. Μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών (Sevres Γαλλίας) την 27 Ιουλίου/9 Αυγούστου 1920, ο Βενιζέλος αποφάσισε την διενέργειαν βουλευτικών εκλογών, τις οποίες και προκήρυξε για τις 25 Οκτωβρίου. Άλλα στις 12/25 Οκτωβρίου απεβίωσε ο νεαρός βασιλιάς Αλέξανδρος, διορισθηκε αντιβασιλέας ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης και οι εκλογές αναβλήθηκαν για την 1η Νοεμβρίου. Ο μετέπειτα πρωθυπουργός και αντιβασιλέας Γεώργιος Θ. Κονδύλης, στο βιβλίο του για τις εκλογές αυτές και τις συνέπειές των Ο Δρόμος προς την Καταστροφήν - Εθνικός δικασμός αττία της Μικρασιατικής Καταστροφής, Επιμέλεια Θεμ. Γ. Ζαφειροπούλου, Αθήναι 1979, γράφει: «Είναι εξηκριβωμένον ότι πολλοί των φίλων του προείπον εις αυτόν την αναπόφευκτον εκλογικήν αποτυχίαν. Δυστυχώς όμως ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε φθάσει εις τοιούτον σημείον ισχυρογνωμοσύνης και αυτοπεποιθήσεως, ώστε δεν έστεργε πλέον να ακούν γνώμας φίλων του» περι αναβολής των εκλογών, η οποία πήτο δυνατή και νόμιμος μετά τον θάνατον του Αλέξανδρου και εφόσον ο χώρα βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση στη Μικρά Ασία από το 1919. (Σελίδα 210). Ο Κονδύλης δεν θίγει καν την υπόθεση, που έχει πολλά επιχειρήματα υπέρ αυτής, ότι ο Βενιζέλος επιδίωκε να παραδώσει την Εξουσία στους αντιπάλους του για να α-

παλλαγεί από τις ευθύνες της Μικρασιατικής καταστροφής, για την οποίαν τον προειδοποιούσαν και πγέτες μεγάλων συμμάχων ως βέβαιη λόγω της εξαλλαγής των διεθνών συνθηκών υπό τις οποίες είχε πραγματοποιηθεί η Μικρασιατική εκστρατεία. Η ήπτα του Βενιζέλου υπήρξε συντριπτική. Στις 369 έδρες το κόμμα Φιλελευθέρων πέτυχε μόνον 118. Τις 52 από τις έδρες αυτές τις κέρδισαν οι φιλελεύθεροι στην Θράκη, η οποία βρισκόταν υπό τον έλεγχο των υπό την ηγεσία φιλελευθέρων αξιωματικών στρατιωτικών δυνάμεων και όπου η αντιπολίτευση δεν πρότεινε υποψηφίους. 5 μόνο έδρες κέρδισαν οι φιλελεύθεροι στην Αττικοβοιωτία, όπου απέτυχε και ο Βενιζέλος, Στερεά, Θεσσαλία, Άρτα, ανατολική και δυτική Μακεδονία, Ιόνια Νησιά, Κυκλαδες, Σάμο, Ψαρά και Πελοπόννησο. Οι υπόλοιποι 61 φιλελεύθεροι εξελέγησαν στην Κρήτη, Λέσβο, Χίο και Ήπειρο. Η μέχρι τότε Αντιπολίτευση με 251 έδρες έγινε παντοδύναμη κυβέρνηση (Βλ. Γ. Κονδύλη, ὥ.π. σελ. 199 επόμ., *Iωάννης Γιαννουλόπουλος, Οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 και η επάνοδος του Κωνσταντίνου, εις Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, Τόμος ΙΕ', σελ. 146 επόμ.*).

Στις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 από τους Έλληνες Ισραπλίτες εξελέγησαν στην εκλογική περιφέρεια Θεσσαλονίκης όλοι με την Αντιπολίτευση, επί συνόλου 25 εδρών, οι ακόλουθοι:

Ισαάκ Αβραάμ Σιακ(κ)ής
Δαυίδ Αλκανάτης
Ναχαμά Πέπο Μαλ(λ)άχ

Με τον συνδυασμό των φιλελευθέρων είχε κατεβεί ως υπουργός, που όμως απέτυχε, ο Ισραπλίτης Ασσέρ Μαλλάχ. Είχε σπουδάσει νομικά στη Γαλλία και άσκησε τη δικηγορία στη Θεσσαλονίκη, όπου ανέπτυξε κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα. Η δράση του όμως είχε προκαλέσει την αντίδραση των Νεότουρκων και το 1908 συνελήφθη και παραπέμφθηκε σε δίκη με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Παρά την πρόταση του Οθωμανού δημόσιου κατηγόρου να καταδικασθεί σε θάνατο, ο Μαλλάχ απολλάγη. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης συνδέθηκε με τον Ελ. Βενιζέλο, με εντολή του οποίου διορίσθηκε μέλος του πρώτου Δημοτικού Συμβουλίου της ελεύθερης Θεσσαλονίκης. Θα τον συναντήσουμε υπουργόφιο στις γερουσιαστικές εκλογές του 1929 και θα συμπληρώσουμε τη βιογραφία του.

Πολύ δραστήρια προσωπικότητα από τους παραπάνω υπήρξε ο Ισαάκ Σιακή (Λάρισα 1880 - Στρατόπεδο συγκέντρωσης Γερμανών στην Πολωνία 1944). Εγκαταστάθηκε ενωρίς στη Θεσσαλονίκη, όπου άσκησε το επάγγελμα του εμποροράπτη. Συνεργαζόμενος με τον Αβραάμ Μπεναρόδηγια υπήρξε ιδρυτής και πρόεδρος της *Ομοσπονδίας των Εβραϊκών Σωματείων*

Θεσσαλονίκης. Εξέδιδε και διηνόθυνε το δημοσιογραφικό όργανο της *La Verdad = Η Αλήθεια*. Εξελέγη βουλευτής με τον Γούναρη το 1920 και στις εκλογές του 1926 με την Εβραϊκή Πολιτική Ένωση. Όπως θα ίδομε το 1927 εξελέγη και γερουσιαστής. Το 1928 απέτυχε να εκλεγεί. Από τα Πρακτικά της Βουλής προκύπτει συζήτηση αναφοράς, κατά τη *Συνεδρίαση της 10 Μαρτίου 1922*, του Ισαάκ Σιακή και παρέμβαση του Ναχαμά Πέπο Μαλλάχ, για το θέμα της *μεταφοράς* της Λαϊκής Αγοράς που διεξήγετο στη Φλώρινα κάθε Τετάρτη, κατακολουθίαν αποφάσεως του άλλοτε Υπουργού Εθνικής Οικονομίας (26 Μαρτίου 1921 - 2 Μαρτίου 1922) Ιωάννου Ράλλη, το Σάββατο. Η συζήτηση είναι σημαντική και για την παρέμβαση υπέρ των απόψεων των Ισραπλίτών βουλευτών, του βουλευτή Ιωάννου Δ. Ράλλη, αλλά κυρίως για τη διαπίστωση του γεγονότος, ότι μετά την παράδοση το 1913 της κατά το πλείστον ελληνικής μεγαλούπολης του Μοναστηρίου (Vitola) στους Γιουγκοσλαύους, μαζί με τους Έλληνες κατοίκους που την εγκατέλειψαν και εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη και τη Φλώρινα, πήλθαν στην Ελλάδα και Ισραπλίτες κάτοικοι του Μοναστηρίου:

«ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Επι αναφοράς κατοίκων Φλωρίνης ο κ. Ι. Σιακής.

I. ΣΙΑΚΗΣ. Πρόκειται δια την αγοράν π οποία γίνεται άπαξ της εβδομάδος. Η αγορά αυτή επί Τουρκοκρατίας εγένετο την Τετάρτην, κατά το 1913 επί Βενιζέλου καθωρίσθη να γίνεται το Σάββατον πράγμα όπερ εξηκολούθει μέχρι πρότινος, οπότε κατόπιν παραπόνων των Ισραπλίτών πληρεξουσίων, ο κ. Υπουργός της Εθνικής Οικονομίας καθώρισεν αντί Σαββάτου να γίνεται την Τετάρτην και τούτο ίνα δύνανται οι κάτοικοι Φλωρίνης, ανεξαρτήτως θρησκεύματος, να λάβωσι μέρος εις την εβδομαδιαίαν αγοράν. Ο λαός Φλωρίνης κατόπιν τάξις στάσεως του κ. Υπουργού διεμαρτυρήθη και εζήτει, όπως επανέλθη πάλι το Σάββατον, πράγμα το οποίον είναι τελείως άδικον, διότι καθώς γνωρίζετε οι Ισραπλίται δεν δύνανται να εργασθώσιν το Σάββατον και αναγκάζονται να μείνωσιν εις αργίαν. Παρακαλώ τον κ. Υπουργόν της Εθνικής Οικονομίας να ορίση την Τετάρτην και όχι το Σάββατον δια να ευχαριστηθώσιν ολοι.

I. ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ. Από την απελευθερώσεως της Φλωρίνης επεκράτησεν ίνα π εβδομαδιαία αγορά γίνεται το Σάββατον και τούτο διότι εις όλην την περιφέρειαν Φλωρίνης οι κάτοικοι είναι αγρόται. Ευρισκουσι δε καταλληλούτεραν την ημέραν εκείνην δι αγοράν, καθ' όσον οι κάτοικοι των απομεμακρυσμένων χωρίων πρέπει να διαθέσωσι δύο ημέρας δια να έλθωσιν εις Φλώριναν....

Από την απελευθερώσεως της όμως εγκατεστάθησαν ελάχισται οικογένειαι Ιουδαϊκοί, ελθούσαι εκ Μοναστηρίου, αι οποίαι διατηρούσι την Σερβικήν υπόκοττη και αι οποίαι ζητούσι να γίνεται π αγορά την

Τετάρτην...». (Και οι δύο ισχυρισμοί του βουλευτή δεν φαίνεται να ανταποκρίνονται στα πράγματα. Το ότι στην εκλογική περιφέρεια Φλωρίνης εξελέγη το 1915 Ισραπλίτης βουλευτής ο Λάζαρος Χακή Τυπέ Έλληνας πολίτης προφανώς από Ισραπλίτες Έλληνες ψηφοφόρους, αποδεικνύει μάλλον τον ισχυρισμό μας. Άλλωστε και οι 60.000 περίπου Έλληνες και οι Ισραπλίτες του Μοναστρίου το 1913 ήσαν Οθωμανοί και όχι Σέρβοι υπόκοοι!)

Στη συζήτηση παρενέβη ο Ισραπλίτης βουλευτής:

«Ν. Π. ΜΑΛΛΑΧ. Δεν νομίζω, ότι ζήτημα τόσον επουσιώδες, το οποίον δεν είναι άλλο τι παρά μικροσυμφέροντα, είναι ανάγκη να απασχολή την Συνέλευσιν. Εφ' όσον την Κυριακήν την χρησιμοποιούν ως πημέραν πορείας, δύναται η αγορά να ορισθή πρό τι μετά, και προτείνω εις τον Υπουργόν Εθνικής Οικονομίας να ζητήσων από το Δημοτικόν Συμβούλιον να καθορίσων μιαν οιανδήποτε άλλην πημέραν της εβδομάδος εκτός του Σαββάτου δια να ημπορέσουν και οι Ισραπλίται να εργασθούν, διότι έχουν δικαίωμα επί της ζωής και δια να μη δώσωμεν την υπόνοιαν ότι θέλομεν εμμέσως να τους εκτοπίσωμεν με μέσα όχι πιθικά».

Μετά παρεμβάσεις του Ιωάννου Δ. Ράλλη και του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας Λουκά Κανακάρη Ρούφου, ο οποίος επεκαλέθη την αρχήν της πλειοψηφίας του λαού, η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση αξιώνει να γίνεται η αγορά το Σάββατον, έλαβε τον λόγον και πάλιν τελευταίος:

«Ι. Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Εγώ είχον την αντίληψιν, όλως αντίθετον από την αντίληψιν του κ. υπουργού της Εθνικής Οικονομίας, ότι δεν είναι ο Υπουργός αντιπρόσωπος των πλειοψηφών, αλλά του δικαιού, ότι καλείται να εκτέλεση το δίκαιον, αλλ' όχι τας βουλάς, της πλειονοψηφίας τας αδίκους. Και έχων τούτο υπ' όψιν μου προέβην, εις την προέβην απόφασιν, διότι το δίκαιον είναι με την άποψιν την οποίαν πικολούθησα εγώ, διότι αναμφισβήτητως εν και μόνον εσκοπείτο, ο αποκλεισμός των Ισραπλίτων από της εβδομαδιαίας αγοράς δια του καθορισμού πημέρας, η οποία καθίστα αδύνατον τον συναγωνισμόν των Ισραπλίτων λόγω του καθορισμού του Σαββάτου ως πημέρας εβδομαδιαίας αγοράς.

Ό,τι έπραξεν ο αξιότιμος διάδοχός μου βεβαίως το έπραξεν εν ονόματι της αξιώσεως της πλειονοψηφίας».

δ) Εκλογές για τη Δ' Εθνοσυνέλευση της 16ης Δεκεμβρίου 1923. Οι εκλογές αυτές διεξήχθησαν μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και την επανάσταση του 1922, που έφερε στην Εξουσία κυβέρνηση υπό τον τότε συνταγματάρχη και μετέπειτα πολιτικό Στυλιανό Γονατά. Στην εκλογική περιφέρεια Θεσσαλονίκης επι 32 συνολικώς εδρών εξελέγησαν οι ακόλουθοι Έλληνες Ισραπλίτες:

Ισαάκ Αλχανάτης

Ιάκωβος Λεβή (Λευί)
Ιωσήφ Ελιά Σαΐας
Ινσούς Σαμουπλίδης

Η παρουσία δύο από τους Ισραπλίτες βουλευτές των Ιωσήφ Σαΐα και Ιάκωβος Λεβή έγινε ιδιαιτέρως αισθητή στη Βουλή κατά την Συζήτηση στις 19 Ιουλίου 1924 πρότασης μομφής κατά της κυβέρνησης Αλεξάνδρου Παπαναστασίου, π οποία με την ψήφο της Εθνοσυνέλευσης είχε ανακηρύξει τη Β' Δημοκρατία κατά τη Συνεδρίαση της 24 Μαρτίου 1924, που προκλήθηκε από την άρση εμπιστοσύνης προς αυτήν από τις ομάδες Α. Μιχαλακοπούλου και Στ. Γονατά. Οι δύο βουλευτές, μολονότι το σύνολο σκεδόν των Μακεδόνων πληρεξουσίων με δόλωσή τους την ίδια πρέμα εξέφρασαν την άποψη, ότι δεν πρέπει να ανακοπεί το αναδημιουργικό έργο που συντελείται από την κυβέρνηση Αλ. Παπαναστασίου στη Μακεδονία, κατέθεσαν την ακόλουθη δήλωση που περιέκεται στα *Πρακτικά της Βουλής*:

«Οι υποφαίνομενοι «Ιακώβ Λευί και Ιωσήφ Σαΐας Ισραπλίται πληρεξούσιοι Θεσσαλονίκης δηλούσιν ότι, με όλην την εκτίμησην και αφοσίωσην πν τρέφουσιν προς τον αξιότιμον επί των Στρατιωτικών υπουργών και Αρχηγόν της Ομάδος των κ. Πάγκαλον, οφείλουν να καταψηφίσουν την Κυβέρνησην ένεκα της ασκόπου διαχειρίσεως του ζητήματος της Κυριακής αργίας υπ' αυτής χωρίς να υπολογίστηκαν τα θλιβερά συνεπειας τας οποίας ήθελεν υποστή το ισραπλιτικόν στοιχείον. Εν Αθήναις τη 19 Ιουλίου 1924 Ιωσήφ Σαΐας, Ιακώβ Λευί».

Η επακολούθησα ψηφοφορία με ψήφους 175 έναντι 131 και 12 αποχών είχε ως συνέπεια την πτώση της κυβέρνησης Αλ. Παπαναστασίου, που αντικαταστάθηκε στις 27 Ιουλίου από κυβέρνηση Θεμιστοκλή Σοφούλη. Είναι περιεργή πάντως η αντίθεση των δύο βουλευτών προς τον Πάγκαλον, ο οποίος ως μέλος της κυβέρνησης είχε πρωτοστατήσει στην υπογραφή πρωτοκόλλου υποστήριξης στην Εξουσία της κυβέρνησης Παπαναστασίου, π οποία είχε ανακηρύξει τη Β' Ελληνική Δημοκρατία κατά τη Συνεδρίαση της Δ' Εθνοσυνέλευσης της 24 Μαρτίου 1924.

ε) Εκλογές της 7ης Νοεμβρίου 1926 για την ανάδειξη Βουλής Α' Περιόδου Β' Δημοκρατίας. Επι 23 εδρών της περιφέρειας Θεσσαλονίκης οι 3 κατακτήθηκαν από τους ακόλουθους Έλληνες Ισραπλίτες:

Λιάο Μεντές Μπενσατσής
Ισαάκ Αβραάμ Σιακή
Δαυίδ Μπουχάρ Σαλάμ

Η περίοδος αυτή πολλαπλώς δυσχερής, με οικουμενική κυβέρνηση Αλεξάνδρου Ζαΐμη (4 Δεκεμβρίου 1926), στην οποία μετείχε ως υπουργός οικονομικών ο αρχηγός του κόμματος των προοδευτικών φιλελευθέρων Γεώργιος Καφαντάρης, παραιτήθηκε μετά την

παραίτηση του Καφαντάρη και αντικαταστάθηκε στις 4 Ιουλίου 1928 από κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου, ο οποίος επανήλθε στο πολιτικό προσκάνιο με νέαν ορμή διεκδικώντας την Εξουσία. Προκήρυξε εκλογές για τις 19 Αυγούστου.

στ) Οι Εκλογές της 19 Αυγούστου 1928 για την ανάδειξη Βουλής Β' Περιόδου Β' Δημοκρατίας υπήρξαν θριαμβός για τον Βενιζέλο. Το κόμμα φιλελευθέρων στις 250 συνολικά έδρες πέτυχε 178 και 45 έδρες τα συνεργαζόμενα με αυτό κόμματα και οι ανεξάρτητοι. Οι αντιπαλοί του περιορίσθηκαν σε 27 έδρες. Από τους Έλληνες Ισραπλίτες Θεσσαλονίκης -σε αυτές τις εκλογές καθιερώθηκαν ιδιαίτεροι εκλογικοί σύλλογοι (εκλογικές περιφέρειες) για τους Ισραπλίτες και τους Μουσουλμάνους, μέτρο που επικρίθηκε ως αντισυνταγματικό- εξελέγησαν λόγω της εκλογικής συντριβής της αντιπολίτευσης μόνο δύο:

Μεντές Μπενσαντσόπ
Δανιδ Ματαλών

Ο Βενιζέλος, μολονότι κατά την Περίοδο αυτή υπήρξε πολύ δημιουργικός, παρά το ότι η χώρα ίδιως από το 1931 υφίστατο την πίεση της διεθνούς οικονομικής κυκλικής κρίσης, επέμεινε στο σχέδιο του νέου εκλογικού νόμου για την Γερουσία, που έφερε και ψήφιση στη Βουλή, επέμεινε στην επιβολή χωριστών εκλογικών συλλόγων (εκλογικών περιφερειών) για τους Έλληνες Ισραπλίτες ψηφοφόρους και τους Μουσουλμάνους. Ο Βενιζέλος διαπίστωνε, ότι η πλειοψηφία των Ισραπλίτων Θεσσαλονίκης τον αντιπολιτεύονται και προσπαθούσε με τους χωριστούς εκλογικούς συλλόγους να περιορίσει την επιρροή των. Είναι μια περίεργη εκδήλωση αδυναμίας του τόσο μεγαλεπήβολου κατά το πλείστον σε προθέσεις και πραγματοποιήσεις μεγάλου πολιτικού.

Η συζήτηση του άρθρου 2 του νομοσχεδίου έδωσε αφορμή στον Μ. Μπενσαντσόπ (αναγράφεται κάποτε και Μπενσαντόπ) να απασχολήσει κατά τη **Συνεδρίαση της 11ης Δεκεμβρίου 1928** με σοβαρή επιχειρηματολογία και θάρρος τη Βουλή και να προκαλέσει διεξοδικό διάλογο με τον Βενιζέλο και την υποστήριξη στις απόψεις των Ισραπλίτων κορυφαίων πολιτικών, όπως οι Αλέξανδρος Παπαναστασίου, Παναγής Τσαλδάρης κ.ά.:

«ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Συζήτηση επί του άρθρου 2. Ο κ. Μπενσαντσόπ έχει τον λόγον.

Λ. ΜΠΕΝΣΑΝΤΣΗ. Ως αντιπρόσωπος και εγώ του Ισραπλίτικου πληθυσμού της Θεσσαλονίκης αισθάνομαι την υποχρέωσιν να διαμαρτυρηθώ. Ο Ισραπλίτικός πληθυσμός ομοφώνως, χωρίς διαφοράς γνωμών και τάσεων, απορρίπτει το μέτρον τούτο ως πλήπτον τα πολιτικά του δικαιώματα και θίγοντας αυτήν ταύτην την πολιτική του υπόστασιν εις το Κράτος και θα εξηγηθώ α-

μέσως.

Από πολιτικής απόψεως το μέτρον τούτο μειώνει τα πολιτικά δικαιώματα των Ισραπλίτων, καθ' όσον περιορίζει την πολιτική των επίδρασιν κατά τας εκλογάς. Άλλα το σπουδαιότερον είναι τούτο, ότι το μέτρον τούτο παρουσιάζει εν σοβαρώτατον μειονέκτημα, καταργεί δηλαδή διά τον Ισραπλίτην το μυστικόν της ψήφου... Δηλαδή την επομένην των εκλογών μπορεί κανείς να διαπιστώνει πόσοι Ισραπλίται εψήφισαν υπέρ του τάδε ή του τάδε κόμματος.

Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Πώς;

Λ. ΜΠΕΝΣΑΝΤΣΗ. Επιτρέψατε μου να εξηγηθώ. Οι άτομα οι Ισραπλίται απολαύουσι της εγγυήσεως του Συντάγματος, δηλαδή του μυστικού της ψηφοφορίας, αλλ' ως σύνολον στερούνται με το μέτρον τούτο του μυστικού τούτου, διότι την επομένην των εκλογών είναι δυνατόν να εξεύρη τις πόσοι Ισραπλίται εψήφισαν υπέρ του τάδε κόμματος. Και τούτο είναι σοβαρόν μειονέκτημα. Άλλα και από πθικής απόψεως αι συνέπεια είναι πλέον απαίσιαι, διότι το μέτρον οριστά τους Ισραπλίτας ως πολίτας δευτέρας κατηγορίας.

TΙΝΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Όχι. Όχι.

Λ. ΜΠΕΝΣΑΝΤΣΗ. Δεν λέγω ότι η κυβέρνησης σκέπτεται αυτό, αλλά το μέτρον αφήνει αυτήν την εντύπωσην...

'Ηκουσα, ότι αυτό το μέτρον αποβλέπει εις το να εξασφαλίσῃ εις τους Ισραπλίτας μιαν αντιπροσωπείαν εις την Βουλήν και την Γερουσίαν. Είμαι βέβαιος ότι οι Ισραπλίται παραπούνται αυτού του δικαιώματος, επειδή τα μειονεκτήματα είναι σπουδαιότερα από τα πλεονεκτήματα...

Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Επιθυμώ ν' απαντήσω εις τον αξιότιμον εκ Θεσσαλονίκης βουλευτήν. Δεν είμεθα πιμείς οι οποίοι κάμορεν τον διαχωρισμόν μεταξύ Ισραπλίτων και Χριστιανών και Μουσουλμάνων. Το καθεστώς των μειοψηφιών μας έχει επιβληθεί διά Διεθνούς συμβάσεως.

ΑΛ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ. Ο κ. συνάδελφος δεν νομίζω ότι υπεστήριξεν την άποψιν του όπως έπρεπε, διότι το επιχείρημα ότι στερούνται της μυστικότητας της ψηφοφορίας είναι εντελώς αβάσιμον. Εκείνο το οποίον είναι σπουδαίον, ότι οι Ισραπλίται δεν θέλουν να είναι μειονότης και αυτό έχει μεγάλην σημασίαν.

Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Θα είμαι ευτυχής να χειροκρότησω τους Ισραπλίτας Θεσσαλονίκης την στιγμήν κατά την οποίαν θα αισθανθούν εαυτούς Έλληνας πολίτας, όπως οι Ισραπλίται Κερκύρας, Κρήτης και της όλης παλαιάς Ελλάδος. Άλλα πρέπει να ομολογηθή ότι εις αυτό το σημείον δεν έχομεν φθάσει ακόμη....»

Η συζήτηση συνεχίσθηκε επί μακρόν με νέες πολύ ενδιαφέρουσες παρεμβάσεις του Μπενσαντσόπ και έκλεισε με την ακόλουθη φράση του πριν από την ψηφοφορία:

«**Λ. ΜΠΕΝΣΑΝΤΣΗ.** (Απαντά στον Αλ. Παπα-

στασίου). Με συγχωρείτε, κ. Πρόεδρε, τοιούτος φόβος δεν υπάρχει. Εις την Αγγλίαν, Γερμανιαν, Γαλλίαν και Αμερικήν, οι Ισραπλίται έχουν μεγάλην επιρροήν και αισθάνονται ως Άγγλοι, Γερμανοί, Γάλλοι και Αμερικανοί και η εξέλιξις αυτή γίνεται εις την Θεσσαλονίκην. Δεν πιστεύω δε, οι Ισραπλίται να είναι τόσον ανόπτοι, ώστε να μη καταλαβαίνουν το συμφέρον των, το οποίον είναι η ευημερία του Κράτους και της Χώρας εις την οποίαν ζουν. (Χειροκροτήματα).»

Επακολούθησε ψηφοφορία αλλά το άρθρο 2 ψηφίσθηκε όπως προτάθηκε από την Κυβέρνηση.

z) Εκλογές για την ανάδειξη Γερουσίας της 21 Απριλίου 1929. Οι Γερουσιαστές εξελέγοντο τότε από τρία χωριστά εκλογικά σώματα: Απ' ευθείας από τους εκλογείς 92 γερουσιαστές κατά εκλογικές περιφέρειες, στις οποίες περιλαμβανόταν και ο εκλογικός σύλλογος του συνόλου των Ισραπλίτων Θεσσαλονίκης. 18 γερουσιαστές από τις επαγγελματικές οργανώσεις (Ακαδημία Αθηνών και Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης, Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου και Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, Αγροτικού Επιμελητηρίου και Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών) και 10 αριστίνδην από το Κοινοβούλιο σε κοινή Συνεδρίαση των βουλευτών και των γερουσιαστών.

Ο εκλογικός Σύλλογος Ισραπλίτων Θεσσαλονίκης ανέδειξε γερουσιαστή τον φιλελεύθερο δικηγόρο και πολιτευτή Ασσέρ Μαλάχ, στον οποίον αναφερθήκαμε παραπάνω.

η) Εκλογές για την ανάδειξη Βουλής Γ' Περιόδου Δημοκρατίας της 25 Σεπτεμβρίου 1932. Είχε αρχίσει και πάλιν η τραχύτης στις σχέσεις μεταξύ των κομμάτων και υπέβοσκε εκ νέου πολιτειακό ζήτημα. Οι εκλογές είχαν έντονα διασπασθεί, όπως προέκυψε από τα αποτελέσματα. Επί συνόλου 250, οι φιλελεύθεροι κέρδισαν 101 έδρες, στις οποίες περιλαμβάνεται και ο ανεξάρτητος βουλευτής Πατρών Ανδρέας Μιχαλακόπουλος. Οι λαϊκοί 95 έδρες. Οι προοδευτικοί (Γ. Καφαντάρης) 14. Αγροτικόν Κόμμα 11. Αγροτοεργαρικοί (Αλ. Παπαναστασίου) 8 έδρες. Κομμουνιστές (Ενιαίο Μέτωπο) 10 έδρες. Τις υπόλοιπες κατέλαβαν κομματιδία (Γ. Κονδύλης, Τρίτη Κατάστασης).

Οι Έλληνες Ισραπλίτες Θεσσαλονίκης πέτυχαν να εκλέξουν 2 βουλευτές:

Λαϊκό Κόμμα	Δαυίδ Αλαλούφ
Κομμουνιστικό Κόμμα	Μωϋσής Καζές

θ) Εκλογές της 23ης Οκτωβρίου 1932 για τη μερική ανανέωση της Γερουσίας. Το δημοκρατικό Σύνταγμα της 3ης Ιουνίου 1927, που ιδρύοντας μια νέα νομιμοποίηση της Εξουσίας είχε θέσει τέρμα στους πολιτικούς κλυδωνισμούς της νεοελληνικής πολιτικής κοινωνίας και της αμφισβήτησης νομιμοποίησης της Εξουσίας,

πρόβλεπε στο «Άρθρον 59. Η Γερουσία απαρτίζεται από 120 Γερουσιαστά... Οι Γερουσιασταί εκλέγονται δι' εννέα έπη ανανεούμενοι ανά τριετίαν κατά το 1/3. Οι δε υπό της Βουλής και της Γερουσίας εκλεγόμενοι, δι' ούσον χρόνον διαφρεκτεί η βουλευτική περιόδος». Κατ' εφαρμογήν της διατάξεως αυτής προκρούχθηκαν εκλογές για τη μερική ανανέωση της Γερουσίας. Σε αυτές ο εκλογικός Σύλλογος Ισραπλίτών Θεσσαλονίκης δεν επανεξέλεξε τον γνωστό μας Ασσέρ Μαλάχ, αλλά τον επίσης γνωστό μας από την εκλογή του ως βουλευτή Θεσσαλονίκης στις εκλογές του 1926 (παραπάνω) Ισαάκ Αβραάμ Σιακή.

Ο Ασσέρ Μαλάχ μετανάστευσε το 1934 στην τότε Παλαιστίνη, από το 1948 κράτος του Ισραήλ και από εκεί στη Γαλλία. Το 1947 θεώρησε χρέος του να επιστρέψει στη Θεσσαλονίκη για να συνδράμει στην αποκατάσταση των ολίγων πια Ισραπλίτών που επέζησαν από το Ολοκαύτωμα. Επανήλθε όμως στη Γαλλία, όπου και πέθανε. (Βλ. Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδος - Πανεπιστήμιο Αθηνών, ό. π.).

Βιογραφικό σημείωμα για τον Ισαάκ Αβραάμ Σιακή έχομε καταχωρίσει παραπάνω.

i) Εκλογές της 5ης Μαρτίου 1933 για την ανάδειξη Βουλής Δ' Περιόδου Δημοκρατίας. Ο Βενιζέλος και οι συνεργαζόμενοι με αυτόν εμειοψήφισαν. Στις 248 συνολικά έδρες της Βουλής, παρόλη πλειονουψη, 135 εδρών, κερδίθηκαν από τους αντιπάλους του, 110 από τους φιλελεύθερους (από τους οποίους 80 βενιζελικοί και 30 συνεργαζόμενοι) και 3 από τους Αγροτικούς. Ο Νικόλαος Πλαστήρας εγκαταστάθηκε στο υπουργείο Στρατιωτικών και προσπάθησε ασκών εξουσίαν επι 14 ώρες να κινητοποιήσει στρατιωτικές μονάδες για να αποφευχθεί η ανάληψη της Εξουσίας από τους Λαϊκούς, αλλά τελικά σχηματίσθηκε κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη που ορκίσθηκε πρωθυπουργός στις 10 Μαρτίου 1933 και άσκησε την εξουσία μέχρι τις 10 Οκτωβρίου 1935, όταν καταλύθηκε από στρατιωτικό πραξικόπημα και την πρωθυπουργία ανέλαβε ο Γεώργιος Κονδύλης.

Στις εκλογές αυτές από τον εκλογικό Σύλλογο Ισραπλίτών Θεσσαλονίκης εξελέγησαν:

Λαϊκό Κόμμα	Δαυίδ Αλαλούφ
Ανεξάρτητος	Ισαάκ Μόλχο

Κατά την διάρκειαν αυτής της περιόδου και συγκεκριμένα κατά τη Συνεδρίαση της Βουλής της 5ης Ιουνίου 1934, ο τότε υπουργός Εσωτερικών στην κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη Δημήτριος Γιαννόπουλος, υποστηρίζοντας το σχέδιο του νέου εκλογικού νόμου, εξηγεί την αδικία που είχε συντελεσθεί από τον Ελ. Βενιζέλο με την ίδρυση κωριστού εκλογικού συλλόγου για τους Ισραπλίτες της Θεσσαλονίκης και προτείνει την επιβολή της ισόπτησης με την αναγνώριση του δικαιώματος να ψηφίζουν οι Ισραπλίτες στα ίδια εκλογικά τμήματα

με τους Χριστιανούς:

«ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Άρχεται η β' συζήτηση κατ' ἄρθρον επί του σκεδίου νόμου περί τροποποιήσεως του νόμου περὶ εκλογῆς βουλευτών.

Δ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ (υπουργός Εσωτερικών) Μάλιστα και αυτή μεν είναι η εκλογική πολιτική των Φιλελευθέρων δια τας περιφερείας τας οποίας μετέβαλλαν πάντοτε αναλόγως του εκλογικού των συμφέροντος. Ελπισμόνυσα να παρατηρήσω και τούτο, ότι αυτός ούτος ο Αρχηγός των Φιλελευθέρων ομιλών από του βήματος τούτου πρόεβη κατά την περίοδον εκείνην 1928 -1932 εις την ομολογίαν, ότι έκανε τον χωριστόν Σύλλογον των Ισραπλίτων Θεσσαλονίκης διότι είχε καταψφισθεί.

Ενθυμούμαι μάλιστα ότι τότε όχι μόνον πρόεβη εις αυτήν την ομολογία, ότι κάνω αυτό δια να μην την ξαναπάθω, διότι με εμαύρισαν οι Ισραπλίται και δεν εννοώ να την ξαναπάθω. Άλλα εις την παράκλησιν των δυο Ισραπλίτων βουλευτών τότε και όλων των Αρχηγών της τότε αντιπολιτεύσεως, του κ. Πρωθυπουργού, του κ. Παπαναστασίου και των άλλων Αρχηγών, οι οποίοι επέμειναν ότι η ισοπολιτεία την οποίαν πρέπει να ασκήν η Ελλάς απέναντι όλων των πολιτών της επιβάλλει να καταργήστηκε τον χωριστόν αυτόν σύλλογον, ο αρχηγός των Φιλελευθέρων είπεν, ότι δια τας εκλογάς μεν αυτάς, δηλαδή του 1932 δεν πρόκειται να μεταβάλλει τίποτε, διότι είχον γίνει τότε κάπιες επεισόδια εις την Θεσσαλονίκην μεταξύ Ισραπλίτων και εθνικιστών και ίσως λόγω των επεισοδίων να προκληθή καρμιά σύρραξις και δι' αυτό έλεγεν ότι έπρεπε να καταργήσωμεν τον Σύλλογον των Ισραπλίτων. Άλλα υπεσχέθη, ότι από την επομένων εκλογής του Μαρτίου θα καταργήστηκαν οι Ισραπλίτες και των Μουσουλμάνων. Επομένως δεν κάμνομεν και ημείς τίποτε άλλο παρά να εκπληρώσωμεν την υπόσχεσιν αυτήν του αρχηγού των Φιλελευθέρων την οποίαν ούτος θήτεπε. Αυτή λοιπόν επαναλαμβάνω είναι η όλη εκλογική πολιτική των Φιλελευθέρων, ως προς τας εκλογικάς περιφερείας. Άλλα ως προς το εκλογικόν σύστημα, κύριοι Βουλευταί, οι Φιλελεύθεροι δεν έχουν κανένα απολύτως σύστημα ως αρχήν, ως πρόγραμμα, ως σκέψιν πολιτικήν, αλλά έχουν, ως σύστημα εκλογικόν, εκείνο το οποίον νομίζουν ότι εξυπρετεί τα εκλογικά των συμφέροντα. (Χειροκροτήματα).»

Η πρόταση νόμου έγινε δεκτή και έτσι στις επόμενες και μεθεπόμενες εκλογές οι Ισραπλίτες ψήφισαν στα ενιαία εκλογικά τμήματα μαζί με τους Χριστιανούς

συμπολίτες των.

Η άσκηση εξουσίας δεν υπήρξε αδιατάρακτη. Η πολιτική κατάσταση είχε εκτραχυνθεί και τα παλαιά δικαστικά πάθη του 1915-1927, περιλαμβανομένου και του πολιτειακού, είχαν αναβιώσει. Στρατιωτικό κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935, του οποίου την πηγεσία ανέλαβε αυτοπροσώπως ο Ελ. Βενιζέλος κατεστάλη με αιματηρές μάχες και εκτελέσεις και π χώρα οδηγήθηκε σε πολιτικό αδιέξοδο. Ο Ιωάννης Μεταξάς έθεσε θέμα επαναφοράς της βασιλείας. Στις 10 Οκτωβρίου 1935 οι αρχηγοί των Ενόπλων Δυνάμεων αξιώσαν από τον Π. Τσαλδάρη την παράδοση της Εξουσίας. Σχημάτισε κυβέρνηση ο Γ. Κονδύλης, η κυβέρνηση του οποίου με Συντακτικές Πράξεις ανασύνταξε με κριτήρια αυθαιρεσίας προέβη σε εκκαθαρίσεις στον κρατικό μηχανισμό, ανασύνταξε κατά το δοκούν τις Ένοπλες Δυνάμεις, τη δημόσια διοίκηση και τα Πανεπιστήμια. Μόνη αλλά και αναγκαία λύση πήτο η προκήρυξη εκλογών. Ορισθηκαν για τις 2 Ιουνίου 1935, αλλά διεξήχθησαν μεταναβολή στις 9 Ιουνίου 1935 από την κυβέρνηση Γ. Κονδύλη. Το διάταγμα της 1ης Ιουλίου 1935 συγκαλεί τους εκλογείς για την ανάδειξη μελών Εθνικής Συνελεύσεως την 9η Ιουνίου 1935.

Ο Βουλευτής Αλβέρτος Τσένος

ia) Εκλογές 9ης Ιουνίου 1935 για την ανάδειξη όχι πια Βουλής Ε' Περιόδου Δημοκρατίας, αλλά Ε' Εθνοσυνελεύσεως. Οι φιλελεύθεροι και οι συνεργαζόμενοι με αυτούς, διωκόμενοι, με την πηγεσία τους να βρίσκεται ή στο εξωτερικό ή υπό τη δικαστική απειλή της εσχάτης προδοσίας λόγω πραγματικής ή υποθετικής συμμετοχής στο κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935, απέσχουν από τις εκλογές. Έτσι τα αποτελέσματα έδιναν πρωτοφανή αποτελέσματα: Στις 300 συνολικά έδρες της Εθνοσυνέλευσης, 254 περιήλθαν στους Λαϊκούς (Π. Τσαλδάρης), 7 στην Ένωση Βασιλοφρόνων (Ι. Μεταξάς και Ι. Ράλλης), και 6 στους Ανεξάρτητους.

Οι Ισραπλίτες της Θεσσαλονίκης εξέλεξαν με το Λαϊκό Κόμμα δύο βουλευτές:

Πέπο Μαλλάχ
Δανιήλ Αλαλούφ

Με ψήφισμα της Εθνοσυνέλευσης από 10 Οκτωβρίου 1935 καταργήθηκε το καταργημένο ήδη από τον Γ. Κονδύλη πολίτευμα της αβασιλευτης Δημοκρατίας, και επαναφέρθη σε ισχύ το Σύνταγμα του 1911, και προκρύθηκε δημοψήφισμα για την επικύρωση για την 3η Νοεμβρίου 1935. Ο βασιλιάς Γεώργιος Β' πήλθε στην Αθήνα στις 25 Νοεμβρίου 1935. Στις 30 Νοεμβρίου

1935 διόρισε νέα κυβέρνηση υπό τον καθηγητή του αστικού δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, παλαιό βουλευτή και υπουργό Κωνσταντίνο Δεμερτζή, αξιόπιστον ἄνδρα και πρόσωπο της εμπιστοσύνης του βασιλιά, ο οποίος είχε την υποστήριξη της Βρετανικής πολιτικής και, αφού παραχώρησε γενική αμνοπεια για τα πολιτικά αδικήματα, προχώρησε σε προκήρυξη εκλογών για την 17 Δεκεμβρίου 1935. Μεταναστών οι εκλογές διεξήχθησαν στις 20 Ιανουαρίου 1936.

ιβ) Εκλογές 26 Ιανουαρίου 1936 για την ανάδειξη της Γ' Αναθεωρητικής. Οι εκλογές, που διεξήχθησαν με την απλή αναλογική, ἐδώσαν τα ακόλουθα αποτελέσματα: Στις 300 έδρες, Φιλελεύθεροι (αρχηγός Θ. Σοφούλης) 126, Λαϊκό Κόμμα (Π. Τσαλδάρης) 72, Λαϊκή Ριζοσπαστική Ένωση (Γ. Κονδύλης) 60, Ελευθεροφρόνων (Ι. Μεταξάς) 7, ΚΚΕ (Στέλιος Σκλάβαινας) 15, λοιποί 20.

Οι Ισραπλίτες της Θεσσαλονίκης πέτυχαν να εκλέξουν μόνον ἑνα με το Λαϊκό Κόμμα, τον Αλβέρτο Τσένιο.

Η κατανομή αυτή πολιτικών δυνάμεων στη Βουλή δεν επέτρεψε την εκλογή Προέδρου Βουλής κατά την πρώτη ψηφοφορία, της Συνεδρίασης της Μαρτίου 1936, κατά την οποίαν ἐλαβαν: Επί συνολικώς ψηφισάντων 296, Θεμ. Σοφούλης 142 (126 φιλελεύθεροι + 16 μικρά δημοκρατικά κόμματα), Χαρ. Βοζίκης 139 (βουλευτές Τσαλδάρη, Κονδύλη και Μεταξά), Γ. Σάντος 13 (ΚΚΕ). Βρέθηκαν και 1 λευκό και 1 ἀκυρό. Η ψηφοφορία αυτή ήταν εν πολλοῖς εικονική πειραματική, διότι ὅπως αποδείχθηκε αμέσως είχε προηγηθεί γραπτή συμφωνία, το αποκαλυφθέν με διαρροή συμφωνητικό Σοφούλη - Σκλάβαινα από 19 Φεβρουαρίου 1936, με το οποίον οι κομμουνιστές ἔναντι ανταλλαγμάτων αναλάμβαναν την υποχρέωση να ψηφίσουν τους υποψηφίους για το προεδρείο της Βουλής που θα υποδειχθούν από το κόμμα των Φιλελευθέρων. Έτσι ο Θεμιστοκλής Σοφούλης ζητεί νέα ψηφοφορία αυθημερόν, κατά την οποίαν Πρόεδρος εξελέγη ο ίδιος με τους ακόλουθους ψήφους: Εψήφισαν 296. Θ. Σοφούλης 158, Χ. Βοζίκης 137. Ἀκυρό 1.

Η συμφωνία ενός αστικού κόμματος με τους κομμουνιστές υπήρξε το πρώτο μεγάλο πλήγμα κατά του κύρους του κοινοβουλευτισμού και η θρυαλλίδα για τη νέα ἐκρηκτή πολιτική ανωμαλίας. Την ανωμαλία επέτειναν σημαντικά γεγονότα εσωτερικά και διεθνή. Γενική απεργία των εργατοϋπαλλήλων στη Θεσσαλονίκη απέληξε σε αιματηρές συγκρούσεις με την αστυνομία στις 8 Μαΐου 1936, για την κατασίγαση των οποίων η Χωροφυλακή απεσύρθη στα αστυνομικά τμήματα και τη διασφάλιση της τάξης ανέλαβε ο Στρατός. Με σειρά θανάτων των σημαντικότερων πολιτικών πηγεών στη διάρκεια του 1936 απορφανισθήκε ο λαός από την πολιτική

πγεσία του. Στις 31 Ιανουαρίου 1936, 5 ημέρες μετά τις εκλογές, πέθανε ο Γεώργιος Κονδύλης. Στις 18 Μαρτίου 1936 απεβίωσε στο Παρίσι ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Στις 13 Απριλίου πέθανε πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Δεμερτζής, τον οποίον με διάταγμα του Γεωργίου αντικατέστησε αυθημερόν ο αντιπρόεδρος Ιωάννης Μεταξάς. Τα μεσάνυχτα της 6 προς τη 17 Μαΐου πέθανε ο Παναγής Τσαλδάρης. Αργότερα στις 17 Νοεμβρίου πέθανε και ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου. Την εσωτερική ανασφάλεια και το αισθητή του κινδύνου επιδείνωσε η διεθνής αναταραχή. Το 1936 ο Αδόλφος Χίτλερ, ναζιστής πηγέτης της Γερμανίας, δηλώσε ότι θεωρεί ανισχυρή τη συνθήκη των Βερσαλλιών, επανέφερε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία και οχύρωσε τη Ρηνανία. Ο Ιταλός φασιστής πηγέτης της Ιταλίας κήρυξε το 1936 τον πόλεμο κατά της Αιθιοπίας. Στις 17 Ιουλίου 1936 άρχισε ο εμφύλιος πόλεμος στην Ισπανία. Ο βασιλιάς Γεώργιος, συνεργαζόμενος με την πηγεία της Μ. Βρετανίας και εν όψει του επικείμενου Β' Παγκόσμιου Πολέμου υπέγραψε την 4η Αυγούστου 1936 δύο διατάγματα, περί αναστολής διατάξεων του Συντάγματος (κήρυξε την στρατιωτικού νόμου), το ἑνα, και διάλυσης της αναθεωρητικής Βουλής, το ἄλλο, χωρίς σύγκληση νέας Βουλής. Έτσι άρχισε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου.

Λόγω του μεσολαβήσαντος Β' Παγκόσμιου Πολέμου και των γνωστών τραγικών γεγονότων οι Έλληνες εκλογείς θα συγκληθούν με Διάταγμα να προσέλθουν για την εκλογή Βουλής μετά δέκα και πλέον ἑπτα, δηλαδή για την 31 Μαρτίου 1946.

Στις εκλογές για τη νέα Βουλή θα ψηφίσουν οι εναπομείναντες μετά το Ολοκαύτωμα Έλληνες Ισραπλίτες, αλλά ο περιορισμένος αριθμός των δεν θα τους επιτρέψει να εκλέξουν ομόθρηπσκό τους στη Βουλή και σε αυτές που θα επακολουθήσουν αλληλοδιαδόχους. Έτσι χάθηκε ἑνα από τα σποτεία που χαρακτήριζε τη ζωή της ελληνικής πολιτικής κοινωνίας και της Ελληνικής Βουλές από το 1915 συνεχώς ως και του 1936 και τη Γερουσία κατά τα ἑπτα 1929 και 1933, και που εκφραζόταν με την ακόλουθη παράγραφο στα Πρακτικά της Βουλής και της Γερουσίας:

"Προσέρχονται μετά τούτο οι Ισραπλίται την θρησκείαν Βουλευται οιτίνες θέσαντες την χείρα επι της Ιεράν Βίβλου ομνήσω τον κάτωθι ὄρκον:

"Ομνώ εις τον Θεόν του Ισραὴλ και εκ την Ιεράν αυτοῦ Βίβλου να φυλάξω πιστὸν εις την Πατρίδα, εις το Σύνταγμα και εις τους νόμους του Κράτους και να εκπληρώσω ευσυνειδῆτως τα καθήκοντά μου".

[Ο κ. Λουκᾶς Παν. Πάτρας, κοινωνιολόγος, διετέλεσε Καθηγητής στα Πανεπιστήμια Θεσσαλονίκης και Alger (Αλγερίας)].

Οι πρώτες περιοδικές εκθέσεις του Μουσείου

Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδας

Της ΜΑΡΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Εισαγωγή

Το άρθρο επικεντρώνεται στην εικόνα που παρουσιάζει το ΕΜΕ για την ελληνοεβραϊκή ταυτότητα, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο το Μουσείο λειτουργεί για την αυτορροματισμό αυτής της κοινότητας μέσα στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας. Επιπλέον, αναφέρεται σύντομα στις περιοδικές εκθέσεις που πρόσφατα διοργάνωσε το Μουσείο, καθώς αυτές αποτελούν ενδιαφέρουσες περιπτώσεις μουσειολογικών επιλογών, ερμηνευτικής προσέγγισης και συνεργασίας του Μουσείου με διαφορετικές κοινότητες και σύγχρονους καλλιτέχνες.

Τελευταία αναπτύσσεται έντονος δάλογος στη διεθνή μουσειακή κοινότητα σχετικά με την παρουσίαση του διαφορετικού και το σεβασμό του δικαιώματος διαφορετικών κοινοτήτων και οράδων να αποφασίζουν για την παρουσίαση της κουλτούρας τους¹.

Στη σημερινή πολυπολιτισμική πραγματικότητα γίνεται αντικείμενο διαμάκτης όχι μόνο αυτό που αναπαριστάται στις μουσειακές εκθέσεις, αλλά και το ποιος θα έχει τον έλεγχο των μέσων αναπαράστασης, μια και οι εκθέσεις είναι ιδιαίτερα ισχυρά εργαλεία για να αναπαραστίσουν εικόνες του «οικείου» και του «διαφορετικού» και να εκφράσουν, άμεσα ή έμμεσα, σημήματα ταυτότητας (Karp 1991, 15). Καθώς έχει αρχίσει να επικρατεί η άποψη ότι τα μουσεία θα πρέπει να αντανακλούν την πολιτισμική ποικιλομορφία των κοινοτήτων που υπηρετούν, όλο και περισσότερα μουσεία συμβουλεύονται τις αντιστοιχείς κοινότητες και συνεργάζονται μαζί τους, ώστε να σχεδιάσουν εκθέσεις με βάση το δικό τους πλαίσιο αναφοράς και επιτρέποντας να ακουστούν οι δικές τους φωνές. Τα μουσεία δέχονται επίσης αυξανόμενες πιέσεις για να υιοθετήσουν ευρύτερες στρατηγικές και πρακτικές που να στηρίζουν την πολιτισμική ποικιλομορφία μακροπρόθεσμα και ουσιαστικά, όχι μόνο μέσω των εκθέσεών

τους, αλλά και μέσω των συλλογών και των συλλεκτικών δραστηριοτήτων τους, των δημόσιων προγραμμάτων, της πολιτικής πρόσληψης και εκπαίδευσης προσωπικού, και της διακυβέρνησής τους.

Από την άλλη πλευρά, πολιτισμικές και θρησκευτικές ομάδες επιλέγουν να δημιουργήσουν τα δικά τους μουσεία, προκειμένου να παρουσιάσουν την κουλτούρα τους και τους δεσμούς που έχουν αναπτύξει τόσο εσωτερικά όσο και προς τα έξω. Θεωρούν ότι η δημιουργία ειδικών μουσείων πρόσαγει αφενός την εσωτερική ενότητα και συνειδητοποίηση, ενώ αφετέρου διευκολύνει την επαφή με τις άλλες πολιτισμικές κοινότητες με τις οποίες συνυπάρχουν. Τα εβραϊκά μουσεία ανήκουν σε αυτή την περιπτώση. Το ΕΜΕ, ειδικά, παρουσιάζει τα ιδιαίτερα στοιχεία του ελληνοεβραϊκού πολιτισμού, ενώ, παράλληλα, τονίζει τους στενούς δεσμούς του με τον ελλαδικό χώρο και την ιστορία του.

Στόχοι

Το ΕΜΕ έχει ως κύριο στόχο τη συλλογή, διατήρηση και μελέτη αντικειμένων που σχετίζονται με την ιστορία, τη ζωή και τις παραδόσεις των Εβραίων του ελλαδικού χώρου. Μέσα από τους κύριους τομείς δραστηριότητάς του, την έρευνα, τις εκθέσεις και τα εκπαιδευτικά πρόγραμματα, το Μουσείο λειτουργεί σε πολλά επίπεδα. Όπως αναφέρεται στον κατάλογό του, ένας από τους σημαντικούς σκοπούς του είναι να αποτελέσει μέσο ενδυνάμωσης της κοινωνικής ένταξης και ιστορικής ταυτότητας της ελληνικής εβραϊκής κοινότητας (ΕΜΕ 1998, 5). Παράλληλα, το Μουσείο τονίζει την ελληνική ταυτότητα της ελληνικής εβραϊκής ποικιλομορφίας που μοιράζεται με τους Έλληνες Χριστιανούς πάντα από την ελληνιστική περίοδο. Έτσι, προβάλλοντας τον πολυδιάστατο πολιτισμό του ελληνικού εβραϊσμού και τονίζοντας το καθεστώς ειρηνικής συνύπαρξης με την υπόλοιπη

ελληνική κοινωνία, το Μουσείο επιδιώκει να ενημερώσει τους επισκέπτες, ιδιαίτερα όσους δεν ανήκουν στην ελληνοεβραϊκή κοινότητα, για τους στενούς δεσμούς του με την ιστορία και την κουλτούρα της Ελλάδας και να καταπολεμήσει την άγνοια ή τυχόν στερεότυπες αντιλήψεις.

Προς αυτές τις κατευθύνσεις κινούνται και τα εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου,² που καλύπτουν μεγάλο εύρος θεμάτων της ελληνοεβραϊκής κουλτούρας. Το ΕΜΕ χρησιμοποιεί διαφορετικές προσεγγίσεις (μουσειοσκευές, ειδικές ξεναγήσεις, θεατρικά δρώμενα), τις οποίες και προσαρμόζει ανάλογα με το κοινό και τις ειδικές απαιτήσεις του. Συνεργασίες με άλλα μουσεία και οργανισμούς τού έπιπρέπουν να διευρύνει την εκπαιδευτική του δράση. Είναι ενδιαφέρον ότι το ΕΜΕ θεωρεί ότι η αποστολή του ξεπερνάει τον παραδοσιακό ρόλο του μουσείου και προχωράει στην καλλιέργεια της θρησκευτικής παιδείας, της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και της ανθρώπινης αλληλοκατανόησης (ΕΜΕ 1998, 5).

Σύντομη ιστορία και χαρακτηριστικά

Την άτυπη ίδρυση του Μουσείου το 1977³ ακολούθησε μεγάλη προσπάθεια επέκτασης και εμπλουτισμού των συλλογών, με τη συνδρομή όλων των εβραϊκών κοινοτήτων της Ελλάδας και της Ένωσης Φίλων του Μουσείου που ιδρύθηκε το 1981 (ΕΜΕ 1998, 11). Το 1989 οριστική επίσημα ως ΝΠΙΔ, το οποίο διοικείται από εννεαμελές Διοικητικό Συμβούλιο (ΕΜΕ 1998, 11) και εποπεύται από το Υπουργείο Πολιτισμού. Το 1997 το Μουσείο απέκτησε τη δική του στέγη, ένα αναπαλαιωμένο διατηρητέο κτίριο στην οδό Νίκης, στο κέντρο της Αθήνας. Τα λειτουργικά έξοδα του Μουσείου καλύπτονται από τις συνδρομές των συλλόγων Φίλων,⁴ τις δωρεές ιδιωτών και από ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα (Μπατίνου 2003, 199). Παρά το αξιόλογο έργο του, το ΕΜΕ δεν τυχάνει μεγάλης προβολής και είναι ακόμα άγνωστο σε πολλούς. Το επισκέπτονται περίπου 12.000 άτομα το χρόνο (κυρίως τουρίστες από την άνοιξη μέχρι το φθινόπωρο και μαθητές και φοιτητές το χειμώνα). Έπειτα από ένα ξεκίνημα στηριγμένο κυρίως στον ενθουσιασμό και τον κόπο μιας μικρής ομάδας εθελοντών, το Μουσείο προχωράει σήμερα προς μια φάση επαγγελματισμού και συστηματικής οργάνωσης.⁵

Συλλογή - Μόνιμη έκθεση

Η συλλογή του Μουσείου συγκεντρώνει περισσότερα από οκτώ χιλιάδες ιστορικά, εθνογραφικά και θρησκευτικά αντικείμενα. Στη μόνιμη έκθεση το υλικό είναι χωρισμένο σε θεματικές ενότητες, οι οποίες απλώνονται στο χώρο σε διαφορετικά επίπεδα γύρω από ένα κεντρικό αίθριο, που επιτρέπει φυσικό φωτισμό στο εσωτερικό του κτηρίου, διατηρεί την επαφή με-

ταξύ των ενοτήτων και ενοποιεί αποτελεσματικά τη ροή του επισκέπτη στο χώρο, καθώς λειτουργεί ως κεντρικό σημείο αναφοράς, ορατό από όλα τα επίπεδα.

Η οργάνωση της έκθεσης στον δύσκολο χώρο ενός διατηρητέου κτηρίου λειτουργεί ικανοποιητικά, με τις θεματικές ενότητες να διατηρούν την αυτοτέλειά τους, αλλά και με εύκολη μετάβαση από τη μία στην άλλη. Είναι αυτής ότι η πρόσβαση στο ίδιο το κτίριο είναι προβληματική, ειδικά για τους επισκέπτες που έρχονται για πρώτη φορά. Η διακριτική πινακίδα του Μουσείου, που σέβεται μεν την αρχιτεκτονική του νεοκλασικού κτηρίου, αλλά μπορεί να περάσει απαρατήρητη, π στενή πόρτα στο πλάι και οι υψηλές ανάγκες ασφαλείας, που επιβάλλουν στον επισκέπτη να κτυπήσει το κουδούνι πριν την επιτραπεί η είσοδος, δεν συμβάλλουν στη δημιουργία θετικής πρώτης εντύπωσης. Το πρόβλημα όμως αντισταθμίζεται με την προσωπική υποδοχή που προσπαθεί να προσφέρει σε κάθε επισκέπτη το προσωπικό του Μουσείου.

Ακολουθώντας ένα παραδοσιακό μουσειολογικό μοντέλο, κεντρικό στοιχείο όλης της μόνιμης έκθεσης είναι τα αντικείμενα (στις περισσότερες περιπτώσεις σε προθήκες), με το ερμηνευτικό υλικό σχεδιασμένο έτσι ώστε να προσφέρει πληροφορίες με διακριτικό τρόπο σε όποιον ενδιαφέρεται, αλλά χωρίς να επεμβαίνει στη θέση των αντικειμένων και χωρίς να τους αφαιρεί τον κυριαρχούσα ρόλο. Ο υπομνηματισμός είναι στα ελληνικά και αγγλικά και έχει σχεδιαστεί με ευέλικτο τρόπο που επιπρέπει συχνές αλλαγές των αντικειμένων στις προθήκες, ώστε να μπορεί να εκτίθεται μεγάλο μέρος της συλλογής που φυλάσσεται στις αποθήκες. Το πρώτο επίπεδο υπομνηματισμού περιλαμβάνει γενικές πινακίδες με σύντομα εικονογραφημένα κείμενα, οι οποίες είναι τοποθετημένες δίπλα σε κάθε θεματική ενότητα και αναφέρονται στις βασικές έννοιες που αυτή πραγματεύεται⁶. Ο υπομνηματισμός των αντικειμένων γίνεται σε δεύτερο επίπεδο ως εξής: κάτω από τις γενικές πινακίδες είναι τοποθετημένες πλαστικοποιημένες κάρτες μεγέθους Α3 που έχουν φωτογραφία της σχετικής προθήκης με αριθμητικά όλα τα αντικείμενα και πληροφορίες για το καθένα από αυτά.⁷ Έτσι, το Μουσείο επιδιώκει να αποδεσμεύσει τα αντικείμενα από την πληροφορία, «ώστε αυτό να ανακτήσει ένα βαθμό αυτοτέλειας και να δοθεί η ευκαιρία στον επισκέπτη να δημιουργήσει, εφόσον το επιθυμεί, εσωτερική, ακόμη και συναίσθηματική, σχέση με αυτό που βλέπει» (Μπατίνου 2003, 197). Αυτή η «αντικειμενοκεντρική» προσέγγιση δεν τονίζει τόσο τις αισθητικές ιδιότητες των εκθεμάτων, αλλά περισσότερο τον ιστορικό και κοινωνικό τους ρόλο (όπως φαίνεται από τον προσδιορισμό των θεμάτων της έκθεσης και την επιλογή των αντικειμένων), τάση που συμβαδίζει με τον ιστορικο-εθνογραφικό χαρακτήρα του Μουσείου. Εκτός από τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τις προσωρινές εκθέσεις, η επικοινωνιακή προσέγγιση του Μουσείου στηρίζεται επίσης στις προσωπικές ξεναγήσεις, που προσφέρουν το

προσωπικό και οι εθελόντριες ξεναγοί και οι οποίες προσαρμόζονται στις ανάγκες των επισκεπτών.

Το ΕΜΕ παρουσιάζει μια εικόνα της ελληνοεβραϊκής ιστορίας πριν από το Ολοκαύτωμα, «χωρίς ρωγμές» και εσωτερικές εντάσεις. Όλη η έκθεση (εκτός από την ενότητα του Ολοκαυτώματος) μπορεί να διαβαστεί σαν ένας εργασμός τού να είναι κανείς Έλληνας Εβραίος. Τα χαρακτηριστικά της ταυτότητας των Ελλήνων Εβραίων που επιλέγει να προβάλλει υποδηλώνουν μια νοσταλγική ματιά προς έναν παραδοσιακό τρόπο ζωής που έχει σχεδόν εξαφανιστεί και που είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διατηρηθεί. Αυτή η τάση γίνεται κατανοητή ως αντίδραση στο καθολικό πλήγμα του Ολοκαυτώματος που τάραξε ανεπανόρθωτα τη ζωή και την ιστορία της κοινότητας.⁸ Παράλληλα, ένα

άλλο χαρακτηριστικό της φιλοσοφίας της έκθεσης είναι οι γέφυρες που απλώνει προς τους μη-Εβραίους επισκέπτες, υποδηλώνοντας ότι όλος ο πλούσιος πολιτισμός που προβάλλει το Μουσείο άνθισε σε ένα καθεστώς συνύπαρξης και ανοχής.

Τα κεντρικά θέματα γύρω από τα οποία οργανώνεται η έκθεση τονίζουν τα ιδιαίτερα παραδοσιακά χαρακτηριστικά του ελληνικού εβραϊσμού, τη μακρά ιστορική του συνέχεια και τις ρίζες του, προσπαθώντας να μεταδώσουν ένα αισθημα περιφάνιας στους επισκέπτες που ανήκουν στην κοινότητα που αναπαριστάται. Οι βασικές ενότητες σχετίζονται με τη συναγωγική λατρεία, τον κύκλο των εβραϊκών γιορτών, την ιστορία και τις παραδόσεις των Εβραίων στον ελλαδικό χώρο από τον 3ο αι. π.Χ. μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το Ολοκαύτωμα και Γενοκτονία,⁹ την καθημερινή ζωή και τους σταθμούς που ορίζουν τον κύκλο της ζωής ενός Έλληνα Εβραίου. Παρόλο που κάθε ενότητα λειτουργεί ανεξάρτητα, υπάρχει μια λογική συνέχεια στην οργάνωσή τους και οι περισσότεροι επισκέπτες ξεκινούν την επίσκεψή τους από το ισόγειο, κατά παρότρυνση άλλωστε του προσωπικού του Μουσείου.

Δεν είναι τυχαίο ότι τα εκθέματα του ισογείου είναι αφιερωμένα στη συναγωγική λατρεία, θεμέλιο λίθο της

Προθήκη που αναφέρεται στην ελληνοεβραϊκή συμβολή στους αγώνες του έθνους

εβραϊκής ταυτότητας. Στα εκθέματα των συναγωγικών αντικειμένων, όπως και σε όλα τα επίπεδα της έκθεσης, δίνεται η ελληνική έκφραση αυτής της ταυτότητας με εκθέματα της ρωμανιώτικης¹⁰ παράδοσης, στην οποία δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα, καθώς ήταν η πρώτη έκφραση του εβραϊσμού στον ελλαδικό χώρο.¹¹

Αφού οριστούν οι θρησκευτικές ιδιαιτερότητες του ελληνικού εβραϊσμού, ακολουθούν οι ενότητες που έχουν κατεξοχήν ιστορικό χαρακτήρα, στη μέση των οποίων έχουν τοποθετηθεί τα εκθέματα του Ολοκαυτώματος. Το ιστορικό τμήμα της έκθεσης προβάλλει την ιστορική παρουσία των Εβραίων στην Ελλάδα από τον 3ο αιώνα π.Χ. και τη συμβολή τους στους εθνικούς αγώνες. Επιγραφές, παράσημα, στρατιωτικές στολές, δημοσιεύματα της εποχής και άλλα αντικείμενα

είναι εκτεθειμένα με τον παραδοσιακό τρόπο προσέγγισης των ιστορικών εκθέσεων που τονίζει την ιστορική περιγραφή και αφήνει σε μεγάλο βαθμό τα ντοκουμέντα να μιλήσουν από μόνα τους. Τα κύρια μπνύματα τονίζουν αφενός την προσφορά των Ελλήνων Εβραίων προς τη χώρα τους και την ελληνικότητα ως αναγόσπαστο στοιχείο της ελληνοεβραϊκής ταυτότητας, και αφετέρου τη συμβολή των Χριστιανών συμπατριωτών τους σε περιόδους διωγμών. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται σε ιστορικές προσωπικότητες που παρουσιάζονται με διαστάσεις πρώων, καθώς γίνονται σύμβολα αντίστασης και αυτοθυσίας.¹² Είναι ενδιαφέρον ότι αυτή η προσέγγιση της επίσημης ιστορίας και των επώνυμων δραστών της συμπληρώνεται με ένα πιο πρόσφατο έκθεμα του Μουσείου για τους απλούς καθημερινούς ανθρώπους που έδρασαν ως «σωτήρες» των καταδιωγμένων. Αυτό ακολουθεί μια διεθνή τάση στα ιστορικά μουσεία, τα οποία επηρεασμένα από την ανάπτυξη της κοινωνικής ιστορίας, μετατόπισαν το κέντρο βάρους τους από την ιστορική περιγραφή στην κοινωνική ιστορία που βασίζει τα ιστορικά γεγονότα στις ζωές και δραστηρότητες των καθημερινών ανθρώπων (Crew και Sims 1991, Kavanagh 1996). Όπως φαίνεται από την οργάνωση των θεματικών ενότητων και όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω, η μόνιμη έκ-

Προθήκη που αναφέρεται στην καθημερινή ζωή των Ελλήνων Εβραίων

Θεση του ΕΜΕ συνδυάζει αυτές τις δύο τάσεις.

Στα εκθέματα του Ολοκαυτώματος η μουσειολογική προσέγγιση δίνει έμφαση περισσότερο στον τρόπο με τον οποίο το βίωσαν οι καθημερινοί άνθρωποι και στην ατμόσφαιρα της εποχής παρά στη χρονολογική παράθεση γεγονότων. Τα βιογραφικά σημειώματα, οι φωτογραφίες, κάρτες και ταυτότητες τονίζουν τον βιωματικό, προσωπικό χαρακτήρα των εκθεμάτων αυτών, κυρίως στις μικρές πλευρικές προθήκες του χώρου που είναι αφιερωμένος στο Ολοκαύτωμα. Οι προθήκες αυτές πλαισιώνουν μια μεγάλη κεντρική προθήκη με αντικείμενα από στρατόπεδα συγκέντρωσης. Αυτή περιλαμβάνει ρούχα και προσωπικά είδη των κρατουμένων, παραταγμένα χωρίς φωτογραφίες και με λιτό υπομνηματισμό, όπου η παρουσία των άδειων στολών αναφέρεται έμμεσα σε αυτούς που τις φορούσαν και δεν υπάρχουν πια.¹³

Αυτός ο υπαινικτικός τρόπος παρουσίασης, σύμφωνα με τον οποίο μεγαλύτερη ένταση και νόημα αποκτούν ουσιαστικά αυτά που δεν εκτίθενται και τα οποία μπορεί ο επισκέπτης να πλάσει στο μυαλό του, λειτουργεί πιο αποτελεσματικά από την άμεση δήλωση μηνυμάτων ή από εκθέματα που περιγράφουν τη φρίκη των στρατόπεδων συγκέντρωσης, τα οποία προσπαθούν με δραματικό τρόπο να προκαλέσουν το συναίσθημα του επισκέπτη. Αυτή η προσέγγιση είναι πολύ διαφορετική από εκείνη των αμερικανικών μουσείων που είναι αφιερωμένα αποκλειστικά στο Ολοκαύτωμα, όπως το Μουσείο του Ολοκαυτώματος στην Ουάσιγκτον ή το Μουσείο Ανοχής - Κέντρο Σάιμον Βίζενταλ στο Λος Άντζελες. Όπως περιγράφει ο Βαρών-Βασάρ (1998β), αυτά ακολουθούν επιθετική επικοινωνιακή πολιτική και επιχειρούν να προκαλέσουν έντονο συγκινησιακό σοκ στους επισκέπτες, κυρίως τους νεότερους, αναδημιουργώντας δραματικά την εποχή μέσω της χρήσης νέων μέσων, της αρχιτεκτονικής, της σκηνοθεσίας του χώρου και του ελέγχου της πορείας των επισκεπτών. Σε αυτά αντιπαρατίθεται το ευρωπαϊκό μοντέλο, στο οποίο πλησιάζει περισσότερο η προσέγγιση του ΕΜΕ, με κύριο

παράδειγμα το Κέντρο Αντίστασης και Εκτόπισης της Λυών, που αφήνει μεγαλύτερη πρωτοβουλία στον επισκέπτη και τον καλεί να σκεφτεί και να προβληματιστεί, απευθυνόμενο σε μια «κατανόηση δια της νοήσεως» (Βαρών-Βασάρ 1998β, 122).

Είναι ενδιαφέρον ότι το Μουσείο επέλεξε να τοποθετήσει τα εκθέματα του Ολοκαυτώματος στη μέση της ιστορικής έκθεσης,

η οποία συνεχίζεται μετά με τις παραδοσιακές ενδυμασίες από τον 18ο μέχρι τον 20ό αιώνα των δύο μεγάλων εβραϊκών ομάδων στην Ελλάδα, των ελληνόφωνων Ρωμανιώτων και των ισπανόφωνων Σεφαραδιτών Εβραίων.¹⁴ Μετά το ιστορικό μέρος, η μόνιμη έκθεση κλείνει σε έναν πιο προσωπικό τόνο με τα εθνογραφικά εκθέματα της καθημερινής ζωής και τον κύκλο της ζωής. Έτσι, τη φρίκη της γενοκτονίας αντισταθμίζουν τα υπόλοιπα εκθέματα που δίνουν μια πολύχρωμη εικόνα για τη ζωή και τον πολιτισμό του ελληνικού εβραϊσμού. Εδώ τα ποικίλα παραδοσιακά αντικείμενα καθημερινής και θρησκευτικής χρήσης αναφέρονται στους σταθμούς που χαρακτηρίζουν τη ζωή κάθε Εβραίου, όπως ο γάμος, η θρησκευτική ενηλικίωση, η περιτομή, ο θάνατος. Σ' αυτό το τμήμα, η μουσειολογική προσέγγιση εξαλείφει κοινωνικές διαφορές, τοπικές ιδιαιτερότητες και αλλαγές στο πέρασμα του χρόνου, προσφέροντας μια ενιαία στατική εικόνα, παγωμένη στο χρόνο, για την καθημερινή ζωή. Το θέμα του κύκλου της ζωής προβάλλεται με διαχρονικό τρόπο, χωρίς να αναγνωρίζει κοινωνικές και ιστορικές αλλαγές ή εξωτερικές επιρροές.

Την αρκετά παραδοσιακή προσέγγιση των μόνιμων εκθέσεων συμπληρώνουν οι περιοδικές εκθέσεις και οι άλλες δράσεις του ΕΜΕ, οι οποίες του επιτρέπουν να πειραματίζεται και να συνδιαλέγεται με πιο ευελικτό τρόπο με νέες ιδέες και μουσειολογικές προσεγγίσεις, φέρνοντας στο Μουσείο εκφάνσεις της ζωντανής ελληνοεβραϊκής παράδοσης.

Η έκθεση «Κρυμμένα Παιδιά στην Ελλάδα της Κατοχής»

Hέκθεση διήρκεσε από τον Σεπτέμβριο του 2003 μέχρι τον Ιανουάριο του 2005 και συνιστούσε το κεντρικό μέρος ευρύτερου κύκλου εκθέσεων, εκδόσεων, εκπαιδευτικών δράσεων και εκδηλώσεων για το Ολοκαύτωμα στην Ελλάδα. Με αυτό τον τρόπο τα μπνύματα της έκθεσης διαχύθηκαν πιο αποτελεσματικά

και λειτούργουσαν σε πολλά επίπεδα.

Η έκθεση επικεντρώνόταν στις προσωπικές ιστορίες 16 παιδιών, συνδυάζοντας την προσωπική, βιωματική διάσταση με τα γνωστά διεθνή ιστορικά γεγονότα,¹⁵ τάση που συμβαδίζει με τις σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις (ενδεικτικά, Falk και Dierking 1992, Hein 1999, Merriman 2000, Urry 2002) και την οποία, όπως προανφέρθηκε, σε κάποιο βαθμό ακολουθούν μέρη της μόνιμης έκθεσης.

Κεντρικό σημείο αναφοράς όλης της έκθεσης ήταν το θέμα της ταυτότητας, πλαστής και πραγματικής, που βασίστηκε στις συγκεκριμένες προσωπικές ιστορίες και στη μοναδική «αυθεντική» πλαστή ταυτότητα που διασώθηκε, αλλά που έχει διαχρονική και πανανθρώπινη αξία πέρα από τα ελληνοεβραϊκά συμφραζόμενα. Η έκθεση ήταν απόλυτα σύμφωνη με τους στόχους του ΕΜΕ, καθώς από τη μία απευθυνόταν στην ελληνοεβραϊκή κοινότητα, ενώ, παράλληλα, άπλωνε γέφυρες στην ευρύτερη κοινωνία, φωτίζοντας, εκτός από τις κακουχίες και τις περιπέτειες των παιδιών, και το ρόλο των «σωτήρων» που σε όλες τις περιπτώσεις, με διαφορετικό τρόπο ο καθένας, διακινδύνευσαν τη ζωή τους για να τα κρύψουν.

Η μουσειολογική μελέτη της έκθεσης ανατέθηκε στην αναπληρωτρία καθηγήτρια του Ιόνιου Πανεπιστημίου Ευρυδίκην Αντζουλάτου-Ρετοίλα. Αυτή η εξωτερική συνεργασία αποτελεί χρήσιμο μοντέλο για πολλά μουσεία καθώς, εκτός από τα πρακτικά ζητήματα που μπορεί να λύσει, φέρνει νέες δεξιότητες και μια διαφορετική οπτική γωνία στον οργανισμό.

Η προσωρινή έκθεση «Διάλογος με ένα Μουσείο»

Τις ποικίλες αντιδράσεις που προκάλεσε περιέχοντας την προσωπική ιστορία της κρυμμένη παιδιά πραγματεύόταν με εξαιρετικά ενδιαφέροντα τρόπο μία ακόμα περιοδική έκθεση που οργάνωσε το ΕΜΕ με τίτλο «Διάλογος με ένα Μουσείο» (Απρίλιος 2003 - Ιανουάριος 2005). Σε αυτήν, οκτώ Έλληνες εικαστικοί καλλιτέχνες, κάποιοι από τους οποίους προέρχονται από την ελληνοεβραϊκή κοινότητα, προσκλήθηκαν να καταθέσουν τη δική τους αντίδραση στο θέμα των «κρυμμένων παιδιών».¹⁶ Η έκθεση οργανώθηκε από την ιστορικό τέχνης Δρα Αφροδίτη Κούρια, η οποία τοποθέτησε τα εικαστικά έργα

Σπηλιόπουλο από εκπαιδευτικό πρόγραμμα του ΕΜΕ

διπλα διπλα, ανάμεσα ή σε αντιπαράθεση με τα αντικείμενα της προσωρινής αλλά και της μόνιμης έκθεσης.¹⁷ Ετοι δημιουργήθηκε ένας πραγματικός διάλογος, μια συμπληρωματική και διαδραστική σχέση μεταξύ των ιστορικών ντοκουμέντων, των μουσειακών αντικειμένων και των έργων των σημερινών καλλιτεχνών. Στο διάλογο αυτό καλούνταν να πάρει μέρος και ο επισκέπτης, να ανακαλύψει τα σύγχρονα έργα και σε κάποιες περιπτώσεις να τα διακρίνει από τα ιστορικά αντικείμενα, να σχηματίσει τις δικές του εντυπώσεις και αλλοιούσεται μόρφωση.

Με αυτή την έκθεση, το ΕΜΕ συμπλήρωσε ένα κενό της μόνιμης έκθεσης που σταματάει χρονικά στο Ολοκαύτωμα, καταθέτοντας μια εικόνα της σύγχρονης πραγματικότητας, αλλά και της καλλιτεχνικής δημιουργίας, ξεπερνώντας στείρους τυπολογικούς διακυρωμούς του τύπου «ιστορικό ή λαογραφικό μουσείο» ή «μουσείο τέχνης». Η εξαιρετική ποικιλία των θεμάτων, των υλικών, των αντιδράσεων, του ύφους και της τεχνοτροπίας των έργων της έκθεσης -από τα ανατριχιαστικά «Μαξιλάρια ατέλειωτης νύχτας» του Βίκτορα Κοέν μέχρι την αφαιρετική δύναμη του «Κρυμμένου έργου στη βιτρίνα για το Ολοκαύτωμα» του Μάνθου Σαντοριναίου και την παιχνιδιάρικη διάθεση των «Παιχνιδιών Επιβίωσης» της Άρτεμης Αλκαλάν αναίρεσαν με εντυπωσιακό τρόπο την παραδοσιακή εικόνα του μουσείου-αποθήκη. Απέδειξαν πόσο σχετικό μπορεί να είναι το Μουσείο και οι συλλογές του με τη σημερινή ζωή και πόσο ποικιλόμορφες είναι οι αντιδράσεις και τα συναισθήματα που μπορεί να προκαλέσει.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι εκθέσεις στο ΕΜΕ λειτουργούν σε τρία διαφορετικά, ανεξάρτητα, αλλά και αλληλένδετα, επίπεδα: Η μόνιμη έκθεση προβάλλει τις διαφορετικές εκφάνσεις της ελληνοεβραϊκής κουλ-

τούρας και τη στενή, ιδιαίτερη και μακρόχρονη σχέση της με τον ελληνικό χώρο, ενώ, παράλληλα, δημιουργεί ένα χώρο μνήμης και περισυλλογής για τον αφανισμό της μεγάλης πλειονότητας του ελληνοεβραϊκού πληθυσμού κατά το Ολοκαύτωμα. Σε δεύτερο επίπεδο, η πρωτινή έκθεση για τα «Κρυμμένα Παιδιά» συμπλήρωσε την προηγούμενη εικόνα της ζωής των Ελλήνων Εβραίων και φώτισε τα ιστορικά γεγονότα μέσα από το πρίσμα της προσωπικής και ιδιαίτερης παιδικής ματιάς. Σε αυτή την περίπτωση, το Μουσείο υιοθέτησε έναν πιο προσωπικό, βιωματικό τρόπο επικοινωνίας με το κοινό, καλώντας τον επισκέπτη να εμπλακεί συναισθηματικά και να μνη μαραμένει παθητικός θεατής. Τέλος, σε τρίτο επίπεδο, η έκθεση «Διάλογος με ένα Μουσείο» άπλωσε νήματα και προς τις δύο άλλες εκθέσεις, δημιουργώντας ενδιαφέροντες αλληλουσισθετισμούς και φέρνοντας τη ματία μιας ομάδας σύγχρονων καλλιτεχνών που άντλησαν έμπνευσην από το ίδιο το Μουσείο.

Σε όλα αυτά τα επίπεδα, το ΕΜΕ πραγματεύεται, με διαφορετικά μέσα, το θέμα της ατομικής και συλλογικής ελληνοεβραϊκής ταυτότητας (που αναπόφευκτα ενθαρρύνει προβληματισμούς και για την ευρύτερη νεοελληνική ταυτότητα) και μεταφέρει έμμεσα και άμεσα μηνύματα διαπολιτισμικής συνεργασίας. Μέσα από τις εκθέσεις, αλλά και το ευρύτερο έργο του, βλέπουμε το μικρό αυτό Μουσείο να ξεπερνάει τον παραδοσιακό του ρόλο και να μετουσιώνεται σε ένα πολυσύνθετο κέντρο πολιτισμικής δράσης που έχει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο σημερινό πολυπολιτισμικό και πολυθρησκευτικό περιβάλλον.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. Barringer και Flynn (1998), Chambers και Curti (1996), Hallam και Street (2000), Karp και Lavine (1991), Karp, Mullen Kraemer και Lavine (1992), Simpson (2001).
2. Σύντομες πληροφορίες στο Μπαττίνου (2003). Βλ. επίσης Μπαττίνου (1996) για τη βασική φιλοσοφία και τις διαφορετικές προσεγγίσεις των προγραμμάτων για παιδιά.
3. Στεγανόταν αρχικά σε ένα δωμάτιο της Συναγωγής στην οδό Μελιδώνη στην Αθήνα.
4. Πρόκειται για την «Ένωση Φίλων του Εβραϊκού Μουσείου της Ελλάδος» και τους «Αμερικανούς Φίλους του Εβραϊκού Μουσείου της Ελλάδος», συλλόγους που προϋπήρχαν του Μουσείου και έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στη μετέπειτα πορεία του.
5. Όπως διαφαίνεται από το γεγονός ότι στο καινούργιο του κτίριο το ΕΜΕ διαθέτει εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας, πολιτική συγκρότησης των συλλόγων, περιβαλλοντικά ελεγχόμενους αποθηκευτικούς χώρους, σύστημα ασφαλείας, εργαστήριο συντήρησης, φωτογραφικό αρχείο και εργαστήριο, πλεκτρονικό σύστημα τεκμηρίωσης, ειδικά διαμορφωμένο χώρο εκπαίδευσης προγραμμάτων, βιβλιοθήκη και χώρο προσωρινών εκθέσεων (Μπαττίνου 2003).
6. Είναι ενδιαφέρον ότι τη παρούσα εκδοχή των κειμένων είναι αποτέλεσμα ανεπίσημης διαμορφωτικής αξιολόγησης που διεξήγαγε το Μουσείο με δοκιμαστικά κείμενα (Μπαττίνου 2003, 197).
7. Ένα τρίτο επίπεδο που έχει σχεδιαστεί, αλλά δεν έχει υλοποιηθεί ακόμη, αφορά την παροχή πληροφοριών μέσα από ψηφιακές οθόνες αφής (και με πρόσβαση σε αυτό το υλικό μέσω των ιστοσελίδων του ΕΜΕ) (Μπαττίνου 2003, 197-98).
8. Από τους περίπου 100.000 Εβραίους που ζούσαν στην Ελλάδα πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, απέμειναν μετά το τέλος του πολέμου περίπου 10.000. Σήμερα ζούνε περίπου 5.000, οι περισσότεροι στην Αθήνα.
9. Ο εβραϊκός όρος είναι Shoah, δηλαδή «καταστροφή».
10. Οι Ρωμανιώτες είναι ελληνόφωνοι εξελληνισμένοι Εβραίοι που εγκαταστάθηκαν στον ελλαδικό χώρο από τα μέσα του 3ου αι. π.Χ.
11. Στο ισόγειο στεγάζεται και το αναστηλωμένο εσωτερικό της παλιάς Ρωμανιώτικης Συναγωγής της Ισραηλιτικής Κοινότητας των Πατρών, το οποίο περιέωσε το Μουσείο όταν έκλεισε η Συναγωγή. Εδώ έχουμε μια ενδιαφέρουσα παραλλαγή του ζητήματος της «μουσειοποίησης» των αντικειμένων, δηλαδή της απώλειας της αρχικής τους λειτουργίας και των συμφραζομένων και της μετατροπής τους σε εκθέματα, βλ. ενδεικτικά, Alpers (1991), Eco (1992), Kirschenblatt-Gimblett (1998), Λιάκος (2004). Παρόλο που με την ένταξή της στο Μουσείο η Συναγωγή κάνει τα αρχικά της συμφραζόμενα και μετατρέπεται σε έκθεμα, διατηρεί κάποια χαρακτηριστικά της αρχικής θρησκευτικής της λειτουργίας (καθώς έχει καθαγιαστεί και προσανατολιστεί προς την Ανατολή) και χρησιμοποιείται από μέλη της ελληνο-εβραϊκής κοινότητας που νοικιάζουν το χώρο του Μουσείου για ειδικές τελετές. Μπλέκεται έτσι με ενδιαφέροντα τρόπο «το habitus της εκκλησίας» με αυτό του μουσείου, βλ. σχετικά Λιάκος (2004).
12. Όπως η αναφορά στον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και το κείμενο διαμαρτυρίας για το διωγμό των Ελλήνων Εβραίων που έστειλε προς το στρατηγό των Nazi Στροπ.
13. Εδώ βλέπουμε ένα παράδειγμα της χρήσης της μεταφορικής δύναμης των αντικειμένων που αναλύει η Pearce (2002), καθώς τα φθαρμένα ρούχα αντιπροσωπεύουν και συμβολίζουν την τραγωδία των στρατοπέδων εξόντωσης και το Ολοκαύτωμα.
14. Οι Σεφαραδίτες είναι Εβραίοι διώγμένοι από την Ιβρική Χερσόνησο που εγκαταστάθηκαν στον ελλαδικό χώρο στα τέλη του 15ου αιώνα μ.Χ.

15. Σύντομη ανάλυση του μουσειολογικού σκεπτικού και της μουσειογραφίας της έκθεσης, στο Αντζουλάτου-Ρετσίλα (2004).
16. Η έκθεση ακολουθεί μια παγκόσμια τάση, η οποία επικεντρώνεται στη χρήση του παραδοσιακού μουσείου ως χώρου έμπνευσης καλλιτεχνών, βλ., για παράδειγμα, McShine (1999), Putnam (2001).
17. Σύντομη ανάλυση του σκεπτικού της έκθεσης στο Κούρια (2004).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αντζουλάτου-Ρετσίλα, Ε. 2004, Το μουσειολογικό σκεπτικό και η μουσειογραφία της έκθεσης «Κρυμμένα παιδιά στην Ελλάδα της Κατοχής», *Κρυμμένα παιδιά στην Ελλάδα της Κατοχής, Μια έκθεση του Εβραικού Μουσείου της Ελλάδος, 29 Σεπτεμβρίου 2003 - 29 Σεπτεμβρίου 2004*, Κατάλογος της έκθεσης, Αθήνα, Εβραικό Μουσείο της Ελλάδος, 10-11.

Βαρών-Βασάρ, Ο. (επιμ.) 1998a, *Εβραϊκή Ιστορία και Μνήμη*, Αθήνα, Πόλις.

Βαρών-Βασάρ, Ο. 1998β, Η προβληματική των Μουσείων της Γενοκτονίας και της Αντίστασης: ευρωπαϊκό και αμερικανικό μοντέλο, στο Βαρών-Βασάρ, Ο. (επιμ.) *Εβραϊκή Ιστορία και Μνήμη*, Αθήνα, Πόλις, 113-45.

Εβραικό Μουσείο της Ελλάδος (ΕΜΕ) 1998, *Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδος*, Αθήνα, Εβραικό Μουσείο της Ελλάδος.

Eco, U. 1992, *Πολιτιστικά Κοινά σηματα. Προτάσεις για τη διατήρηση και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς*, Θεοσαλονική, Παραπρητής.

Κούρια, Α. 2004, Οκτώ εικαστικοί δημιουργοί στο Εβραικό Μουσείο της Ελλάδος συνομιλούν με την έκθεση *Κρυμμένα παιδιά στην Ελλάδα της Κατοχής, Διάλογος με ένα Μουσείο*, 26/4/2004-24/01/2005, Κατάλογος της έκθεσης, Αθήνα, Εβραικό Μουσείο της Ελλάδος, 6-7.

Λιάκος, Α. 2004, Τα αγάλματα δεν είναι πια συντρίμμια. Τα αγάλματα είναι στο μουσείο, *Τετράδια Μουσειολογίας*, I, 14-18.

Μπαττίνου, Ζ. 2003, Το Εβραικό Μουσείο της Ελλάδος, *Εθνογραφικά* 12-13, 189-201.

Pearce, S. 2002, *Mουσεία, Αντικείμενα και Σύλλογος*, Θεοσαλονική, Βάνιας.

Ξενόγλωσση

Alpers, S. 1991, *The Museum as a Way of Seeing*, στο Karp, I. και Lavine, S. D. (επιμ.) *Exhibiting Cultures: the Poetics and Politics of Museum Display*, Washington, DC, Smithsonian Institution Press, 25-32.

Battinou, Z. 1996, Child and museum: Young visitors to a historical museum and their special requirements, στο Rozanis, St. και Thanassekos, Y. (επιμ.) 1996, *The*

Contemporary Museum within the Postmodern Era, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 3-5/11/1995, Αθήνα - Βρυξέλλες, The Jewish Museum of Greece - Fondation Auschwitz.

Barringer, T. και Flynn, T. (επιμ.) 1998, *Colonialism and the Object*, Λονδίνο, Routledge.

Chambers, I. και Curti, L. (επιμ.) 1996, *The Post-Colonial Question: Common Skies, Divided Horizons*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη, Routledge.

Crew, S. R. και Sims, J. E. 1991, Locating Authenticity: Fragments of a Dialogue στο Karp, I. και Lavine, S. D. (επιμ.) *Exhibiting Cultures: the Poetics and Politics of Museum Display*, Washington, DC, Smithsonian Institution Press, 159-75.

Falk, J. και Dierking, L. D. 1992, *The Museum Experience*, Washington, DC, Whalesback Books.

Hallam, E. και Street, B.V. (επιμ.) 2000, *Cultural Encounters, Representing «Otherness»*, Λονδίνο, Routledge.

Karp, I. και Lavine, S. D. (επιμ.) 1991, *Exhibiting Cultures: the Poetics and Politics of Museum Display*, Washington, DC, Smithsonian Institution Press.

Karp, I. 1991, Culture and representation, στο Karp, I. και Lavine, S. D. (επιμ.) *Exhibiting Cultures: the Poetics and Politics of Museum Display*. Washington, DC, Smithsonian Institution Press, 11-24.

Karp, I., Mullen Kraemer, C. και Lavine, S. D. (επιμ.) 1992, *Museums & Communities: the Politics of Public Culture*, Washington, DC, Smithsonian Institution Press.

Kavanagh, G. (επιμ.) 1996, *Making Histories in Museums*. Λονδίνο, Leicester University Press.

Kirschenblatt-Gimblett, B. 1998, *Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage*. Berkeley, University of California Press.

McShine, K. 1999, *The Museum as Muse. Artists Reflect*, Νέα Υόρκη, The Museum of Modern Art.

Merriman, N. 2000, *Beyond the Glass Case. The past, the heritage and the public in Britain*. Λονδίνο, Institute of Archaeology, University College London.

Putnam, J. 2001, *Art and Artifact. The Museum as Medium*, Λονδίνο, Thames και Hudson.

Simpson, M. 2001, *Making representations: Museums in the Post-Colonial Era*, Λονδίνο, Routledge.

Urry, J. 2002, *The Tourist Gaze*, Λονδίνο, Sage Publications.

[Η Μαρία Οικονόμου είναι Επίκουρη Καθηγήτρια Μουσειολογίας στο Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Έχει εργαστεί στο Μουσείο Πατ Ρίβερς του Πανεπιστημίου της Οεφόρδης και στα Πανεπιστήμια της Γλασκώβης και του Μάντσεστερ. Αναδημοσίευσε από το περιοδικό Τετράδια Μουσειολογίας, τεύχος 2/2005].

Thasarte - Ταζάρτες: Η προέλευση ενός επωνύμου Γέφυρα μεταναστεύσεων - Τα πρώτα κύματα

Του ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ

Hπεριοχή των ορέων του Άτλαντα, τραπεζιό-σχημο έξαρμα της ΒΔ Αφρικής που εισχωρεί στη Δ. Μεσόγειο, με τον Ατλαντικό Ωκεανό να διαγράφει τα δυτικά όρια και την αδιάβατη -ως την εισαγωγή της καμήλας από την Αραβία- απέραντη αμμοθάλασσα της Σαχάρας να συμπληρώνει από νότου το σχεδόν νησιωτικό περίγραμμα του χώρου, δικαίως ονομάστηκε από τους Αραβες, Djazirat el Maghreb, ήτοι «Νήσος του Δύοντος Ήλιου». Το Μαγκρέμπ περιλαμβάνει σήμερα την Τυνησία, την Αλγερία και το Μαρόκο.

Δύο είναι οι κύριες πύλες εισόδου-εξόδου της περιοχής: δυτικά η θαλάσσια, το στενό του Γιβραλτάρ ('Ηράκλειες Στήλες') και ανατολικά η χερσαία, η στενή παράλια λωρίδα ανάμεσα στη Μεσόγειο και την έρημο, στον κόλπο του Γκαμπέτες (Μικρά Σύρτις). Από τη μία πύλη στην άλλη οι πτυχώσεις του Άτλαντα και η βόρεια παραλιακή ζώνη σχηματίζουν φυσικές διόδους, γέφυρα ανθρωπογεωγραφικής σημασίας, απ' όπου στη διάρκεια των αιώνων κινήθηκαν διάφοροι λαοί από τη Μέση Ανατολή προς τη ΝΔ Ευρώπη (Ιβηρική χερσόνησο) και αντίστροφα. Κινητοί που άρχισε από τα βάθη της προϊστορίας, με πρώτο εξακριβωμένης ταυτότητας κύμα τους χαμίτες Βερβέρους, οι οποίοι κατέλαβαν όλη τη Β. Αφρική. Στα ανοικτά της ατλαντικής ακτής του Μαρόκου, στις Κανάριες Νήσους (Νήσοι των Μακάρων); οι Γκουάντσοι (παρεφθαρμένη βερβερική λέξη που σήμαινε τους εφιβούς-«παλληκάρια»), με αμιγή την εθνολογική τους σύσταση (Ευρωπίδες Cro-Magnon) ως την άφιξη των Ισπανών τον 14^ο αιώνα, ζούσαν απομονωμένοι υπό συνθήκες λιθίνης εποχής. Θρύλοι και παραδόσεις μεταφέρουν αντίλαλους παρουσίας και άλλων ομάδων προερχομένων από την Εγγύς Ανατολή ως τα υψίπεδα της Πρόδω Ασίας. (Χαναβίτες, Μήδοι, Πέρσες, Αρμένιοι).

Στους πρώιμους ιστορικούς χρόνους δραστήρια φοινικικά εμπορεία στις ακτές του Μαγκρέμπ και της Ιβηρίας προσέθεσαν, ίσως σε ήδη προϋπάρχοντα, σημαντικά στοιχεία στην περιοχή, τα οποία ενισχύθηκαν στη διάδοχο περίοδο της καρχηδονιακής θαλασσοκρατίας.

Ρωμαϊκή κυριαρχία

Με τη συντριπτική νίκη των Ρωμαίων επί των Καρχηδονίων και την εκ θεμελίων καταστροφή της Καρχηδόνος αρχίζει μία νέα περίοδος. Η εγγύτητα Ιταλίας-Σικελίας με τις τυνησιακές ακτές τις κατέστησε προγεφύρωμα των Ρωμαίων για τον βαθμιαίο εποικισμό της περιοχής αυτής, την οποία πρώτοι οι Ρωμαίοι ονόμασαν Αφρική, όνομα που συν τω χρόνω επεκτάθηκε στο σύνολο της περιόδου. Οι Έλληνες το γνωστό τότε βόρειο τμήμα της αποκαλούσαν Λιβύην.

Στην πορεία προς την ολοκλήρωση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας το τυνησιακό προγεφύρωμα (Africa Proconsularis) έγινε το εφαλτήριο για την ενσωμάτωση όλης της Β. Αφρικής. Ιδιαίτερα όμως το τμήμα αυτό της σημερινής Τυνησίας και Α. Αλγερίας ενσωματώθηκε πλήρως, διοικητικά, οικονομικά και πολιτισμικά, ως προέκταση του ιταλικού χώρου. Ζωτική πηγή για τον επιστητισμό του (σιτηρά, λάδι) και για την εφοδιασμό του σε πλουτοπαραγωγικούς πόρους (ορυκτά, μεταλλεύματα) δεν υστέρησε και στον πνευματικό τομέα, όπου οι μεταφυσικές ανυποχίες της εποχής εκδηλώθηκαν, σε πλήριστο σχετικής ανεξιθρησκείας, με τον ανταγωνισμό θρησκειών (Μιθραϊσμός, ιουδαϊσμός, χριστιανισμός) και αιρέσεων (Αρειανισμός, Δονατισμός, Πελαγιανισμός). Στο μωσαϊκό των λαών, ντόπιων (Νουμίδες βερβεροί) και εποίκων (απόγονοι των Φοινίκων, Ιταλιώτες και άλλοι), τους οποίους η ρωμαϊκή κοινότητα προέβη με πολιτισμό και γλώσσα, η επίδρασή της ήταν τόσο ισχυρή, ώστε μέχρι και τον 12^ο αιώνα, μισή σχεδόν χιλιετία μετά την αραβική κατάκτηση οι κάτοικοι στην Capsa μιλούσαν ακόμη λατινικά· αλλά και στο ισλαμικότατο Καΐρουνάν βρέθηκαν λατινικές επιγραφές του 11^{ου} αιώνα. Οι Ρωμαίοι έκτισαν λαμπρές πόλεις (εντυπωσιακά σήμερα ερείπια), υδραγωγεία και πλήρες οικικό δίκτυο, που αποτύπωσε με λεπτομέρεια ο μοναδικός στο είδος του «οδικός χάρτης» της Tabula Peutingeriana, όψην των ρωμαϊκής περιόδου.

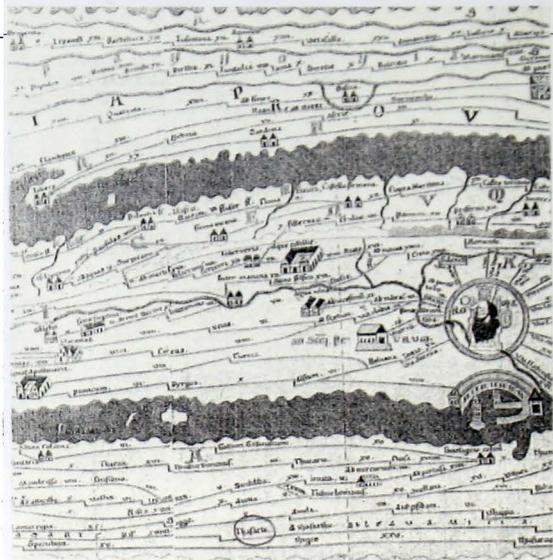
Μια τέτοια πόλη υπήρξε στο εσωτερικό της Α. Νού-

μιδιας τη Theveste (σήμερα Τεμπέσσα, στα σύνορα Αλγερίας-Τυνησίας), πόλη-φρούριο, έδρα της IIIης Λεγεώνος (Tertia Augusta) και κεντρικός συγκοινωνιακός κόμβος εξακτινούμενων οδών, προς τη δυτική ενδοχώρα και τις πόλεις της, προς τα έναντι της Σαρδηνίας και της Σικελίας βόρεια και ΒΔ λιμάνια (Ιππώνα, Υτίκη και την Σαναχτισμένη, ρωμαϊκή πλέον Καρχηδόνα) και προς τα ΝΑ, το σημαντικό λιμάνι Tacape (Γκαμπές), την ανατολική χερσαία πόλη εισόδου της γέφυρας που οδηγούσε από τη Μέση Ανατολή προς την Ιβρική χερσόνησο.

Η ιουδαιϊκή μετοικεσία και τη Thasarte

Σύμφωνα με τις ενδείξεις των Ιστορικών Ατλάντων, σημαντικό μέρος του ρεύματος –και ισως το συνεχέστερο– της προς Δυσμάς μεγάλης ιουδαιϊκής Εξόδου των πρώτων μεταχριστιανικών αιώνων έγινε δια Έπρας, κατά μήκος της Β. Αφρικής, όπου κατά μία, μάλλον υπερβολική, μαρτυρία «από την Τρίπολη (της Λιβύης) ως την Ταγγέρη ταξίδευαν υπό σκιάν» (άλση). Το δια θαλάσσης ρεύμα, εκτός από τους κατευθυνόμενους προς τα βόρεια λιμάνια του Μαγκρέμπη και την Ισπανία, σημειώνεται και με μία νοτιότερα αποκλείνουσα γραμμή, η οποία καταλήγει στο λιμάνι του Γκαμπές. Συγκλίνουν δηλαδή εκεί δύο ρέύματα της προς Δυσμάς ιουδαιϊκής μετοικεσίας, μέρος της οποιας από το σημείο αυτό θα συνέχιζε ενδεχομένως την πορεία, ακολουθώντας τον οδικό άξονα που οδηγούσε ΒΔ στον στρατηγικό κόμβο της Theveste. Σήμερα στην ίδια περίπου διαδρομή, μετά το Γκαμπές και σε απόσταση 164 χιλιομέτρων ΒΔ, μέσω ερημικής στέπας, συναντάμε την πόλη-όαση Γκάφσα (Capsa). Tacape και Capsa υπήρχαν αμφότερες ρωμαϊκές αποικίες (Coloniae). Στο μέσον περίπου της αποστάσεως, μεγάλης για τα μέτρα της εποχής, ο ρωμαϊκός οδικός χάρτης σημειώνει το τοπωνύμιο Thasarte. Εκτός από την -για λόγους ασφαλείας και ανεφοδιασμού- προφανή συμβολή του στη λειτουργία σπουδαιότατου συγκοινωνιακού άξονα, η σημασία του συνάγεται και από τις παραπιθέμενες στο χάρτη οδομετρικές ενδείξεις από και προς άλλα σημεία του άξονα, αλλά και από το γεγονός ότι συγκαταλέγεται μεταξύ των 155 πόλεων της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας κατά τον 4^ο μ.Χ. αιώνα, τις οποίες καταγράφει ο οδικός αυτός χάρτης.

Μετά τη βάρβαρη καταστολή των εβραϊκών εξεγέρσεων στην Ιουδαία, οι Ρωμαίοι δεν έθεσαν εμπόδια στους Εβραίους της Διασποράς, οι οποίοι έχαιραν και ειδικών προνομίων αναγνωρισμένων από τους Ρωμαίους αυτοκράτορες. Η ρωμαϊκή εξάπλωση ευνόησε αντίστοιχη ανάπτυξη των ιουδαιϊκών κοινοτήτων εντός της αυτοκρατορίας, στον συνολικό πληθυσμό της οποίας οι Εβραίοι υπολογίζεται ότι έφτασαν να αντιπροσωπεύουν ένα εντυπωσιακό 10%. Υπό τις ευνοϊκές

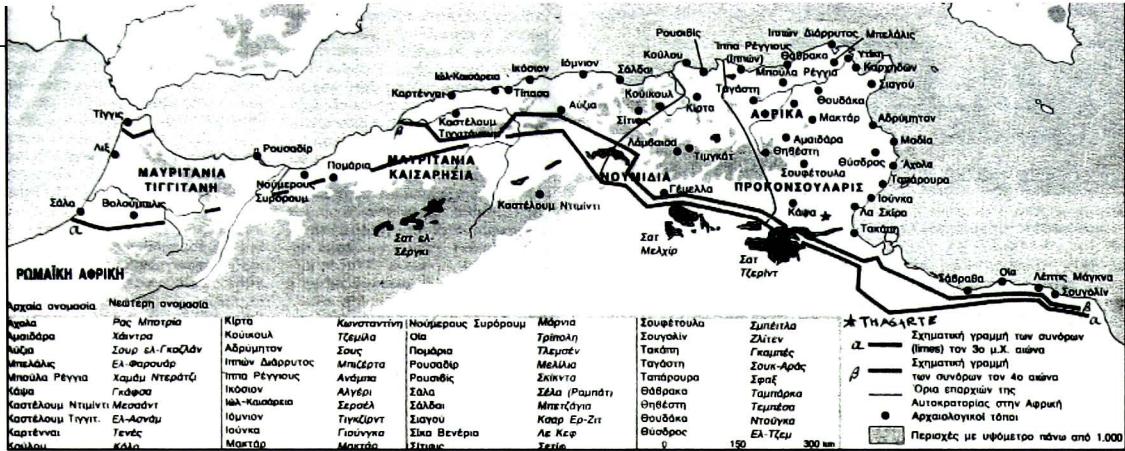
Λεπτομέρεια οδικού χάρτη Peutinger της Ρωμαϊκής εποχής. Σημειωμένη σε κύκλο η πόλη Thasarte.

συνθήκες που επικρατούσαν στο τμήμα αυτό της Β. Αφρικής, φυσικό είναι και ο εβραϊκός πληθυσμός να πήταν και εδώ αξιόλογος και τη Thasarte να είχε το σχετικό μεριδίο της. Ασφαλή τεκμήρια: αρχαίοι ιουδαιϊκοί οικισμοί και Συναγωγή (Διατηρεί μία από τις πιο παλιές υφιστάμενες Πεντατεύχους) στην τήσσα Τζέρμπα, έναντι του Γκαμπές, (των Λωτοφάγων), καθώς επίσης και η ύπαρξη –τεκμηριωμένην και από Τυνήσιο Αράβα χρονογράφο της κατάκτησης– προσπλύτων στον ιουδαιϊσμό βερβερικών φύλων δυτικά της Theveste, στην ορεινή περιοχή του Ωρές, τα οποία αργότερα εξισλαμίστηκαν. Η θρυλική πρωΐδα Καχίνα, βασιλισσα οξιουδαιϊσμένης φυλής, έπεσε μαχόμενη στην ύστατη αντίσταση των Βερβέρων κατά των Αράβων κατακτητών.

Πέραν των εγκατεστημένων θα υπήρχαν και οι διερχόμενοι με απότερο στόχο τη βιβλική Σεφαράντ, την πλούσια σε μεταλλεύματα και άλλους φυσικούς πόρους, Ισπανία, το ταχέως αναπτυσσόμενο Far West της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, πόλο έλεως ανά τους αιώνες εισβολέων και ειρηνικών εποίκων.

Η επερχόμενη ανατροπή

Παρά τη χειροτέρευση των συνθηκών που προγρίθηκε της εισβολής των Αλανών και Βανδάλων από την Ισπανία και ακολούθησε την εγκατάστασή τους για ένα περίπου αιώνα στην περιοχή της άλλοτε καρχηδονιακής επικράτειας, οι Βυζαντινοί υπό τον ικανότατο στρατηγό Βελισάριο αποκατέστησαν και πάλι την τάξη για μία τελευταία αναλαμπή 137 ετών στην ιστορία του ρωμαϊκού κόσμου της ΒΔ Αφρικής, πριν από την αραβική πλημμυρίδα του 7ου αιώνα. Ένας άλλος λαός της Ανατολής διαδέχεται τώρα τους προγόμνενους στην ιστορική «λεω»-φόρο του Μαγκρέμπ. Στις

Χάρτης της περιοχής. Η Thasarte βρισκόταν μεταξύ των πόλεων Κάγα και Τακάπη.

κοσμογονικές αλλαγές που ακολούθισαν σήνει, η Theveste, την ακρόπολη της οποίας είχε πρόσφατα περιτείχισε ο Βελισάριος, όπως είχε κοσμήσει και την πόλη με μεγαλόπρεπη βασιλική. Πιθανόν τότε εξαφανίζεται χωρίς να αφήσει ίχνη και η Thasarte, ύστερα ίσως από αραβική αναδιάταξη των οδικών συγκοινωνιών, την οποία σηματοδοτεί η ιδρυση της ιερής πόλης και κόμβου του Καΐφουάν (καραβάνι). Αναδιάταξη που θα αρχίστευε τον άλλοτε βασικό άξονα Theveste- Γκαμπές.

Όμως το όνομα της Thasarte επιτει και διαιωνίζεται ως επώνυμο, -κατά διαδεδομένην εβραϊκή συνήθεια επιλογής ως επωνύμου του τόπου προελεύσεως-, πολλών οικογενειών εγκατεστημένων ανά τον κόσμο. Οι φορείς του ονόματος θα ακολούθισαν το κύμα που ύστερα από την αραβική προέλαση εγκατέλειψε τη Β. Αφρική για την Ισπανία, όπου το εβραϊκό στοιχείο για 12 περίπου αιώνες και υπό εναλλασσόμενους κυριάρχους (Ρωμαίους, Τεύτονες, Άραβες, Ισπανούς της Reconquista) δημιούργησε μία δραστήρια και μορφωμένη ελίτ μέχρι την έκρηξη της ιεροεξεταστικής μισαλλοδοξίας που κατέληξε το 1492 στην απέλαση των Εβραίων από τη χώρα της υπερχλιετούς διαμονής τους.

Συμπληρωματικά παρατίθεται παράλληλη περίπτωση, στον ίδιο χώρο, επωνύμου που προήλθε από τοπωνύμιο: στην προέκταση του προαναφερθέντος άξονα Γκαμπές – Theveste και ΒΔ της τελευταίας, π στρατηγικά δυσπόροτη Cirta (φυνικιά, το άστυ) υπήρξε διαδοχικά το μήλον της έρδου μεταξύ Καρκηδονίων, Νουμιδών και Ρωμαίων. Υστερά από πολεμική καταστροφή της, ανοικοδομήθηκε επί Μεγάλου Κωνσταντίνου, προς την οποία ονομάστηκε Κωνσταντίνη. Πιθανόπιτα υπήρξε η αφετηρία της ομώνυμης οικογένειας.

Εθνο - ετυμολογικό επίμετρο

Ο σύγχρονος μαγικός κόσμος του Διαδικύου αποκαλύπτει 4 λήμματα με τη λέξη Tasarte / Tazarte: 3 τοπωνύμια (που δεν ανευρίσκονται στους κοινούς χάρτες) και ενός ψωριού (Orcynopsis Unicolor). Δύο τοπωνύμια βρίσκονται στο Μαρόκο, α)κοντά στο Tetouan και β) ανατολικά του Agadir. Το τρίτο βρίσκεται στη Δ-ΝΔ πλευρά της Gran Canaria,

όπου σημειώνεται και βαθύ φαράγγι Tasartico και ακτή Playa de Tasarte. Είναι ενδεικτικό ότι και το ψάρι Tasarte ζει στα νερά του Ατλαντικού, ανάμεσα στις ανατολικές Κανάριες Νήσους και την έναντι παραλία του Μαρόκου. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η διερευνώμενη λέξη απαντάται στο χώρο της παλαιότατης εγκατάστασης των Βερβέρων (από τις Κανάριες ως τη Νομιδία). Ως προ το ποπονύμιο, πιθανόν να είναι ομόρριζο του βερβερικού «Tazrat» που σημαίνει «μικρός βράχος» και χρησιμοποιείται ως δηλωτικό λατρευτικού μνημείου, κάτι σαν προσκυντάρι. Στοιχειώδεις μορφές του, σωρός από πέτρες π.χ., πάνω σε υψώματα, καλύπτουν λατρευτικές ανάγκες και των εξισλαμισμένων σημεριά κατοίκων της χώρας των Βερβέρων. Συνακόλουθα, και το ψάρι Tasarte ενδεχομένως σημαίνει «πετρόφαρο».

Παράρτημα Βοηθημάτων

- Justus Perthes: Atlas Antiquus
- The Times Atlas of World History
- 'The Penguin Atlas of Ancient History
- The Penguin Atlas of Medieval History
- The Penguin Atlas of African History
- Εγκυλοπαίδεια Πάπυρος Larousse Britannica (Το Βήμα)
- Εγκυλοπαίδεια Ελευθερουδάκη
- Εγκυλοπαίδεια Παγκόσμιος Ιστορία (Α)
- Εγκυλοπαίδεια Παγκόσμιος Γεωγραφία
- Jean Servier: Les Berberes (que sais-Je)
- Tunisie (Guides Bleus)
- Tunisia World – Country Map (Geo Center)

To κείμενο αυτό as είναι ένας αποχαιρετισμός στον καλό φίλο με το αστραφτερό μωλό, τον Izo Tazártes, που έφυγε πρόσφατα. Οι απορίες του υπήρξαν η αφετηρία της έρευνάς μου.

[Ο κ. Κώστας Παπαχρυσάνθου είναι ιστορικός ερευνητής].

Ιστορικά Κείμενα

Επιστολή του αρχιραββίνου Βόλου Μ. Πέσαχ προς τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Σπυρίδωνα

Με την ευκαιρία της ενθρονίσεως το 1949 του Μακαριστού Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσος Ελλάδος Σπυρίδωνος (μέχρι τότε Μητροπολίτου Ιωαννίνων), ο σοφός Αρχιραββίνος Βόλου Μωϋσής Συμεών Πέσαχ του απέστειλε την παρακάτω επιστολή (αριθμ. πρωτ. 1225/10 Ιουνίου 1949). Στην εν λόγω επιστολή ο Αρχιραββίνος Πέσαχ, εκτός των άλλων, αναφέρεται στον υπέρ των Εβραίων ρόλο της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας κατά την Κατοχή. [Η Επιστολή πρόερχεται από το Αρχείο του Μωϋσή Κ. Κωνοπαντίνη].

Ἐν Βόλῳ την 10 Ιουνίου 1949
Προς την Αυτού Μακαριότητα
τον Αρχιεπίσκοπον Αθηνών
και πάσος Ελλάδος Σπυρίδωνα
Αθηνάς

Eπι τη Θεία ευδοκία εκλογή και ενθρονίσει της Υμετέρας Μακαριότητος ως Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσος Ελλάδος, θεωρούμενην καθήκον μας υπό την ιδιότητά μας ως αρχαιοτέρου Αρχιραββίνου εν Ελλάδι και ερμηνεύοντες τα αισθήματα ολοκλήρου του ποιμνίου μας όπως εκφράσωμεν Αυτή τα πλέον εγκάρδια συγχαρητήρια πηγών δια την επιτυχή ανάδεξιν Της εκ μέρους της Ιεράς Συνόδου ως Θροποκευτικού Ηγέτου της Ανατολ. Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ελλάδος, εκτιμηθείστης εκ των πολλαπλών Εθνικών και Θροποκευτικών υπηρεσιών Ταύτης.

Δρατιόμεθα της ευκαιρίας ίνα τονίσωμεν εις την Αυτού Μακαριότητα ότι οι Ισραηλίται της Ελλάδος δεν ληφθούνται τας ευεργετικάς προσπαθείας των κατά τόπους Εκκλησιαστικών Αρχών –υπαγορευομένας άλλωστε εκ του θροποκευτικού πνεύματος της αγάπης προς τους πάσχοντας συνανθρώπους– δια την κατά το δυνατόν διάσωσιν των κατά την διάρκειαν του γνωστού εξοντωτικού διώγμού των παρά των βουλγάρων και γερμανών ως και τους αγόνας προς τον σκοπόν τούτον του αιδίου Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού και δεν διαφεύγει πημίν το γεγονός των τολμηρών ενεργειών της Υμετέρας Μακαριότητος δια την προστασίαν της εν Ιωαννίνοις Ισραηλιτικής παροικίας, της σφαγιασθείστης δυστυχώς παρά τα προσπαθείας Αυτής μετά των λοιπών ομοθρήσκων της Ελλάδος υπό των ως άνω εχθρικών δυνάμεων ως και το γεγονός της διαφυλάξεως εις την εν Ιωαννίνοις Ιεράν Μητρόπολιν, η πγείσθω ως Μητροπολίτης μέχρι της τελευταίας εκλογής εις Αρχιεπίσκοπον η Υ.Μ., των κυλίνδρων της Ιεράς πηγών Βίβλου και λοιπών ειδών της αυτόθι Ιεράς Συναγωγής, παραδοθέντων μετά την απελευθέρωσην εκ μέρους της Υμετέρας Μακαριότητος εις τους ελαχίστους διασωθέντας Ισραηλίτας, δι' ας αγαθοεργίας ευχαριστούμεν Ταύτην ες όλης καρδίας μας.

Θα πή δε αισθητή παράλειψις εκ μέρους πηγών εάν δεν μνημονεύαμεν ενταύθα και την σθεναράν στάσιν κατά τας σκοτεινής εκείνας πημέρας του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου της πόλεως μας κ. Ιωακείμ, διευκολύναντος εν συνεργασίᾳ μεθ' ημών δι' έργων και

άλλων φιλανθρωπικών εκδηλώσεων την διαφυγήν του καταδιωκόμενου ποιμνίου μας και την διάσωσιν, συμπαρομαρτουσών και ωρισμένων άλλων ευμενών δι' ημάς συνθηκών, του μεγαλυτέρου μέρους τούτου Θεία συνάρρει εκ των ονύχων της γερμανικής θηριωδίας, δι' όπερ γεγονός η Ισραηλιτική Κοινότητα Βόλου αισθάνεται πλήρη ευγνωμοσύνην προς αυτόν.

Αλλά και από της πλευράς της Ιουδαϊκής φυλής ουχί ολίγα δείγματα αγάπης και ειλικρινούς φιλίας έχομεν από αρχαιοτάτων χρόνων προς τον αδελφόν Ελληνικόν λαόν, αισθήματα δε πλήρους

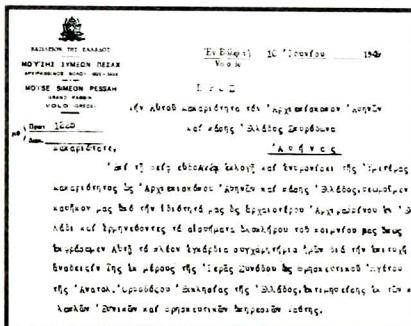
συνεργασίας ανευρίσκομεν εις την ιστορίαν μεταξύ των δύο εκλεκτών Λαών μας, χάρις εις τα οποία απεκαλύφθη εις ολόκληρον την αρχαίαν ανθρωπότητα π γνώστις και το μεγαλείον της Θείας δυνάμεως και, των κοσμοσωτηρίων διδασκαλιών Αυτής, ως και ο απαράμιλλος πολιτισμός τούτων, μετεδόθη δε δια της αυτής συναδελφότητος εις ταύτην το ιερόν φως της Θείας δικαιοσύνης εν ταίς εκδηλώσι των αγίων εντολών της προς αλλήλους ισότητος και αγάπης, επι των οποίων ως ακλονήτων βάσεων σπηρίζεται ο σημερινός πολιτισμός και ολόκληρον το ανθρώπινο οικόδομα.

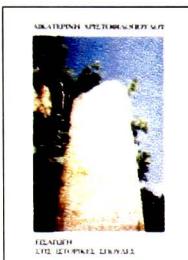
Τα ίδια δείγματα εγκαρδίου αφοσιώσεως και βαθείας εκτιμήσεως του Ελληνοεβραϊκού στοιχείου προς τον Ελληνορθόδοξον πληθυσμόν της χώρας μας υπάρχουν και επί της συγχρόνου εποχής μας, έχοντας τας εκδηλώσεις εις τον πρόσφατον πρωτόκον και νικηφόρον πόλεμον δια την προάσπισην της Ελληνικής Πατρίδος εκ των βαρβάρων επιδρομέων, εις τα σκληρά δοκιμασία αμφοτέρων και δη του πρώτου κατά την διάρκειαν της μαύρης κατοχής, εις τους τερούς αγώνας της Εθνικής αντιστάσεως, εις τον σημερινόν της Ελλάδος κατά των εσωτερικών και εξωτερικών εχθρών και εις την συνεργασία των, τέλος, δια την ανασυγκρότησιν, πρόσοδον και ευημερίαν ταύτης, μη υστερούντος εκατέρου τούτων εις την προσφοράν αίματος δια την ανεξαρποίαν και διασφάλισιν της τημής της πολυνηπού Πατρίδος μας.

Η αυτή συνεργασία δεν είναι παρά φυσικόν να εξακολουθήσει και μεταξύ της φιλοχρήστου Ελλάδος και του φιλειρηνικού Κράτους του Ισραήλ ήτις, συν Θεώ βοηθώ, πεπεισμέθα ότι θα δώση τους αυτούς ως και εις το παρελθόντον ευεργετικούς καρπούς προς δόξαν του Κυρίου και δια την ευημερίαν και σύμπνοιαν του κόσμου.

Ευλογούντες την Υμετέραν Μακαριότητα εκ βάθους καρδίας, δεδομέθα τω Υψίστω υπέρ της εν υγείᾳ μακρομερεύσεως Αυτής και υπέρ της αγαθοστεφούς εργασίας Της δια το καλόν του φιλοθρήσου Ελληνικού Λαού και δια την επικράτησην της ειρήνης και ομονοίας εις την αγαπητήν μας Ελλάδα. Αμήν.

Διαπρύσιοι εν Θεώ Ευχέται
Ο Αρχιραββίνος Βόλου
Μωϋσής Συμεών Πέσαχ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ
Εισαγωγή στις ιστορικές σπουδές
(Αθήνα, 2005)

Επανέκδοση (α' έκδοση το 1978) δύο αυτοτελών μελετών της Καθηγητριας κας Αικ. Χριστοφιλοπούλου με τίτλο «Πώς δει ιστοριάν μη σ υγγράφειν» και «Ευρωπαϊκός φιλελληνισμός και Αντιβασιλεία στην Ελλάδα». Το βιβλίο ασχολούμενο με τα μεθοδολογικά προβλήματα της ιστορικής έρευνας σκοπεύει «να δώσει μία πρώτη γεύση των βοηθητικών της ιστοριας επιστημών, συντρόφων απαραίτητων για την ανάγνωση (παλαιογραφία, κωδικολογία), γλωσσική κατανόση, χρονολόγηση της ιστορικής ώλης (χρονολογία), μελέτη του χώρου (ιστορική γεωγραφία) και του ανθρωπίνου δυναμικού (ανθρωπογεωγραφία), καθώς και όλων εκείνων των κλάδων (Νομισματική, Επιγραφική, Σφραγιστική, Παπυρολογία, Διπλωματική, Εραλδική κλπ.) που ολοκληρώνουν την καλύτερη και σε αυθεντικότερη προέλευση στηριγμένη γνώμη μιας εποχής».

Το εξώφυλλο κοσμείται

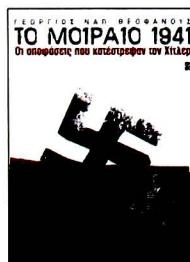
με εξώφυλλο, μοναδικής αξίας, χαράγματος της ομάδας των «Εβρέων Βενέτων» στη μικρασιατική πόλη «Αφροδισιά».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΚΟΥΛΑ
Τα Φορτηγά
(Αθήνα, 2005)

Διηγήσεις που προέρχονται από προσωπικές ιστορίες και συμβάντα στη ζωή του συγγραφέα, με ευρύτερες προεκτάσεις πάνω σε θέματα της κοινωνικοπολιτικής ζωής του τόπου, των αμέσως προπογουμένων δεκαετιών.

Παραπρήσεις με βάθος, δοσμένες με κιούμορ.

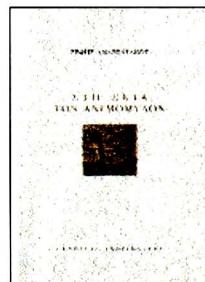

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΑΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ
Το Μοιραίο 1941 -
Οι αποφάσεις
που κατέτρεψαν
την Χίλερ
(Αθήνα, Καστανιώτης, 2004)

Καρπός σοβαρής ερευνητικής προσπάθειας το βιβλίο του κ. Γ. Θεοφάνους

αποδεικνύει με μία ποικιλία στοιχείων πως η εναντίον της Ελλάδος επίθεση του Χίτλερ (επίθεση για να προστατεψει το σύμμαχό του Μουσολίνι) υπήρξε μοιραία για αυτόν και καθοριστική για την πορεία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Μελέτη που περιέχει ιστορικά γεγονότα αλλά και ανθρώπινες στιγμές των πρωταγωνιστών της περιόδου του Πολέμου.

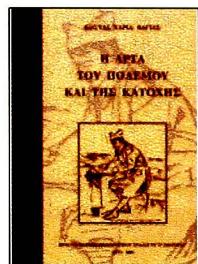
Ιδιαίτερο κεφάλαιο - μελέτη που το βιβλίου αναφέρεται στον «Δρόμο προς το Ολοκαύτωμα - Ο διωγμός των Εβραίων στην κιτλερική Ευρώπη μέχρι την "τελική λύση"». Το μελέτη περιέχει ενδιαφέροντα συγκεντρωτικά στοιχεία.

Σ. ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΟΥ
Στη σκιά
των ανεμόμυλων
(Εκδόσεις Γαβριηλίδη, 2005)

Στη νέα του συλλογή, ο ποιητής γυρίζει σελίδα και ο αντικονφορμισμός του αποκτά μία πιο γύπνη διάσταση. Και ναι μεν βέβαια στη «Μεθόδιο», στα «Άβατα» και στους «Δραπέτες», οι αφετηρίες των δομών της ποίησής του αρδεύονται από την ανθρώπινη αγωνία, στη «Σκιά των Ανεμόμυλων» ο Σ. Αναστασάκος καταγράφει τις «ρωγμές», που σημειώνονται στο «είναι» και το «γίγνεσθαι» και θα μας πει:

«Υπάρχω και μετά το ναυάγιο / στο λιγό του θανάτου». Η δυναμική των στίχων της νέας συλλογής πειθαρχεί στον συνδυασμό της μουσικότητας και της αλληγορικής μορφής των εικόνων.

ΚΩΣΤΑ Χ. ΒΑΓΙΑ
Η Άρτα του πολέμου
και της Κατοχής

(Άρτα, Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος «Ο Σκουφάς», 2004)

Σημαντικότατο για τη σύγχρονη ιστορία της Άρτας και της γύρω περιοχής είναι το μελέτη που τη Δημάρχου Άρτας κ. Κ. Βάγια. Ο συγγραφέας έχει συγκεντρώσει από διάφορες πηγές (δημόσιες και ιδιωτικές) στοιχεία που αναφέρονται στην περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και της Κατοχής, τα οποία παρουσιάζει με συνέπεια και αντικειμενικότητα. Βασικό κείμενο αναφοράς αποτελεί το πμερολόγιο του παπά Σταύρου Παπαχρήστου, το οποίο αναφέρεται σε ανθρώπινες πυχές στην καθημερινή ζωή των απλών ανθρώπων της Άρτας σε μία δύσκολη εποχή. Ιδιαίτερο τμήμα του βιβλίου (σελίδες 228-242) αναφέρεται στην παλαιότατη Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας, που δεν υπάρχει σήμερα.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ»

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΕ ΑΡΘΡΟ

Σε απάντηση άρθρου του τ. Πρέσβυτος κ. Κ. Γ. Βάσση, με τίτλο «Σύντομη ιστορία του Αντισμητισμού», που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό μας (τεύχος 196), ο κ. Σαμ. Χασσίδ, Καθηγητής στο «Τέχνιον» - Χαϊφα Ισραήλ αναφέρει τα παρακάτω:

«Δεν κατανόω τους λόγους για την δημοσίευση στο περιοδικό του ελληνικού εβραϊσμού «Χρονικά» του άρθρου «Σύντομη Ιστορία του Αντισμητισμού» του κ. Κ. Βάσση.

Δεν έχω την τιμή να γνωρίζω τον κ. Βάσση - πέρα από τον χαρακτηρισμό του από το περιοδικό σαν τ. πρέσβυτο, ποιητή και συγγραφέα - αλλά δεν είναι τόσο δύσκολο να καταλάβει κανένας ότι ούτε ιδιαιτερες γνώσεις έχει στο θέμα που πραγματεύεται, ενώ αντίθετα τον χαρακτηρίζει έντονη κακοπιστία και επιλεκτικότητα στα γεγονότα.

Από την πρώτη κιόλας σελίδα δίνει έναν αρκετά πρωτότυπο ορισμό στον όρο «αντισμητισμός», σύμφωνα με τον οποίο αντισμητίτες είναι και οι ιδιοί οι εβραίοι που προσφυγοποίησαν τους παλαιστίνιους το 1948. Ας σημειωθεί ότι δυστυχώς υπάρχουν πολλοί που δεν αντιλαμβάνονται την προέλευση του όρου «αντισμητισμός» και ηφέτουν στην παγίδα της αντισημιτικής προπαγάνδας που μιλάει για δάνθεν «άρειους» και «σημίτες»: στην λέξην αντισμητισμός ο όρος «Σημίτης» χρησιμοποιείται μεταφορικά - συμβολίζοντας την Ασία, με σκοπό να υπογραμμίσθει ότι οι εβραίοι είναι ξένοι προς τον ευρωπαϊκό πολιτισμό (σ' αυτό οι αντισημητίτες δεν είναι και τόσο διαφορετικοί από τους σημερινούς αντισημιτές, που προσπαθούν αντίθετα να υποστηρίξουν ότι οι εβραίοι είναι ξένοι στην Ασία όπου λειτουργούν σαν προγενέφυρωμα της Ευρώπης...). Δεν είναι ιδιαιτερά επιτυχής ο επισυναπόμενος χάρτης διαδρομών - που δείχνει τους εβραίους να κινούνται προς την Ισπανία τον 12ο αιώνα - ακριβώς όταν ο Μαΐμονιδης

(που μνημονεύονται εφέτος τα 700 χρόνια από τον θάνατό του) κατέφευγε από την ισλαμοκρατούμενη Ισπανία στην Αίγυπτο ...

Πώς μπορεί να συνοψιστεί το άρθρο του κου Βάσση; Με λίγα λόγια, ότι οι εβραίοι φτιάνε σε μεγάλο βαθμό για όσα κακά τους έχουν συμβεί κατά καιρούς. Έτσι στη σ. 6 ο αντισημιτισμός αναφέρεται σαν ένα «τίμημα» που πληρώνουν οι εβραίοι για την ανάμειξή τους στις διενέξεις του περιβάλλοντος (δηλ. αν δεν ανακατεύονταν σ' αυτές τις διενέξεις - λες και αυτό πώς δυνατό - δεν θα τους συνέβαινε τίποτα ...). Και ότι οι εβραίοι πάντοτε απολάμβαναν την ευνοία των κυβερνώντων και γι' αυτό συγκέντρωναν το μίσος των λαών (δηλ. ο αντισημιτισμός είναι μια δικαιολογημένη αντίδραση των καταπιεσμένων, ενάντια όμως όχι σ' αυτούς που τους καταδύναστεύουν, αλλά στους ευνοούμενους απ' αυτούς εβραίοι...).

Αποκάλει την παραγραφός, στην οποία ο κος Βάσσης προσεταιρίζεται τις θέσεις του Rozé Γκαροντί - έστω και αν στην ώρα μας δεν ισχύουν οι περιορισμοί που απαγορεύουν την έκδοση ορισμένων βιβλίων του στην Γαλλία, με αποτέλεσμα να έ-

χουν εμφανιστεί τα ίδια βιβλία στην ελληνική γλώσσα (μαζί με αρκετά πολλά στα οποία αποδίδονται όλες οι αναποδίες που αντιμετώπισε ο ελληνισμός από καταβολής κόσμου).

Εν πρώτοις, είναι απαράδεκτο να αναγέται σε επιστημονική έρευνα το βιβλίο του Γκαροντί - το οποίο ΔΕΝ αμφιστρέψει απλώς, τον αριθμό των θυμάτων του Ολοκαυτώματος (και «άλλων συναφών στοιχείων», κατά την ορολογία του κου Βάσση) αλλά και την έννοια του Ολοκαυτώματος - δεν παραδέχεται δηλ. το να έχωριζουν τους εβραίους από τα άλλα θύματα του Β' Παγκόσμιου. Ο αριθμός των θυμάτων - τα οποία αρνείται να καταμετρήσει ο Γκαροντί - ΔΕΝ έχει καμιά σημασία όσον αφορά την δικαιολόγηση της ύπαρξης του Ισραήλ, αλλά το αδιαμφιστρέπτο γεγονός της γενοκτονίας. Είναι άδιο απορία γιατί ο κος Βάσσης είναι τόσο άριστα πληροφορημένος για τον αριθμό των γάλλων θυμάτων του Ολοκαυτώματος όταν δεν λέει λέξη για τους Έλληνες - όπου το Ολοκαύτωμα εξόντωσε πάνω από 80 % των εβραίων - πιθανά σε μια προσπάθεια αμφισβήτησης της γενοκτονίας ή της έκτασής της. Είναι λυπτρό ότι ο κος Βάσσης δεν ξέρει ότι το Ισραήλ δεν αναγνωρίζει την λο-

γική ότι η ύπαρξή του δικαιολογείται από το Ολοκαύτωμα.

Τα άλλα επί μέρους σημεία στα οποία ο κος Βάσσης δείχνει τόσο άγνοια όσο και κακοπιστία αξίζει να αναφερθούν.

Mas αναφέρει ο κος Βάσσης και μιαν άλλη αιτία - η διαιρέση του κόσμου σε εβραίους και μη, για την οποία λέει ότι διδην είναι π - κατά την γνώμη του - μοναδική παγκόσμια λέξη «goy» (εννοείται ότι η παρόμια ελληνική έκφραση «πας μη έλλην βάρβαρος» ή δεν είναι γνωστή στον κο Βάσση, ή αποφάσισε να την αγνοήσει ...). Κάπου ανακάλυψε και τις 613 εντολές - που το κύριο περιεχόμενό τους είναι δάπεδην η διαφορετική μεταχείριση εβραίων και μη. Και είναι μεν αλλήλευ ότι υπάρχει παρόμια διαφορετική μεταχείριση, αλλά έχει την έννοια της επιβολής προσθέτων υποχρεώσεων προς τους εβραίους και όχι προνομίων όπως διατείνεται ο κος Βάσσης. Όσο για το «Νόμο της Επιστροφής» στο Ισραήλ, πέρα από ότι είναι εντελώς ασχετικό με τις 613 εντολές, που θεοπισθκαν αιώνες προ της δημιουργίας του Ισραήλ, είναι τουλάχιστον υποκρισία η κρίση του κου Βάσση που ως πρώτην πρέσβυτος θα ξέρει ότι και η ελληνική νομοθεσία διαφοροποιείται όσον αφορά την εγκατάσταση στην Ελλάδα ομογενών και μη - αλλά και πολλούς παρόμοιους νόμους που έχουν πολλά άλλα κράτη...

Για την μετά την χειραφέτηπο Ευρώπη ο κ. Βάσσης, φυσικά, σε ποιούς αποδίδει τον αντισημιτισμό; Φυσικά, στους εβραίους, πουχαν γίνει «κράτος εν κράτε» - σε μια χρησιμοποίηση της έννοιας όπου αφίνεται μάλλον σκόπιμα ασαφές αν πρόκειται για τις δικαιοδο-

Ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών για τα «Χρονικά»

Ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Καθηγητής κ. Εμμ. Ρούκουνας, σε επιστολή του σχετικά με το περιοδικό «Χρονικά», αναφέρει:

«Γνωρίζω τη συμβολή του εν λόγω περιοδικού στην ιστορία, τη λαογραφία, τις πολιτιστικές παραδόσεις και την εν γένει συμμετοχή του εβραϊσμού της Ελλάδος στην εθνική μας ζωή».

οίες των εβραϊκών κοινοτήτων με την εικόνα της δάθεν εβραϊκής υπερεξουσίας - όπως φαίνεται στα «Πρωτόκολλα».

Δεν είμαι σε θέση να κρίνω όλες τις λεπτομέρειες που αναφέρει ο κος Βάσσος για την αρχαιότητα - αν και είναι προφανές ότι διαστρεβλώνει τα περί Μακαβαίων - τους οποίουν η επανάσταση, κατά τη γνώμη του, κατεστάλη. Το συμπέρασμα όμως που αποδίδει στον Φέλντμαν, ότι αυτό που αποκαλεί την «δακρύβρεκτη» θεωρία της ιστορίας των εβραίων έχει μάλλον σαν σκοπό να δικαιολογήσει τα επόμενα παρά να προσθέσει τίποτα νέο: απλώς - δεν ισχύει ότι πιστορία των εβραίων κατά την αρχαιότητα ήταν «δακρύβρεκτη».

Αναφερόμενος στον Μεσαιώνα, ο κ. Βάσσος πάλι αποδίδει την υπαπιστοπή των αντι-εβραϊκών διώξεων σε εβραίους - στην περίπτωση της Αγγλίας π.χ. λέγει ότι εξεδιώχθησαν «λόγω τοκογλυφικών δραστηριοτήτων» (ενδιαφέρον απειλής) από εβραίους, μια και είναι εξίσου υπεύθυνοι...). Για την περίπτωση της Γαλλίας αποδίδει τις αιεβραϊκές διώξεις στον Εκαντοντιάτη πόλεμο - λησμονώντας ποις η εκδίωξη των εβραίων από αυτή τη χώρα έγινε από την ίδια βασιλέα που έχασε όλες τις μάχες με την Αγγλία και υπέγραψε την διαδοχή του θρόνου του στον βασιλιά της Αγγλίας μετά τον θάνατο του. Δεν υπάρχουν εκπλήξεις και στον τρόπο περιγραφής της ζωής των εβραίων κατά το Βυζαντιού: δεν κατεδιώχθησαν - εκτός όπως αυτό ήταν αποτέλεσμα των ενδοχριστιανικών διαμαχών ή αποτέλεσμα της δικής τους προδοσίας ή δεν δέκτηκαν να εκχριστιανισθούν διά της πειθούς - οπότε οι αυτοκράτορες μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν σαν δικαιολογία τις αμαρτίες τους προ 10 αιώνων - όπως κάνανε οι Αστροναίοι βασιλείς (των οποίων προηγουμένως την επανάσταση είχε διακριθεί αποτυχώσα ...).

Κάπως και του ιδίου τύπου είναι και οι παραπρήσεις του

όσσον αφορά την κατάσταση των εβραίων στην Ανατολική Ευρώπη και Ρωσία - όπου τα αντιεβραϊκά έκτροπα δικαιολογούνται από την αριθμού τους (το προφανές λάθος που κάνει με τον πληθυσμό της Ρωσίας μάλλον οφείλεται σε προσπάθεια να υποστηριχτεί αυτό), ενώ σε άλλες περιπτώσεις δικαιολογούνται σαν απλά συνεπακόλουθα μιας γενικότερης εξέγερσης που είχε και άλλα θύματα.

Στην επόμενη σελίδα υπάρχει ένα βασικό λάθος στην αναλογία που γίνεται ανάμεσα στην εβραϊκή «Μπουντ» στη Ρωσία με την αντίστοιχη «Φεντερασίον» στην Οθωμανική αυτοκρατορία: ενώ η «Μπουντ» οργανώνει μόνο εβραίους εργάτες, η «Φεντερασίον» προσπαθεί (όχι με ιδιαίτερα μεγάλη επιτυχία, λόγω της ανεπαρκούς ανταποκρίσεως από τις άλλες εθνότητες) να οργανώσει όλους τους εργάτες, ανεξάρτητα από εθνικότητα και θρησκεία.

Δεν πρόκειται να σταθώ στα δευτερεύοντα λάθη που κάνει για τον 19ο και 20 αιώνα όταν, π.χ. εβραιοποιεί τους Αιγαίνεσταίν και Ντισράελι ενώ εκχριστιανίζει τους Ντρέυφους... - αλλά όταν αναφέρει τον Ρατενόβου σαν παράδειγμα ανεκτικότητας προς τους εβραίους - ο Ρατενόβου δολοφονήθηκε από ακροδειούς εξερμιστές που έμειναν ατιμώρτοι - δεν ξέρει κανένας αν πρέπει να γελάσει ή να κλάψει...

Εκεί όμως που ο κος Βάσσος ξεπερνάει τα όρια - είναι όταν φτάνει στο Ολοκαύτωμα: οι εβραίοι «εκτοπίσθηκαν» σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως, με «απότελεσμα» τον θάνατο εκατομμυρίων εξ αυτών. Τα λόγια είναι προσεκτικά επιλεγμένα, μια και δεν μιλάει για γενοκτονία εκ προθέσεως με θαλάμους αερίων, αλλά απλώς θανάτους (που οφείλονται σε κακουχίες);. Εξωφρενική είναι όμως και η απόπειρα δικαιολόγησης των αντιεβραϊκών μέτρων του κιτλερισμού: αν αντιπολεμική δραστηριότητα μπορεί να χρεωθεί η Λούζεμπουργκ, ο Κάουτσκυ

ψήφισε τον πολεμικό προϋπολογισμό, ενώ ο Ράτεναυος ήταν ο οργανωτής της οικονομικής επιστράτευσης της Γερμανίας κατά τον Α' Παγκόσμιο, στον οποίο σκοτώθηκαν και 12,000 Γερμανοεβραίοι στρατιώτες. Τον Μπέλα Κουν κάλεσε να σκηματίσει κυβέρνησην π αυτοκρατορική κυβέρνηση της Ουγγαρίας, με την ελπίδα να διασώσει ορισμένα εδάφη που διεκδικούσαν δυναμικά γειτονικές χώρες. Κακόπιστη είναι και η σύγκριση μεταξύ των στρατοπέδων συγκεντρώσεως, που φυλακίστηκαν πολιτικοί αντίπαλοι πια πρώτα χρόνια του Χιτλερικού καθεστώτος, με τα στρατόπεδα εξοντώσεως, που έστειλαν τους εβραίους για να θανατωθούν.

Γυρνώντας στην Ελλάδα, ενώ είναι αλήθεια ότι ο εβραϊσμός της Θεσσαλονίκης δεν ωφελήθηκε από την διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν ισχύει ότι έκανε καμιά πράξη που να υπονόμευσε την κυριαρχία της Ελλάδας στην Θεσσαλονίκη - πια υποστήριξε την σκεδισμού αυτονόμησης αφορούσε μόνο τη Θεσσαλονίκην και δεν υποστρίχθηκε μόνο από την εβραϊκή κοινότητα. Οι βιαιοπραγίες που αναφέρει ο κος Βάσσος προπήθηκαν κατά πόλη του σχεδίου της αυτονομίσεως, που εν αντιθέσει στα αναφερόμενα, δεν περιλάμβανε την ενδοχώρα της Θεσσαλονίκης (δηλ. όλης της Οθωμανικής Μακεδονίας και πέρα από αυτήν...). Και ενώ είναι αλήθεια ότι οι εβραίοι, αλλά και η τεράστια πλειονότητα των ελλήνων της Μακεδονίας, ήταν αντίθετοι προς τον Βενιζέλο, είναι αστείος οι σωχτησμός του κ. Βάσσου - αλλά και άλλων, όπι η εκλογική ήττα του Βενιζέλου οφείλεται στους εβραίους της Θεσσαλονίκης, όταν τον καταψήφισε σύσσωμη η νότια Ελλάδα, όπου δεν υπήρχαν καθόλου εβραίοι. Δυστυχώς και τα γεγονότα του Κάμπελ δεν περιγράφονται σωστά - διότι ενώ αναφέρεται π στράση της πειθωριακής σχετικά ΕΕΕ, δεν υπάρχει λέξη για τον ρόλο της Βενιζελικής εφημερίδας «Μακε-

δονία» και του αρχισυντάκτη της Φαρδή. Άξια μνείας είναι πραγματικά και τα επεισόδια που συνέβηκαν το 1891 στην Κέρκυρα (όχι την Ζάκυνθο) που αναφέρονται και στο διήγημα του Παπαδιαμάνη «Αντίτυπο του Νου» για το οποίο δημοσιεύτηκε και άφθορο σε προηγούμενη έκδοση των «Χρονικών».

Αναφερόμενος στις Ισλαμικές χώρες, δεν είναι ιδιαίτερα επιτυχής η περιγραφή της θέσεως των εβραίων σε ισλαμικές χώρες - και ιδιαίτερα της Ισπανίας, της οποίας το Ισλαμικό καθεστώς του 13ου αιώνα έφερε τους εβραίους προ του διλήμματος «εξισλαμισμός ή θάνατος». Δεν ισχύει επίσης καθόλου και η εξιδανικευμένη εικόνα της ζωής των εβραίων σε ισλαμικές χώρες προ της ιδρύσεως του Ισραήλ - προ την ύπαρξη του οποίου είναι σαφώς αντίθετος ο κος Βάσσος - δικαιολογώντας την αραβική εισβολή του 1948 και αποστιλώντας τους λόγους που εξώθησαν το Ισραήλ στον πόλεμο του 1967. Δεν γνωρίζω πού ορμώμενος ο κος Βάσσος έβγαλε το συμπέρασμα ότι οι εβραίοι του Ιράν και της Συρίας ζουν βασικώς ανενόληπτοι - ακόμη και στο πραγματικά πιπότερο Μαρόκο εδέχθησαν επιθέσεις συναγωγές και εβραϊκές επιχειρήσεις.

Τελειώνοντας με την αγαπητή στους έλληνες αντισφίρτες Χάνα Αρεντ - της οποίας η ανθελληνική σύγκριση της συμπεριφοράς της Ελλάδας και Βουλγαρίας δεν συγκινεί ιδιαίτερα - δεν μπορώ παρά να συμφωνώ με την τελευταία φράση ότι «η ιστορία του αντισφίρτη μου έχει πραγματικά περιέλθει στα χέρια ευφάνταστων μη εβραίων που ουσιαστικά αποδίδουν τον αντισφίρτη μου στους εβραίους». Και δηλώνω - σαν απόγονος οικογένειας που έκανε 20 άτομα στο Ολοκαύτωμα - ότι ΔΕΝ αναγνωρίζω ΚΑΜΜΙΑ εβραϊκή εισβολή στον Χάνα Αρεντ - και θεωρώ απαράδεκτο εβραϊκή έκδοση π νημοσιεύει τα σατουνικά κοινωνικά αποτυχήσαντα την ιδιοτητας τους εβραίους».

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece

36, Voulis str., 105 57 Athens, Greece, Tel.: + +30-210-32 44 315, fax: + +30-210-33 13 852

e-mail: hhkis@hellasnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of Issue 199, vol. 28

September – October 2005

✓ The main article of this issue is titled “The nonsense of anti-Semites”. It deals with the anti-Semites who continue to project their very old mendacities. Quote: “At a time when man travels to other planets, accomplishments –true miracles- in technology succeed one another as the fruit of the elevation of man’s spirit, at a time when the young tend to create a new social reality in all areas, it is sad that certain individuals coming from civilized nations still believe in obsolete myths about Jews.”

✓ During the Greek-Italian War in 1940, Greek Jews not only fought courageously, but also helped in every material and moral way. We publish a letter from Alberto Nachmias, dated November 5, 1940, proving his significant contribution to a fund raising.

✓ In a study consisting of several pages, Professor Loukas Patras refers to the Jews who, in the beginning of the 20th century, participated in the political life of Greece and were members of the Greek Parliament. He notes that when they were sworn in as members of the Parliament or as senators, the Jews took the following oath: “I swear to the God of Israel and to His Holy Bible to keep faith to the Homeland, to the Constitution and to the laws of the State and to fulfil my duties in full conscience.”

✓ Within the framework of the Greek society Professor and museum researcher Mrs. Maria Economou studies the history and contents of the Jewish Museum of Greece and the way it functions in order to define the presence of the Jewish Community. In addition, she briefly refers to the periodic exhibitions which the Museum has recently organized, for these are interesting cases of museum choices, of an explanatory approach and of the Museum’s co-operation with various communities and contemporary artists.”

✓ History researcher Mr. Kostas Papachryssanthou examines the Jewish Diaspora during the first waves of emigration and the geographic significance of the city of Thasarte. According to the author the Jewish surname

Tazartes derives from this specific geographic region.

✓ On the occasion of the enthronement of Archbishop Spyridonas of Athens in 1949, the chief Rabbi of Volos of that time Moses Simeon Pessach sent him a letter in which, among other things, he referred to the role of the Greek Orthodox Church in saving many Jews during the German occupation (1941-1944).

✓ In a letter to “Chronika” Mr. Sam Hassid, professor at the Technion, Israel, replies and disproves the views of the former ambassador Mr. K. Vassis in terms of the history of anti-Semitism.

✓ The issue closes with book presentations.

Cover page: The monuments of the Jewish Communities of Athens, Thessaloniki, Larissa and Volos for the Greek Jewish army officers who fell during the Greek-Italian and the Greek-German war (1940-41).

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΪΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@hellasnet.gr

Internet site: <http://www.kis.gr>

Κωδικός εντύπου: 3502

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Μιχάλης Κύρκος, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Διανέμεται Δωρεάν

